

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Søren Manøe

METTE MAGRETE TVISTMAN

Danmarks første kvindelige urmager

ØLGOD MUSEUM

Søren Manøe

Mette Magrete Tvistman

Danmarks første kvindelige urmager 1741-1827

Med bistand af urmagermester
Hans P. Korsgaard, Varde

Ølgod Museum
1997

Mette Magrete Tvistman
© Søren Manøe og Ølgod Museum.
Sat med: New Baskerville
Tryk: Rosendahl, Esbjerg.

Printed in Denmark 1997
ISBN 87-983110-5-0

Kortgengivelser reproduceret med
Geodætisk Instituts tilladelse (A.486/75).

Forsideillustration:
Urskive fra et standur udført af
Mette Magrete Tvistman.
I privateje, Odense (katalog nr. 6).
Foto: Palle Hestbech, Ølgod.

Bagsideillustration:
Mette Magrete Tvistmans standur i Fanøhuset,
Nationalmuseet, Brede (katalog nr. 8).
Foto: Palle Hestbech, Ølgod.

Undersøgelsen og denne publikation er blevet muliggjort ved økonomisk støtte fra nedenstående, der hermed bringes vor hjerteligste tak.

Søren Manøe *Hans P. Korsgaard* *Ølgod Museum*

Velux Fonden af 1981
Ribe Amts Kulturfond
Ølgod Elforsyningsfond af 1984
Bikubenfonden
Nykredits Fond
Sydbank
Randi og Gunner Bruvik-Hansen
Ølgod Museums Fond

Tilegnet

Bodil
Margrethe
Inge

Indholdsfortegnelse

Indledning 9

Mette Magrete Tvistman – hendes liv og færden 11
Geilgaard 12
Ægteskaber 13
Urmager i Vejle 15
Urmager og gårdejer i Ølgod ... 17
Urmager i Holstebro 21
Mette Margretes sidste år 23
Tidstavle 24

Mette Magrete Tvistmans børn 26
Mariane Tvistman 26
Tidstavle 27
Ahlert Peter Tvistman 27
Tidstavle 32
Anne Johanne Christensdatter .. 32
Tidstavle 34

Mette Magretes Tvistmans søskende 37
Jens Lindum Christensen 37
Niels Christensen Høy 37
Karen Christensdatter 38
Johanne Christensdatter 38

Hos landurmageren 39
Værkstedet 39
Støbningen 39
Brændte knogler og gammelt læder 39
Skivens opmåling 40
Det tog en måned 40

Mette Magrete Tvistmans ure 41
Hvor lærte hun urmager-håndværket? 41
Urene 42
Urkasserne 43
Urværkerne 43
Urskiverne 46
Hvad og hvor meget har hun lavet? 47
Afsætningen 47
Sønnen og brødrenes ure 48

Katalog 49
Mette Magrete Tvistmans ure ... 50
Ahlert Peter Tvistmans ure 114
Jens Lindum Christensens ure .. 118
Niels Christensen Høys ure 122

Litteratur 125

Bidragende institutioner og personer 126

Indledning

I 1975 erhvervede Ølgod Museum et standur udført af Mette Magrete Tvistman. Uret stammede fra Tistrupegnen umiddelbart syd for Ølgod.

Fra museets stifter og leder Holger Øllgaard var der efterretninger om, at der i Agersnap i Ølgod sogn i sidste halvdel af 1700-tallet skulle have boet en kvindelig urmager ved dette navn.

Af ure fra hendes hånd kendtes et standur på Herning Museum samt et på Møn, som stammede fra en af Agersnapgårdene.

H. Øllgaard havde forsket lidt i hendes historie og fundet ud af, at Tvistmannavnet kom fra Mecklenburg. Han havde desuden fundet hende som urmager i Holstebro i 1801. Han mente, at hun på sine gamle dage kunne have opholdt sig på Herningegnen.

Erhvervelsen gav anledning til, at museet gik i gang med at udforske hendes livshistorie samt forsøge at få større klarhed over hendes urproduktion.

Ved efterlysninger af hendes ure i ugeblade, dagspressen over hele landet, radio og tv, skabte det så stor en interesse, at vort kendskab blev udvidet til 32 ure fremstillet af hende, samt to af hendes søn, som vi ikke vidste fremstillede ure.

Det overvældende gode resultat bevirkede, at vi først på året 1996 afholdt en urudstilling med hovedparten af hendes ure samt de to kendte af sønnen. Urene er i dag spredt over hele landet, fra Nordjylland til Møn, fra Nordsjælland til Als.

En lang række kontakter til museer, lokalhistoriske arkiver, landsarkiver og slægtsforskere m.fl. gav gode oplysninger, men desværre ingen personlige oplysninger om hende og hendes liv. Vi måtte udelukkende støtte os til de oplysninger, der var bevarede i de offentlige arkiver.

Et stort spørgsmål har været, hvor blev hun af?

Alle spor endte blindt i Holstebro, hvor man skulle have forventet, at hun ville tilbringe sine sidste år. Omfattende eftersøgninger ved manges hjælp gav ingen resultater. Det blev derfor naturligt at se nærmere på hendes nære familie, børn og børnebørn for at se, hvor de blev af og for at efterprøve muligheden, om hun på sine ældre dage opholdt sig hos en af disse. Disse anstrengelser skulle vise sig at bære frugt, og til gengæld fik vi mere at vide om slægten.

Der er ingen tvivl om, at hun har været en særpræget, modig og virksom kvinde, der ikke lod sig knuge af livets modgang, enten det var familiemæssige tragedier eller faglige angreb fra sine mandlige konkurrenter. Hun har været en kvinde hævet over det traditionelle mønster, det vidner hendes erhverv og de efterladte smukke standure om. Af urforskere betegnes hun som Danmarks første kvindelige urmager, en udtalelse der naturligvis er omgærdet med nogen usikkerhed.

Mette Magrete Tvistman – hendes liv og færden

I efterforskningen af Mette Magrete Tvistman er der desværre ikke fundet personlige oplysninger, som kunne fortælle os om denne usædvanlige kvinde, der så tidligt som i midten af 1700-tallet bevægede sig ind i et mandsdomineret håndværksfag.

Vor viden om hendes omflakkende liv er derfor begrænset til, hvad kan udledes, når hun ved kirkelige handlinger, eller i forbindelse med køb og salg af fast ejendom møder det offentlige, der koldt og knapt noterer i kirkebøger, folketællingslister, skøde og panteprotokoller o.lign., hvad der er foregået. Derfor bliver beretningen om hende og hendes familie unuanceret, ufuldstændig. Bag de korte og nøgterne oplysninger må læseren derfor selv søge at danne sig et billede af denne spændende familie på godt og ondt.

Hvor Mette Magrete Tvistman er født, står hen i det uvisse, men i 1761 optræder hendes forældre i Frørup sogn lidt nordvest for Christiansfeld i grænseegnen mellem kongeriget og hertugdømmerne. Hvor familien kom fra, er det ikke lykkedes at finde, men da den dukkede op på *Geilgaard* i den nordlige del af sognet, var Mette Magrete netop blevet gift med Johan Tvistman og ventede sit første barn. Efter hendes egne angivelser til folketællingsregistreringerne i 1787 og 1801 må hun være født omkring 1741.[1] Hun var datter af Maren Nielsdatter og Christen Jensen. Faderen betegnes som smed og landboelsmand boende i Geil i Frørup sogn. Hun fik navnet, Mette Magrete Christensdatter. Her hersker der nogen usikkerhed om døbenavnet, idet hun på to af sine tidligste ure selv anfører Mette Margareta eller Mette Margarete Christensdatter og fra et vist tidspunkt anvender Mette Magrete.[2]

Forældrene havde ikke rod i det sønderjyske, men kom fra Vestjylland, hvor moderen, Maren Nielsdatter, var datter af Karen og Niels Andersen, der var gårdmandsfolk på *Kroggård* i Vedersø. Mette Magretes far, Christen Jensen, var søn af Margrethe Mogensdatter og Jens Christensen. Sidstnævnte var værtshusholder i Ringkøbing, hvor han fik borgerskab i 1702.[3]

De er antagelig blevet gift i Vedersø kirke, men kirkebogen eksisterede ikke på dette tidpunkt. De bosatte sig i Ringkøbing by, hvor han betegnes Christen Jensen Torsk el-

Kortudsnit over Frørup og Brænøre, 1804. Geilgaard ses beliggende mellem Branduhr og Tapsuhr. Kolding Stadsarkiv.

Geilgaard 1907 efter maleri af P. Iversen. Privateje, Taps.

ler Dorsch og fik borgerskab som smed d. 4. november1727.[3] I byen har han sikkert stiftet bekendtskab med urmagerfaget og måske haft det som en bibeskæftigelse. De forblev i byen til 1740 og fik i den periode fire børn: Jens, Niels, Karen og Johanne, medens Mette Magrete som den sidste i flokken må være født umiddelbart efter flytningen. Hvor familien opholdt sig fra 1740, da den forlader Ringkøbing, til den dukkede op 1761 i Frørup i det sønderjyske, er det ikke lykkedes at finde.

Geilgaard

Som nævnt kom familien til *Geilgaard* i Frørup sogn. Geil er en lille lokalitet nordligst i sognet og findes på kort fra 1640erne. Geil bestod kun af en firlænget gård *Geilgaard*, samt et lille husmandssted *Geilshus* lidt sydvest herfor. I Geil boede der i 1689 en Hans Geil, senere sønnen, skomager Poul Geil. De havde sikkert fået deres navne efter bostedet.

Faderen, Christen Jensen, betegnes i kvægtiendeopgørelsen for Frørup og Stepping sogne som "Christen Smid" (smed). Han ansættes til at skulle betale 2 lam i 1761, noget der stiger til 4 lam i 1762 og 63. Han er dog fritaget for at skulle svare et vist antal grise.[4] Om han er ejer af gården, står ikke klart. Det ser mere ud til, at familien har været lejere i gården, og antagelig kun i en del af gården, da der også optræder en Kjeld Frandsen i Geil. Mange landboelsmænd som Christen Jensen var håndværkere, daglejere o. lign., der lejede sig ind og drev deres håndværk sideløbende med lidt landbrug.

I 1766 lånte Christen Jensen Kjeld Frandsen i Geil 150 rdl. Ved denne transaktion får vi en meget vigtig oplysning, idet Christen Jensen betegnes som urmager. En oplysning som antyder, hvem der lærte sønnerne Jens og Niels, datteren Mette Magrete og hendes mand Johan urmagerhåndværket. Ejendommeligt nok skal Kjeld Frandsen ikke afdrage gælden med påløbende renter til Christen Jensen, men til dennes datter Karen, der boede i København, og til Mette Magretes to børn Mariane og Ahlert Peter "... i hans Kærlighed til dem skænker og forærer ..." dem hver 50 rdl. Christen Jensen må nok betegnes som velstående.[5]

Hvordan gården har set ud, da Christen Jensen med familien flyttede ind, vides ikke, men i årene forud for 1761 pålignedes ikke kvægafgifter, så måske var det en ødegård, de flyttede ind i. Han må tænkes at have fungeret som områdets smed og urmager, men også drevet landbrug. Naboen på *Geilshus* var på Christen Jensens tid en Joh. Saattrup.

Gården lå, og ligger stadig lidt syd for

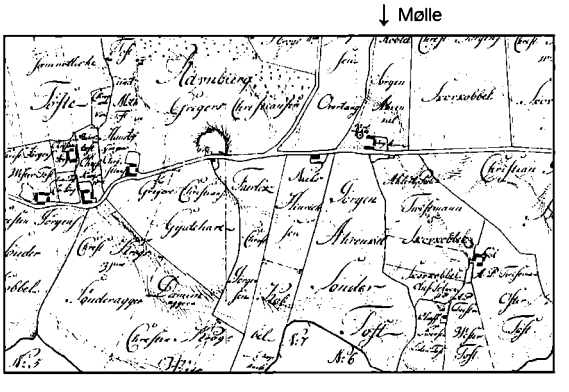

Kortudsnit med Geilgaard på Ahlert Peter Tvistmans tid og nederst Geilshus beboet af Oluf Svensen. Øverst ses vindmøllen og møllegården. Overfor ved vejen er angivet en hvid firkant, som måske kan være det hus, som Mette Magrete Tvistman henfører til som aftægtsbolig i aftalen med sønnen Ahlert Peter i 1785.
Kort over "Dorfscharft Brenduhr unter Frørup Kirchspiel" opmålt og tegnet af Friederich Feddersen i 1790-92. Matrikelarkivet, Kbh.

landsbyen *Brenduhre* – i dag Brænøre i den nordvestlige del af Taps sogn og er i dag på 21 hektar. Gården syntes på daværende tidspunkt at være en pæn mellemstor gård, når ydelsen i kvægtienden tages som målestok.[6]

Ægteskaberne

Omkring 1760 blev Mette Magrete Christensdatter gift med Johan (Ahlert) Tvistman. Han var 20 år ældre end hende og døbt 1721 i Sdr. Stenderup kirke syd for Kolding. Brudgommen havde en tvillingesøster, Margrete, og deres forældre var Ane Jepsdatter og gårdmand, trompeter og musicus Ahlert Tvistman Johansen (1695-1768), der en tid boede i Sdr. Stenderup og sidst i Agtrup, Sdr. Bjert sogn.[7]

Johan var opkaldt efter sin farfar, vagtmester Johan Tvistman i Agtrup (1651-1720), der var gift med Lisbeth, der kom fra øen Rügen i Mecklenburg.[8]

Mette Magrete og Johan Tvistman fik to børn sammen: Mariane født 1761 og Ahlert Peter født 1764.

Ægteskabet blev af kort varighed, idet Johan Tvistman døde allerede i 1769 47 år gammel, og Mette Magrete stod nu 29 år gammel alene med to små børn.[9]

Vores viden om ægteparret er meget begrænset. Ved datteren Marianes bryllup i 1784 omtales faderen, Johan Tvistman, som "afdøde Boelsmand og Uhrmager i Geil", så man må forestille sig, at Johan Tvistman har lært urmagerhåndværket af sin svigerfader, Christen Jensen.[9]

Johan og Mette Magrete Tvistman forblev bosiddende i Frørup sogn, hvor familien ernærede sig ved landbrug og urmageri. Om de efter giftermålet også har boet på *Geilgaard* sammen med Mette Magretes forældre er usikkert.

I 1762 optræder Johan Tvistman i en fortegnelse over præstens tilgodehavende af tiende, offer og restancer. I opgørelsen for 1762 nævnes, at han var i restance til sognepræsten med 1 mark og 8 skilling. I 1765 bemærkes han sat i tiende og offer, og i 1769 – det år hvor han døde d. 2.marts – nævnes mærkeligt nok "han og Enken".[11]

Frørup kirke. Foto: S. Manøe, 1996.

I 1766 optræder Johan Tvistman som kvægtiendeyder, så da har han åbenbart overtaget gårdens drift efter sin svigerfar Christen Jensen. Han skulle i tidsrummet 1766-1769 betale fra 6-12 lam i tiende om året.[12] Han har nok fortsat lejemålet med Kjeld Frandsen, idet Johan Tvistman i 1768 tre gange måtte låne Kjeld Frandsen penge, ialt 84 rdl.[10] Johan Tvistman synes at have været en dygtig landmand og var den ene af de to største kvægtiendebetalere i Frørup sogn.[13]

I 1771 giftede Mette Magrete sig igen, denne gang med en Christen Jensen. I Frørup kirkebog nævnes de som: "Christen Jensen og Mette Magrette Tvistmann i Geil". Året efter fik de datteren Anne Johanne, som mærkeligt nok er indført i kirkebogen med Tvistman som efternavn og ikke Christensdatter, som det retteligt burde være.[9]

Det har ikke været muligt at finde oplysninger, der fortæller, hvor Christen Jensen kom fra, eller hvor han blev af. Da Mette Magrete i 1785 solgte gården til sønnen Ahlert Peter, nævnes: "Mette Margretha Tvistmanns paa Geil formedels lovlig Skilsmisse

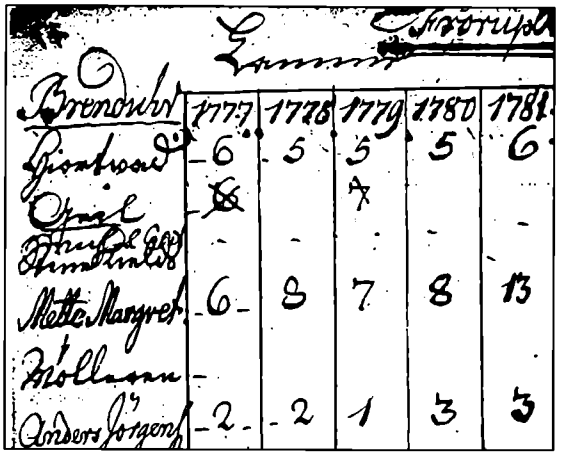

Brendvin	1777	1778	1779	1780	1781
Gaardbrug	6	5	5	5	6
Qvæl					
Kirstine Gaard	-	-	-	-	-
Mette Magret	6	8	7	8	13
Hollænn	-				
Anders Jørgen	2	2	1	3	3

Frørup kvægtienderegister 1777-1781, hvor Mette Magrete i nævnte periode skal betale fra 6-13 lam. Bemærk skriften med Mette Magretes navn, som ligner meget skriften på hendes ures signeringsplader. Landsarkivet, Aabenraa.

haver ladet sig separere fra hendes sidste og bortrømte Mand Christen Jensen...".[10] Han var forsvundet og måske endda så tidligt i ægteskabet, at dette var årsagen til, at datteren Anne Johanne ikke fik hans efternavn.

Da Johan Tvistman døde i 1769, overtog Mette Magrete gården. Hun købte den d. 1. oktober 1770 af Kjeld Frandsens enke, Kirstina, for 400 rdl. Gården anførtes til 3/4 part af kongl. fæstetoftegods.[11] Man kunne have forventet, at da hun giftede sig i 1771 med Christen Jensen, at han blev den nye ejer af gården. Det blev han ikke, idet Mette Magrete alene stod som kvægtiendeyder helt frem til 1790, hvilket er fem år for meget, da hun i 1785 overdrog gården til sønnen Ahlert Peter. Præsten har ikke registreret ændringen, og det var da også samme familie.[1]

Meget tyder på, at Mette Magrete Tvistman har ejet og beboet gården frem til omkring 1785. Her har hun så drevet gårdens landbrug og beskæftiget sig med urmagerhåndværket. Af kvægtiendeydelserne synes det dokumenteret, at hun også var en dygtig landmand. Antallet af lam, som hun skulle betale, steg fra 8 stk. i 1770, til 15 i 1783 – den højstydende i sognet – hvorefter antallet dalede til 4 i 1785.[1] Hun har også forøget gårdens jorder, idet gården ved salget til sønnen Ahlert Peter betegnes værende på 1/4 + 3/4 part af kongl. fæstetoftegods, altså en hel gård.[10]

I 1785 tinglæstes skødet på gården. Når indholdet af salgsbetingelserne nærlæses, var overdragelsen sket omkring 1783. Ahlert Peter var i 1785 21 år og kunne se hen til en fremtid som husbonde og urmager, hvorfor han og Christiane Cathrine Margrethe Anholm fra Aabenraa gjorde klar til bryllup. Det fandt sted året efter.

Ved salget dukker vigtige oplysninger op om Mette Magrete. Salgsdokumenterne indeholder skøde på ejendommen, hvoraf det ses, at Ahlert Peter skulle give 500 rdl. for gården, hvoraf de 400 gik til moderen, mens den kun 12-årige Anne Johanne skulle have de sidste 100 rdl. som værende hendes fædrene og mødrene arvepart, når hun blev 18 år. Desuden skulle hun have en dragkiste og en god seng.

Ved salget forsøgte Mette Magrete at sikre sin fremtid ved at oprette en aftægtskontrakt med sønnen og skrev tillige en form for testamente. Skønt hun kun var 44 år, slap hun nu sine faste ejendomsværdier. Moderen betingede sig, at han skulle istandsætte to fag "dørnse i det hus, som står ved møllen" og årligt vedligeholde dem. Antagelig har hun ejet huset skråt overfor møllen, som anes på kortet fra 1792. Hun forlangte tilmed en firkantet kålhave på otte favne, årligt en tønde rug, samt tørvejord og fire læs tørv alt sammen uden betaling. "Men da bemeldte Aftægtstager inden for det første er sindet at drage til Vejle, saa medtager hun: en Ko, to Faar, et Hængeskab, to Senge, en Egedragkiste, et Slagbord, et Fyrreskab med tre Skuffer, et Tinfad, fire Tintallerkener, en Tekedel, to Jerngryder, et Spindehjul (rok), et Fyrbækken, en Jernkakkelovn staaende i Værkstedet og halvdelen af det paa Stedet (værkstedet) sig befindende Haandværkstøj til Urmagerprofessionen". Videre hedder det, at såfremt hun skulle flytte andet steds hen, så skal aftægten erstattes af otte rdl., og skulle hun dø, skal hendes livsklæder gives til døtrene Mariane og Anne Johanne, "men Haandværkstøjet til Urmagerprofessionen ar-

ver den yngste datter Anne Johanne Christensdatter alene". Hvad hun ellers måtte efterlade sig, skal tilhøre stedets beboere, imod at de "på en Christhæderlig måde bereder hendes begravelse".[10]

Mette Magrete har altså haft et urmagerværksted, samt så meget værktøj, at såvel hun som sønnen kunne fortsætte med produktionen af ure.

Ved handelen med Ahlert Peter benyttede Mette Magrete sig af en kurator, sognefoged Michel Nissen, står der anført i tinglysningen. Michel Nissen kan være den person, som er angivet i navnepladen på et af hendes standure (kat.nr. 17). I bekræftende fald er det det eneste ur, som med sikkerhed kan henføres til hendes urproduktion i Frørupperioden.

Hvad der forekommer højst mærkeligt er, hvad Mette Magrete har tænkt sig med bemærkningen om, at hun agtede sig til Vejle. Det var muligvis et urmarked i Vejle, der fristede, men samtidig må det tages i betragtning, som det vil fremgå af det efterfølgende, at hun samme efterår købte en gård i Ølgod sogn i Vestjylland, hvortil hun flyttede i 1787. Pengene fra gårdsalget til Ahlert Peter blev antagelig placeret i gården i Ølgod. I den mellemliggende periode blev hendes værdier ødelagt ved en brand, som det vil fremgå af det følgende, men måske var hendes kapital sikret ved det nye gårdkøb.

Vejle blev hendes næste station, desværre med en uhyggelig hændelse.

Urmager i Vejle

Den 23 .april 1786 brændte store dele af Nørregade i Vejle, og midt i al elendigheden får vi den oplysning i skadesopgørelsen, at Mette Magrete Tvistman var blandt de brandlidte, idet hun nævnes boende på den østre side af Nørregade i nr. 21. Som alle andre i gaden blev hun hårdt ramt af branden, da hun mistede "sin gode Formue paa et Sængs Klæder nær".

Næsten alt havde hun således mistet, og et spinkelt håb om hjælp hvilede udelukkende på næstens barmhjertighed bl.a. gennem kirkelige indsamlinger landet over. Et

Vejle set fra syd 1755. Fra Frd. V's Atlas. Vejle Byhistoriske Arkiv.

bønskrift til kongen, resulterede i fritagelse for ekstraordinære skatter i et år. Mange har sikkert gået tiggergang for at skaffe sig føden. Hvor stort et tab Mette Magrete har lidt, er vanskeligt at sige, men som nævnt havde hun året før købt en ejendom ved Ølgod, og derved var hendes kapital måske ved et tilfælde blevet reddet.[15]

Hun har nok næppe overværet branden, idet hendes yngste datter netop samme søndag blev konfirmeret hjemme i Frørup kirke, hvilket vi må formode, at moderen har overværet. Først ved tilbagekomsten til Vejle har hun fået kendskab til brandens omfang og hendes nye situation.[9]

Af skadesopgørelsen fremgår det, at hun boede til leje i nr. 21 hos Christen Olesen Quist, som levede der med sin kone og 5 børn tillige med en pige, Maren Gorske. Også de mistede hele deres indbo på nær enkelte sengeklæder. Nørregade 21 beskrives som et firfløjet anlæg bestående af forhus på 8 fag i to etager opført i mur og bindingsværk med tegltag. Et tværhus på 7 fag med lerklinede mure og stråtag. Et søndre sidehus på 12 fag, ligeledes med klinede mure og stråtag, og et nordre sidehus på 8 fag mur og bindingsværk med tegltag. Bygningskompleksets samlede værdi blev sat til 4.200 rdl.

Branden var opstået ved, at en skomagersvend Hans Christian Hasse havde skudt med en såkaldt nøglebøsse. Han var 17-18 år gammel, og søndag før påske tog han sin mester Hans Tørrings gadedørsnøgle og

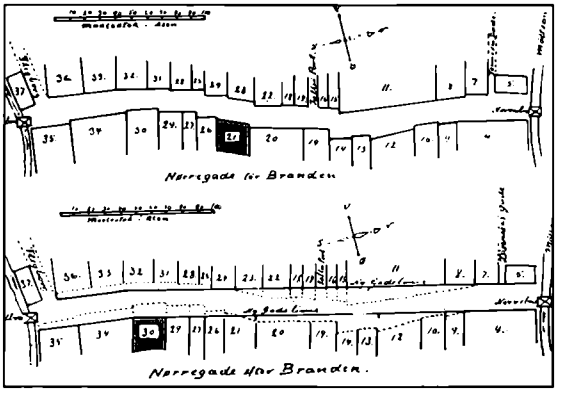

Nørregade før og efter branden. Ved branden boede Mette Magrete Tvistman i nr. 21. Efter branden flyttede hun ind i nr. 30. Datteren, Mariane, og svigersønnen, Knud Hansen, boede efter branden i nr. 4. Vejle Byhistoriske Arkiv.

borede et hul i den, så den kunne bruges som nøglebøsse. Skomagersvenden fortæller videre, at han aldrig før havde brugt den inde i byen. Han fik af Søren hos Henrich Linnemann lidt krudt, og i mesterens værksted fyldtes nøglebøssen. Han tog en glød med en knibtang og gik ned i haven langt fra huset, holdt bøssen i hånden og skød den af med bøssepiben vendt mod syd. Bøssen beholdt han, men hvor gløden blev af, vidste han ikke. Derpå gik han ind og fortalte, hvad han havde gjort. Klokken var da et kvarter i et om eftermiddagen, berettede skomagersvenden i forhørene. Der udbrød brand i den stråtækte ladebygning, og ved vindens hjælp bredte den sig hastigt. Helt galt gik det, da ilden nåede nr. 20, hvor militæreskadronens krudtmagasin og munderingskammer var, idet hele husets øverste del blev bortsprængt, da krudtlageret eksploderede.

Sammen med mange andre blev Mette Magrete Tvistmans vært indstævnet som vidne. Den 26. maj vidnede Christen Olesen Quist. Han havde hørt skud og var derfor gået ud af huset, og da han så ind i haven til sin nabo Tørring, så han foruden Hans Christian Hasse også svendene Peder Olesen og Jens Pedersen. Han tiltalte dem for deres gerning "hvorover de samtlig skammede sig og stiltiende gik ind". Det næste han opdagede var røg og ild fra ladens mønning og øverste del.

Ved branden omkom jomfru G. Claudie, som blev fundet i vognporten med en sølvske i hånden. Hun havde ca. tre uger før branden fortalt, at hun havde set, at "Byen skulle brænde, og hun skulle brænde med". Hans Christian Hasse vedkendte sig hændelsesforløbet og blev idømt to års arbejde i Viborg Tugthus.[15]

Mette Magrete Tvistman måtte begynde på en frisk. Hun forblev i byen, idet hun optræder i folketællingslisten for Vejle fra februar 1787. Imidlertid var hun flyttet til Nørregade nr. 30 og boede til leje i et hus, som rummede tre familier. Hun omtales nu som "Margaretha Christens Datter, Johan Tvistmans Enke, Husmoder, 46 Aar, Enke efter andet Ægteskab. Uhrmager" og boede sammen med tjenestepigen Margaretha Jensdatter på 25 år.[1]

Grunden til, at Mette Magrete Tvistman var flyttet til Vejle, kan være, at datteren, Mariane, og hendes mand, Knud Hansen Weiler, efter deres giftermål i 1784 var flyttet til byen, hvor de får deres første barn året efter.[16]

Mærkeligt nok er Mette Magrete ikke nævnt i borgerskabsprotokollerne for Vejle by, når hun benævnes som urmager i byen.[17] Dette kan skyldes, at byens ringe størrelse ikke har kunnet mønstre et urmagerlav, eller at hun ikke har ønsket det eller kunnet optages.

Der er dog næppe tvivl om, at Mette Magrete Tvistman har lavet ure for at kunne tjene til føden, hvilket også bekræftes af, at hun i folketællingen benævnes "Uhrmager". Hvor og til hvem hun har solgt sine ure, vides ikke, men antagelig har hendes marked ligget på de større gårde i omegnen. Hun har vanskeligt kunnet afsætte sine ure i byen, hvor urmagere havde monopol på erhvervet. Af bevarede pasprotokoller for Vejle by, fremgår det, at Mette Magrete Tvistman ikke har fået udstedt markedspas, således at hun kunnet deltage i de mange markeder, der blev holdt i Østjylland, og hvor hun eventuelt kunne finde afsætning for sine ure.[18] Antagelig har hun haft så

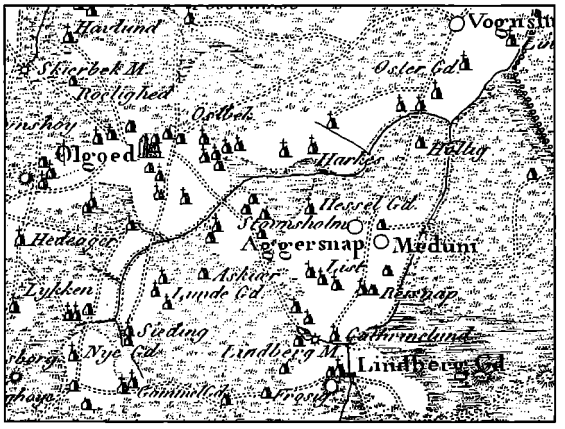

Kortudsnit med Ølgod og Agersnap. De lyse partier er opdyrkede jorde, medens resten er heder. Videnskabernes Selskabskort, 1803.

mange forbindelser og bestillinger, at det ikke var nødvendigt. Undersøgelsen har vist, at mange af de bevarede ure har kunnet henføres til Koldingegnen, så der har hun nok haft en solid kundekreds, der kunne aftage hendes standure.

Urmager og gårdejer i Ølgod

Hen på sommeren 1787 flyttede Mette Magrete Tvistman til Vestjylland, hvor hun slog sig ned som urmager og gårdejer i Agersnap i Ølgod sogn. Hun kom til en egn præget af de store heder, og hvor gudsfrygt og nøjsomhed var en del af hverdagen. Sognet rummede ikke store gårde. Knap to kilometer fra hendes ejendom lå sognets herregård, *Lindbjerggaard*, som trods sin oprindelse i den tidlige middelalder, ikke lignede en herregård, men en almindelig større gård. For Mette Magrete må herregårdens størrelse og stuehusets prunkløshed have været slående, i forhold til egnen hun kom fra. Stuehuset var af nyere dato, idet det blev fornyet 1735 af dens daværende ejer, den rige Gerhardt Hansen de Lichtenberg fra Horsens, der i 1731 havde købt gården tillige med Ølgod kirke. Han beboede aldrig gården, som igen afhændedes 1758.

På *Lindbjerggaard* boede Else Cathrine og Jørgen Udesen Haahr. Else Cathrine havde været gift med den tidligere ejer, Niels Hansen, der kom fra *Frøstrupgaard* i Lunde sogn. Han havde en tid været kromand i Lyne, inden han i 1768 købte *Lindbjerggaard*, og indgik sit andet ægteskab med Else Cathrine Sørensdatter og flyttede ind på *Lindbjerggaard*, hvor han døde 1780.

Jørgen Udesen Haahr var søn af provst Ude Haahr i Ølgod. I 1781 giftede Jørgen Udesen sig med enken Else Cathrine og flyttede ind på *Lindbjerggaard*. Det gik dårligt for ham, og i perioden fra 1785 og frem til 1790 blev alt bøndergods bortsolgt. I 1797 måtte han endvidere til at sælge ud af hovedgårdens jord.[19]

Ved bortsalget af bøndergodset i 1785 noteres bl.a. at "Mette Margrethe Tvistmans Enke i Agersnap ved Commissionær Jens Hansen Smed ibidem som højstbydende er bleven tilslagen denne Sidstes paaboende sted Hartkorn: 1 Tønde 3 Skæpper 0 Fjerdingkar 2 3/4 Album". Købesummen var 190 rigsdaler. Jens Hansen Smed købte: "*Thybo-Gaardens* Ødepart" på 6 skæpper, 3 fjerdingkar, 2 7/8 album. Jens Hansen stod i første omgang som køber af begge ejendomme, "som er betalt, hvorfor kvitteres og kan altsaa herpå behagelig meddeles Skjøde. Lindberg d. 13. Juni 1787 J. Haahr ".

Skødet fortsætter med, at Jens Hansen Smed overdrager "forbemeldte Sted med Bygninger og Hartkorn, samt alle mine rettelig tilhørende Ejendomme, Herligheder og Rettigheder .... hvorfor og Køberinden efter Kgl. Resolution af 19. Juli 1786 forbindes til, saavidt muligt at besørge hendes Jor-

Lindbjerggaard, stuehuset set fra nord. Foto 1969: S. Manøe.

Ølgod Præstegård, ca. 1880, foto: K. Graversen, Ølgod. Ølgod lokalhistoriske Arkiv.

der af Fællesskabet udskiftet, til Køberinden fornævnte Mette Magretha Tvistmanns og Arvinger, som et uigenkaldeligt Køb .... Varde d. 4. April 1788".[20]

Mette Magrete havde altså forberedt sin flytning til Ølgodegnen. Hun overtog gården med det store jordtilliggende, mens Jens Hansen Smed overtog *Thybogårdens* ødepart, hvor han må have haft et mindre hus antagelig med smedie. Gården, hun overtog i Agersnap, menes at være matr. nr. 13a. Den blev i 1790 bliver lagt ind under naboen Christen Hansens gård. Han nedbrød antagelig bygningerne, som Mette Magrete havde beboet.

Hvorfor byder hun ikke selv, men gennem en kommissionær? Hvem er Jens Hansen Smed? Hvorfor forlader hun Vejle? Man kunne stille flere andre spørgsmål. Svarene kan der kun gisnes om.

Jens Hansen Smed kender vi meget lidt til, men i Agersnap enge er der et område benævnt "Smedens eng", ligesom det fortælles, at der i samme område har været et areal, der kaldtes "Urmagerengen". Måske er det det samme areal, idet Mette Magrete overtog smedens ejendom. Jens Hansen Smed nævnes i folketællingen 1787, som smed, 69 år gammel og boende i Agersnap med sin kone Maren på 33 år. Det var smedens andet ægteskab. Han havde tre døtre fra første ægteskab.

Efter handelen blev Jens Hansen boende i Agersnap. Man må formode, at han har haft et nært samarbejde med Mette Magrete. Urmagere og især landurmagere følte et vist slægtsskab med smedene. De arbejdede med de samme materialer, så urmagerne har haft handelssamkvem med smedene, når de skulle fremstille urværker og skiver. Dette kan være årsagen til, at Mette Magrete har truffet Jens Hansen Smed og af ham havde erfaret, at der skulle sælges ud af bøndergodset til *Lindbjerggaard.* Det var måske derfor, at hun brugte ham, som opkøber på auktionen.

Hvorfor forlader urmagersken Vejle, og hvad kunne Ølgod-egnen tilbyde hende, som Vejle ikke havde? Svarene kan være mange. Måske havde hun svært ved at skabe sig et marked i byen og omegnen, hvor de etablerede urmagere havde eneret på at udføre erhvervet. Vi har iøvrigt heller ikke kendskab til et eneste af hendes ure fra denne periode. Muligvis så hun et marked i det vestjyske, fjernt fra købstædernes overvågenhed. Ligeledes kan tilføjes, at der ikke er efterretninger om nogen form for urfremstilling på Ølgod-Vardeegnen i den anførte periode, så der var frit spil. Ville hun til at ernære sig ved landbrug? Var et nyt ægteskab på vej? Også her bliver vi svar skyldige, måske kunne der alligevel være hjælp at hente i det sidste spørgsmål.

Det er i hvert fald en kendsgerning, at hun d. 27. november 1788 blev trolovet i *Ølgod Præstegård* med sognepræsten provst Ude Haahrs anden søn Hans Peter. Trolovelsen er således indført i Ølgod kirkebog: "D. 27. Nov. blev Sr. Hans Peter Udesen Haahr, og Mad.me Mette Margrethe Tvist-Mand trolovede i *Ølgod Præstegaard*". De var da begge 47 år.

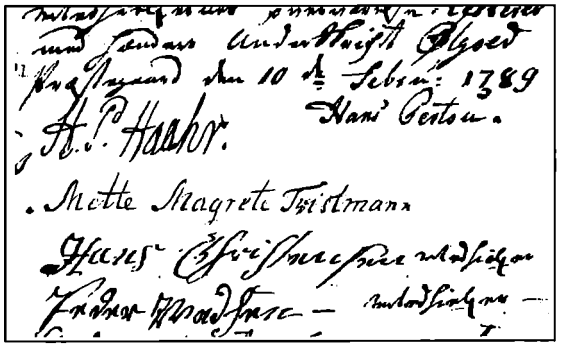

Mette Magretes underskrift i Ølgod kirkebog 1789.

Trolovelsen holdt dog ikke. Året efter finder man følgende indført i kirkebogen: "Den 10de Februarii 1789 blev Indmeldte 2de Forlovede Personer Sr. Hans Peter Udesen Haahr og Mad.me Mette Magrethe Tvistmann fra Agersnap, denne Trolovelse ophævet i Anledning af Een kongelig Allernaadigst Forordning dat. Christiansborg Slot den 19de Feb. 1783 med Begge de Trolovendes Samtykke, i Sognepræsten, de Forlovede, og begge Medhjælperes Overværelse. Testerer med Hænders Underskrift.
Ølgod Præstegaard den 10de Febru. 1789
Hans Pertou
H.P.Haahr
Mette Magrete Tvistmann
Hans Christensen, Medhjælper
Peder Madsen, Medhjælper ".[21]

Hvad er her nu sket? Ophævelse af en trolovelse var en meget alvorlig sag, da den regnedes for næsten ligeså bindende som et ægteskab. Ifølge ovennævnte forordning af 19. februar 1783 var alle uprivilegerede – dvs. ikke adelige – pligtigede til at melde trolovelsen til præsten i det sogn, hvor kvinden var bosat. Søndagen efter lyste præsten fra prædikestolen til ægteskab. Når der var lyst tre gange, skulle brylluppet finde sted senest seks søndage efter. Skete dette ikke, skulle han kalde de trolovede til sig og udspørge dem om årsagen hertil. Ønskede begge at ophæve trolovelsen, måtte det indføres i kirkebogen med deres underskrifter, samt præstens og medhjælpernes. Herefter kunne de ikke siden indgå trolovelse eller ægteskab uden kongens "egen allernådigste dispensation". Skulle en eller begge forlange udsættelse, måtte der betales en ugentlig bøde, og blev brylluppet ikke holdt inden fire uger, var det præstens pligt at anmelde det for biskoppen. I den konkrete sag var der helt klart sket en udsættelse, der endte umiddelbart før biskoppen skulle orienteres, hvad årsagen så end har været. I kirkebogen for Ølgod er der desværre ikke indført indsigelser mod trolovelsen eller lysningen. Loven om trolovelse blev ophævet ti år senere i 1799.

Når det var provstens svigersøn Hans Pertou, som underskrev trolovelsens ophævelse, skyldtes det, at han havde afløst sin svigerfar i embedet, da provst Ude Haahr var død tre uger tidligere d. 19. januar 1789 i en alder af 92 år.[21]

Hans Peter Haahr, der var født i Ølgod præstegård 1741, blev efter eventyret med Mette Magrete gift med Fredericia August Hansen, der antagelig kom fra Horsensegnen. Ægteskabet var barnløst. Hans Peter Haahr købte i 1791 *Nordbjerggaard* på Lindbjerg Mark i Ølgod sogn, men døde allerede i 1799. I skiftet efter ham var hans "enke madame" ledsaget af en svigersøn, Christen Madsen, fra Tørring Kro. Hun må altså have haft en datter i et tidligere ægteskab.[22]

Mette Magrete havde været på vej ind i sognets mest indflydelsesrige slægt. Ude Haahr var en meget velhavende mand, der i 61 år var sognets sjælesørger og provst for Øster Horne herred fra 1742 til sin død i 1789. I 1758 købte han part i herregården *Juellingsholm* ved Sønder Omme og blev eneejer af *Juellingsholms* vandmølle. Hans svigersøn var kapellan og blev hans efterfølger. En af hans syv sønner, Jørgen Udesen, havde giftet sig ind på *Lindbjerggaard.*

I Haahrslægtens eje, befinder der sig stadig et standur, udført af Mette Magrete. Det er lavet til herremanden og hans kone på *Lindbjerggaard*, hvilket fremgår af inskriptionen på urets navneskive: Jørgen Haahr / Else Catrine Haahr / MMT (Mette Magrete Tvistman). Uret synes ikke fremstillet i nogen familiemæssig anledning, hvorfor det kan være indgået i gårdhandlen eller i en direkte handel (katalog nr. 24). Det er for øvrigt det eneste af hendes ure, der med sikkerhed kan henføres til en bestemt køber og det ene af to ure, som vi kan sige må være lavet af hende, medens hun opholdt sig i Ølgod. Det andet ur kan også være indgået i en af hendes gårdhandler med Christen Hansen på *Agersnap Vestergaard*, idet der på gården stod et af hendes ure helt frem til 1944 (katalog nr. 27).

Om Mette Magrete også nåede at få lavet et standur til sin kommende svigerfar, provst Ude Haahr, inden trolovelsen ophævedes, vides ikke, men i skiftet efter ham

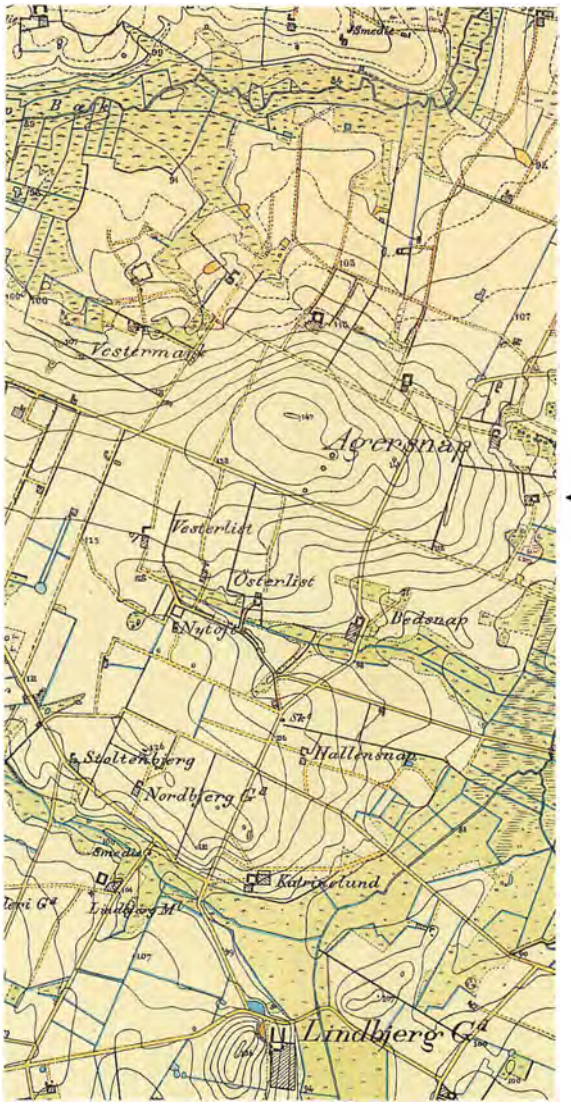

Kort over Agersnap. Gården længst til højre er Medumgaard, hvor datteren, Anne Johanne, og svigersønnen, Mads Christensen, flyttede ind. Målebordsblad 1870.

nævnes, at der i dagligstuen var et "24 Timers Stue Uhr med Huus".[22] Mette Magretes ure var næsten alle et døgns ure, så måske?

Der er desværre ikke bevarede pasprotokoller for Varde by, som kunne have fortalt os, om hun havde været at træffe på de store markeder i Ho, Vorbasse, Dalager ved Borris eller andre steder, hvor der var mulighed for afsætning af ure.

Tiden i Ølgod har antagelig været præget af en voksende velstand. Ved ejendomskøbet i 1787 beregnes hendes ejendom til godt 1 tdr. hartkorn. I 1790 solgte hun sin ejendom til Christen Hansen på *Agersnap Vestergaard*. Han lånte da 299 rdl. hos Jørgen Haahr på *Lindbjerggaard*, der fik pant i ejendommen. Samme år havde Mette Magrete til gengæld købt en endnu større gård i Agersnap på 3 tdr. 5 skp. 1 fjdk. hartkorn. I handlen indgik en obligation, hvor hun skyldte Jørgen Haahr på *Lindbjergaard* 450 rdl. mod, at han fik pant i ikke blot bygninger og jord, men også i "min Besætning af Vogne, Plov og Harver, samt Køer, Stude, Ungkreaturer, Faar og Svin, samt alt mit Ind og Udbo". Antagelig havde hun også lånt penge af Christen Hansen på *Agersnap Vestergaard*, idet hun udstedte en obligation på 450 rdl. til Christen Hansen mod, at han fik pant i "den hende tilhørende og paaboende Gaard i Agersnap af Hk 3-5-1-0". Mette Magrete havde altså fundet sig en anden og bedre gård i Agersnap, endda en af de større gårde på egnen. Meget tyder på, at det var matr. nr. 5 vestligst i Agersnap.[17]

Hvordan gården kan have set ud, får vi en fornemmelse af ved brandtaksationen i 1800, som ganske vist fandt sted fem år efter, at Mette Magrete afhændede ejendommen. "Stuehuset i nord paa 10 Fag, 8 1/4 Alen dyb. Egebindingsværk med klinede Vægge og Straatag. Stue, Kammer og Køkken, med Loft, Vinduer og Døre og en Jernbilæggerovn, samt en Skorsten af brændte Sten; sat til 150 Rdl. Det vestre Hus paa 5 Fag, 8 Alen dyb, Fyrrebindingsværk med klinede Vægge og Straatag, til Lade; 40 Rdl. Det søndre Hus, 3 Fag, 6 Alen dyb, Fyrrebindingsværk, til Bagehus med Bageovn og Skorsten og brændte Sten; 20 Rdl. Ialt 210 Rdl.".[19] Man undrer sig over, at der i opgørelsen ikke var en kostald, når vi ved, at hun havde adskillige dyr. Dette kan skyldes, at naboen Christen Hansen efter købet af hendes gård, har flyttet dyrene til sin egen gård og nedbrudt staldlængen.

I 1795 afhændede hun som nævnt sin ejendom til Christen Hansen for en købesum på 499 rdl. Skødet er skrevet d. 23. juni 1795 og underskrevet af Mette Magrete. Som vitterlighedsvidner optrådte Niels Pe-

Agersnap Vestergaard ca. 1900. Det gamle stuehus kan have stået på Mette Magrete Tvistmans tid. Ølgod lokalhistoriske Arkiv.

dersen og A.C. Tvistman. Sidstnævnte må være en fejlindskrivning i skøde panteprotokollen for hendes søn, Ahlert Peter Tvistman.[20]

For Christen Hansen var købet af Mette Magretes gård velkomment, idet han forsøgte at styrke sin gård *Agersnap Vestergaard* gennem jordkøb. Han havde først haft den i fæste under *Lindbjerggaard*, men købte den ved bortsalget af bøndergodset i 1785 og blev selvejer. Christen Hansen havde dog ikke alle pengene til det nye køb, men måtte låne 650 rdl. af Niels Christen Berthelsen på *Uhregaard* i nabosognet Tistrup, og denne fik som sikkerhed pant i ejendommen.[20]

Mens Mette Magrete var bosiddende på egnen, holdt hun bryllup for sin yngste datter Anne Johanne, der i 1793 blev gift i Ølgod kirke med Mads Christensen fra *Medumgaard* i Ølgod sogn.[21]

Hendes økonomi? Ja, den kan vi kun gætte om. Er landbruget – måske urmageriet – gået godt, eller har der været en klækkelig arv efter forældrene, som døde i henholdsvis 1781 og 1791? Hvordan klarede hun at drive et større landbrug, hvem havde hun boende til hjælp? Dette og meget andet ville vi gerne have haft kendskab til.

Mette Magretes gård eksisterer ikke mere, og hvorfor hun valgte at flytte fra egnen, ved vi ikke. Hun havde dog udvist mod til at forblive på egnen efter eventyret med provstens søn, hvilket ganske givet har givet anledning til megen snak i de lave bondestuer. Måske er det hendes børn, der overtalte hende til at drage bort. Ligeledes ville vi gerne vide, hvor Mette Magrete opholdt sig i tiden fra gårdsalget i 1795, til hun dukkede op i Holstebro tre år senere. En mulighed kan være, at hun var flyttet ind hos datteren og svigersønnen på *Medumgaard* kun en kilometer fra, hvor hun havde haft sin gård.

Urmager i Holstebro

Mette Magrete Tvistman flyttede i 1798 til Holstebro. Hun ankom til byen i maj

Mens Mette Magrete Tvistman boede i Agersnap holdt hun i 1793 bryllup for datteren, Anne Johanne, og svigersønnen, Mads Christensen.
Antagelig har situationen været som på kunstmaler Hans Agersnap's maleri "Et vestjysk bondebryllup" ca. 1890. Ølgod Museum.

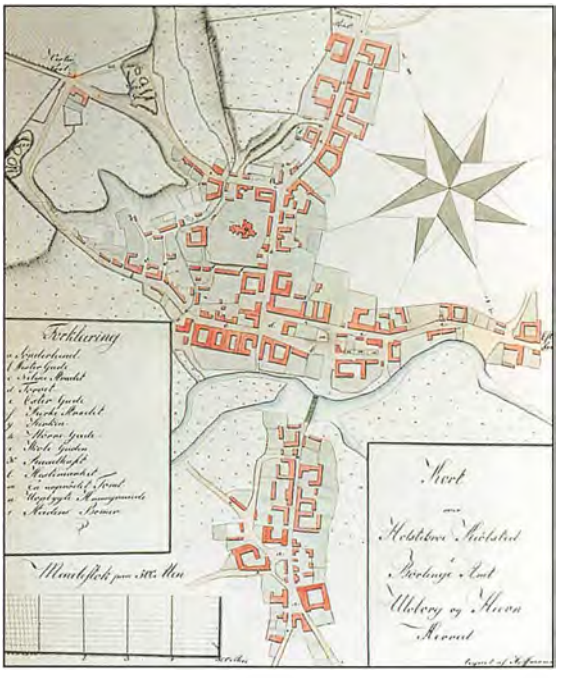

Kort over Holstebro 1795, udarbejdet i forbindelse med landevejskortene. Original i Rigsarkivet. Holstebro Museum.

måned, hvor hun foreløbig fandt bolig hos datteren, Mariane, og svigersønnen, Knud Hansen, i Skolegade.[23]

I 1799 fik hun foden under eget bord. Den 12. marts købte hun huset Vestergade 105 af skomager Jens Andersen Fuur. Han solgte til "Madamme Mette Magrethe Tvistmann 8te Fag af den vestre Ende af den førstes Gade Huus for – Capital 99 Rdl.". Huset var i to etager med loftrum. Desuden fik hun halvpart i havearealet, porten og gårdspladsen samt del i den fælles brønd. Ved skødets underskrivelse optrådte hendes svigersøn, Knud Hansen, som vitterlighedsvidne.[24]

Ved brandtaksationen angives forhuset til at være på otte fag med fyrrebindingsværk, med teglmur, to skorstene, stråtag og indrettet med værelser og køkken. Den vestre sidelænge på fem fag af flere slags materialer, tagvinduer, ... indrettet til stuer og kammer, samt køkken. Længen havde en skorsten. Værdien blev sat til i alt 200 rdl.[25]

Hvad fik hende til netop at flytte til Holstebro? Det usikre svar må være, at de to ældste af hendes børn, Mariane og Ahlert Peter med deres familier, var flyttet til byen. Mariane og Knud Hansen var ankommet i 1793 eller 1794, og Ahlert Peter og Christiane kom til byen i maj 1795.[23]

Hun søgte heller ikke her borgerskab i byen, men har antagelig ernæret sig ved urmageriet. I de bevarede skattelister kan vi imidlertid se, at hun i tidsrummet fra 1801-11 har fra to til fem personer boende i huset, heraf mellem en og tre "helfattige" antagelig anbragt af fattigvæsenet. Det ser ud til, at hun har lejet værelser ud og måske endda drevet en form for pensionat. Dette kan være forklaringen på, at antallet af hendes ure er så svagt repræsenteret på egnen.[23] I folketællingen i 1801 betegnes hun som: "Mette Margrethe Tvistmann, Husmoder, 60 Aar, Enke efter andet Ægteskab, Uhrmager". Hos sig havde hun sønnen Ahlert Peters datter Anne Marie Elisabeth Pedersdatter på syv år. Grunden, til at barnebarnet opholdt sig hos bedstemoderen, var antagelig sønnens fortvivlede forhold, som der redegøres for senere. I huset Vestergade 105 boede i 1801 desuden to andre familier, skomager Morten Balling og daglejer Christen Nielsen.[1]

I 1815 solgte Mette Magrete en del af sit hus. Den 24. februar afhændede hun "4 Fag fra den østre Ende af mit iboende Vaaningshus, 2 Fag fra nørre Ende af det Hus, som

Foto af Vestergade med de såkaldte ildebrandshuse fra 1790érne. Antagelig var husene identiske med det Mette Magrete Tvistman boede i. Holstebro Museum.

staar vesten i Gaarden", desuden halvdelen af haven og gårdspladsen. Køber var Jens Riisum, der måtte betale 275 rdl. for sin del af huset.

I 1818 var hun 77 år og fandt antagelig tiden inde til helt at afhænde sit hus. Den nye køber var datteren Mariane. Mette Magrete ejede da stadig "4 Fag Gadehus og 3 Fag af østre Ende" antagelig af det vestre hus i gården. Mariane overtog også moderens del af haven og den fælles gårdsplads og brønd. Skødet er udstedt d. 4. oktober 1818.[24]

Vort kendskab til Mette Magretes virke er som nævnt yderst beskedent, kun et enkelt standur er det lykkedes at henføre til denne periode af hendes liv. Et ur, der ikke kan stå mål med hendes andre ure i udførelse og kvalitet. Inskriptionen på urets navneskive er: M Magrete Holstebro, og så er selve urværket endda ikke udført af hende (katalog nr. 32). Urværket er derimod karakteristisk for Idumurmagerne vest for Holstebro. Måske har hun færdiggjort et ur for en af disse urmagere. De "manglende" ure kan måske skyldes alderen, og at hun muligvis har ernæret sig ved urreparationer, markedshandel eller som anført udlejning af værelser.

Mette Magretes sidste år

Som det er fremgået af skildringen af hele hendes levnedsforløb, har hun efterladt sig en stribe ubesvarede spørgsmål, der kunne have løftet sløret for meget omkring denne spændende kvinde.

Et af de afgørende spørgsmål var også, hvor og hvornår hun døde.

Det konkrete var, at hun i 1818 solgte sit hus til datteren Mariane, og man så kunne forvente, at hun som 77 årig ville være at træffe som aftægtskone i huset. Igen overraskede Mette Magrete, idet der i salgsskødet var indføjet følgende bestemmelse: "Jeg forbeholder mig, at dersom jeg skulle behøve Hus og Vand, at jeg da nyder et lidet Kammer til mit Opholdssted" – og borte var hun.[24]

Så man på børnenes økonomiske forhold, sad den yngste, Anne Johanne, sammen med sin mand, Mads Medom, i Snejbjerg i de bedste kår. Derfor ville det være naturligt at efterspore moderen her. Det gav i første omgang ikke noget resultat, og dog. I Snejbjerg kirkebog er indført et dødsfald d. 9. februar 1827 for en aftægtskone, Mette Margrethe Johannesdatter, på 79 år hos en Christen Madsen. Hverken navnet eller alderen passede imidlertid på Mette Magrete.[26] Ved et opslag i Hammerum herreds skifteprotokol stod vedkommende afdøde opført som "Enken Mette Magrete", uden efternavn eller nærmere betegnelse. Dog skulle det vise sig, at skifteprotokollen gemte på det korrekte svar:

"Aar 1827 den 10de Februar anmærkede Skifteforvalteren, at der Dags Dato var fremkommet skriftlig Anmeldelse til Kontoret fra Gaardmand Jens Dynnesen Kølbek af Overamtrup i Snejbjerg Sogn, om at Enken Mette Margrete, som nød Ophold hos Gaardmand Christen Madsen Medom i Albek bemeldte Snejbjerg ved Døden er afgaaet den 9de dennes og efterladt sig følgende Arvinger:

a) en Datter Ane Johanne gift med Gaardmand Mads Medom i Snejbjerg og
b) en Datter Mariane gift med Reebslager Knud Hansen i Holstebro.

Efter Anmeldelsen efterlader Afdøde sig ikke saa meget, som er tilstrækkelig til at bekoste hendes Begravelse med. Anmeldelsen er fremlagt. Intet Skifte".[27]

Snejbjerg kirkegård, hvor Mette Magrete Tvistman ligger begravet. Foto: S. Manøe 1997.

Præstens indførsel i kirkebogen var navnemæssigt og aldersmæssigt ukorrekt, og skifteforvalterens indførsel i skifteprotokollen mangelfuld, idet hendes efternavn ikke var anført. Mette Magrete var ved sin død 86 år og ikke som anført i kirkebogen 79 år. Anmelderen Jens Dynnesen Kølbek var datteren Anne Johannes svigersøn.

Hun døde hos barnebarnet Christen, om ikke i armod, så i beskedne økonomiske forhold, men antagelig i omsorgsfulde omgivelser. Man bemærker, at Ahlert Peter Tvistman ikke optræder som arving. Det kan skyldes, at boets ringe værdi ikke gav anledning til skifte, eller måske havde familien i Snejbjerg mistet kontakten til ham i det sønderjyske, evt. han kunne være død før moderen.

Tidstavle for **Mette Magrete Tvistman**

1731 12/4	Broderen, Jens, født i Ringkøbing.
1735 11/4	Broderen, Niels, født i Ringkøbing.
1737 24/12	Søsteren, Karen, født i Ringkøbing.
1740 21/10	Søsteren Johanne født i Ringkøbing.
1741	Mette Magrete født, sted ukendt.
1760	Gift med Johan Ahlert Tvistman.
1761	Familien flytter ind på Geilgaard.
1761	Datteren, Mariane, født.
1764	Sønnen, Ahlert Peter, født.
1769 2/3	Johan Ahlert Tvistman dør i Frørup.
1770 1/10	Køber Geilgaard af Kirstine Frandsen.
1771 19/3	Gift med Christen Jensen i Geil, Frørup.
1772 23/10	Datteren, Anne Johanne, døbt i Frørup kirke.
1781 4/9	Faderen, Christen Jensen, født 1703, dør i Geil, Frørup.
1784 7/8	Datteren, Mariane, viet i Frørup kirke til Knud Hansen, og de flytter til Vejle.
1785 27/5	Tinglæses skødet på Geilgaard ved overdragelsen til Ahlert Peter. Hun opretter aftægtkontrakt med sønnen og udfærdiger testamente.
1785 20/10	Køber gård i Ølgod.
1786 23/4	Bosat i Vejle. Hendes indbo brænder ved Vejles bybrand.
1786 23/9	Sønnen, Ahlert Peter, bliver viet i Geil i Frørup sogn.
1787	Flytter til Agersnap i Ølgod sogn.
1788 27/11	Troloves med Hans Peter Udesen Haahr.
1789 10/2	Trolovelsen ophæves.
1790 13/6	Sælger og køber større gård i Ølgod.
1791 12/11	Moderen, Maren Nielsdatter, født 1700, dør i Geil, Frørup.
1793 3/5	Datteren, Anne Johanne, viet i Ølgod kirke.
1795 25/1	Svigersønnen, Knud Hansen, får borgerskab i Holstebro.
1795 maj	Sønnen, Ahlert Peter, er i Holstebro, hvor han fører retsag.
1795 23/6	Sælger sin gård i Agersnap.
1796 9/4	Broderen, Niels Høy, dør i Seest.
1798 maj	Ahlert Peter indsat i Kolding arrest på grund af tyveri.
1798 maj	Flytter ind hos datteren, Mariane, og svigersønnen, Knud Hansen, i Holstebro.
1799 12/3	Køber del af hus i Vestergade 105, Holstebro.
1813 27/6	Broderen, Jens Lindum, dør i Veerst.
1815 24/2	Sælger en del af sit hus Vestergade 105.
1818 4/7	Sælger resten af sit hus til datteren, Mariane, og forlader Holstebro.
?	Sønnen, Ahlert Peter, dør ant. mellem 1798 og 1827 på Aabenraa-egnen.
1827 9/2	Dør i Albæk i Snejbjerg sogn ved Herning.

Kilder og noter:

1. Folketælling 1787 for Vejle Købstad, Landsarkivet, Viborg.Folketælling 1801 for Holstebro Købstad, Landsarkivet, Viborg.
2. Der hersker nogen usikkerhed omkring Mette Magretes fødested. Nogle slægtsoplysninger opgiver Fovslet i Ødis sogn som fødested andre Stepping sogn, men det har ikke været muligt at finde bekræftelse herfor.
3. Borgerskabsprotokol for Ringkøbing Købstad, D 23-64 Borgerskabsbreve og dokumenter 1652-1848, Landsarkivet, Viborg.
   Torsk var et kendt familienavn i byen o.1700. De optræder under navnet: Torsk, Dorsch, Dorsche og Dorch. Christen Jensens søskende var ant.: Anders, Anna og Cathrine Jensen Torsk. Venligst oplyst af Per Hauge Mortensen, Ringkøbing.
4. Stepping Frørup præstearkiv, cb 2, Nandest*), smørbyrds og kvægtienderegister, Landsarkivet, Aabenraa.
   *) Nandest = naturalie.
5. Tyrstrup herreds skyld og panteprotokol, Bibog 326 1762-71, pag. 521-22, Landsarkivet, Aabenraa.
6. Ved grænsedragningen i 1864 kom Brænøre med til Taps sogn og til kongeriget.
7. Kirkebog for Sdr. Bjert sogn, Landsarkivet, Aabenraa.
8. Kirkebog for Sdr. Stenderup sogn, Landsarkivet, Aabenraa.
9. Frørup sogns kirkebog, Landsarkivet, Aabenraa.
10. Tyrstrup herreds skylds og panteprotokol, 313 1737-, pag. 376, bibog 327 1771-87 pag. 1554, Landsarkivet, Aabenraa.
11. Præstetiende, offer og restancer, Frørup sogns præstearkiv, Landsarkivet, Aabenraa.
12. Stepping – Frørup Præstearkiv, Nandest – Smørbyrds og kvægtiende 1646-1823, 58-cb 2, Landsarkivet, Aabenraa.
13. Tyrstrup herreds skylds og panteprotokol, bibog 326 1762-71 pag. 762, 777, 805-06, Landsarkivet, Aaberaa.
14. do, pag. 1068
15. "Den store ildebrand i Vejle", Chr. Jørgensen, Vejle Amts Årbøger 1915, Historisk Samfund for Vejle Amt.
16. Kirkebogen for Vejle by, Landsarkivet, Viborg.
17. Vejle Rådstuearkiv "Fortegnelse over dem, der har taget borgerskab og er foreslået til byens bestillinger 1780-1816", D32-152, Landsarkivet, Viborg.
    Af bevarede skattelister i Vejle Rådstuearkiv nævnes Mette Magrete ikke som skattepligtig, Landsarkivet, Viborg.
18. Vejle Byfogedarkiv. Pasprotokoller – pasjournaler, Landsarkivet, Viborg.
19. "Ølgod sogns gård- og slægtshistorie", Tage Olesen, Ølgod Museum 1988.
20. Skøde- og panteprotokol for Øster Horne herred, Landsarkivet, Viborg.
21. Kirkebogen for Ølgod sogn, Landsarkivet, Viborg.
22. "Slægten Haahr", Peder Helt Haahr, 1954.
23. Holstebro Rådstuearkiv, D12-34, kopibog over ekstraskatter 1794-97, D12-35 1797-1804, D12-30 Kassebøger over ekstraskatter 1794-1800, Landsarkivet, Viborg.
24. Skøde- og panteprotokol for Holstebro Købstad, Landsarkivet, Viborg.
    Vedr. købs- og salgssummerne ved huskøbet i Holstebro, er de svære at sammenligne, da man skal tage statsbankerotten i 1813 og dens virkninger i betragtning.
25. Brandtaksationen for Holstebro Købstad 1811-1817, Landsarkivet, Viborg.
26. Snejbjerg Kirkebog, Landsarkivet, Viborg.
27. Hammerum herreds skifteprotokol 1814-1828. B79-337, fol. 239, Landsarkivet, Viborg.

Mette Magrete Tvistmans børn

Mariane Tvistman

Som nævnt fik Mette Magrete og Johan Tvistman to børn: Mariane og Ahlert Peter. Mariane må være født ca. 1761, for hun blev konfirmeret 1776 i Frørup kirke, 15 år gammel. I august 1784 blev hun i Frørup kirke viet til Knud Hansen Weiler.[1]

Efter giftermålet flyttede de til Vejle, hvor han ernærede sig som rebslager og skomager og havde endda folk i sit brød, idet der var en skomagersvend, Frederich Jensen, på 24 år på værkstedet ved folketællingen i 1787. Mens parret boede i Vejle fik de børnene: Johan Christian, Maren, Hans Peter og Abraham.[2] Vedrørende børnenes navne synes de at være naturlige opkald efter bedsteforældrene, medens Hans Peter falder lidt ved siden af, hvis der da ikke er tale om, at han er opkaldt efter Hans Peter Udesen Haahr Mette Magretes eventyr med provstens søn i Ølgod.

I 1787 boede de i Nørregade nr. 4 og fik udstedt skøde på fire fag af bygningen. I den anden ende boede Johan Neusch. Nørregade nr. 4 var også blevet raseret ved den store bybrand, der som omtalt ramte Mette Magrete i Nørregade 21 året før. Beboerne havde mistet næsten alt ved branden, så det var et stærkt beskadiget hus eller et helt nyopført hus, Mette Magretes svigersøn købte sin del af.[3]

Knud Hansen arbejdede ikke blot på værkstedet. Han drog rundt på markeder for at sælge sine sko og rebvarer. Han fulgtes tit med sin bror Hans, der også var rebslager og sås jævnligt på markeder i Ry og Tinnet.[4] Markedspassene blev udstedt af byfogeden i Vejle, og passene gjaldt kun til markedet i den tilrejsende by, hvorfor der udtrykkeligt stod anført i passene, at det var forbudt at handle undervejs, og at man skulle følge den i passene angivne vejrute over den og den lokalitet, by, å osv. Når de rejsende kom frem til bestemmelsesstedet, skulle de melde sig hos byfogeden, der indskrev dem og deres ærinde i pasprotokollen. Når de vendte tilbage til hjemstedet, skulle passene afleveres. Udover at angive rejserute og mål, kunne passene være forsynede med et signalement af vedkommende.

Sammen drog brødrene til markedet i Holstebro, hvor de bl.a. mødte op til sommermarkedet i 1791, Hans som rebslager og Knud som skomager. I 1793 var Hans alene til oktobermarkedet i Holstebro, hvad så end årsagen kan være. Måske var Knud og Mariane ved at forberede sig på at flytte til byen. Markedsturene har evt. gjort deres til, at de troede på en bedre levevej i den vestjyske købstad. I hvert fald fik Knud Hansen borgerskab i Holstebro d. 27. januar 1795. Hvor omfattende et sko- og rebmagerarbejde han har haft, vides ikke, kun at han i 1801 havde en læredreng, Jacob Jørgensen, på værkstedet.

Nu begyndte en livlig rejseaktivitet adskillige gange om året til markeder i Skive og Ringkøbing. I passet fra 14. august 1822, hvor Knud Hansen søgte om tilladelse til at rejse til København, opgives hans signalement til: "... taler dansk, liden af Vext, mid-

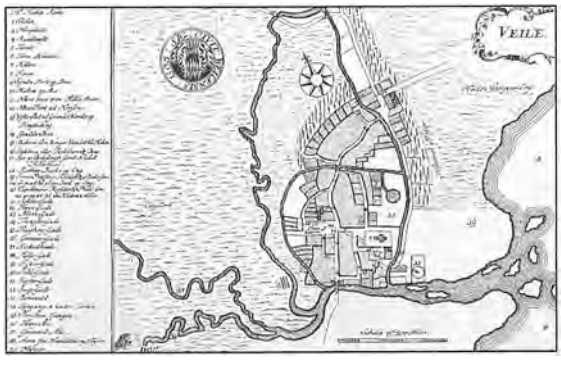

Bykort over Vejle 1767. Nørregade er den bugtede vej fra Midtbro til Nørrebro. Efter Danske Atlas. Vejle Byhistoriske Arkiv.

del af Bygning, graae Haar, blaa Øjne og mangler alle Fingre". Han blev ledsaget af sin søn Abraham, der havde fået borgerskab som handelsmand i Holstebro, han "... taler dansk, noget høj af Vext, mindre af Bygning, blond Haar, blaa Øjne".[5] Hvad der var hændt Knud Hansen, siden han havde mistet alle fingre, får vi desværre ikke at vide.
I Holstebro fik ægteparret datteren, Mette Margrethe.[6]

I 1795 købte de Skolegade 115. Huset var på syv fag med grundmur og tegltag. Knud Hansens handelstalent slog på dette område også igennem, idet han i de følgende år var en flittig køber og sælger af ejendomme i byen. I 1816 solgte de deres hus i Nørregade og flyttede antagelig ind hos Mette Magrete i Vestergade 105. I 1818 fik Mariane skøde på moderens ejendom.

I 1830 solgte datteren huset, og i skødet nævnes, at det drejede sig om det hus "min Moder Mette Margrete Tvistmann købte d. 12. marts 1799".[7]

Knud Hansen døde i Haderup 82 år gammel, måske under en rejse, men blev begravet i Holstebro. Mariane blev efter hans død boende i huset i Vestergade, som hun i 1830 solgte til Laurids Jensen Giersted for 74 rdl. sølv 7). Hvor hun opholdt sig frem til sin død i 1838, er ikke klarlagt, men også hun blev begravet i Holstebro.[6]

Tidstavle for **Mariane Tvistman**

1761	Født.
1784 7/8	Viet i Frørup kirke til Knud Hansen Weiler.
1785 23/12	Sønnen, Johan Christian, døbt i Vejle kirke.
1787	Knud Hansen køber hus i Nørregade 4 i Vejle.
1788 23/2	Datteren, Maren, døbt i Vejle kirke.
1790 14/10	Sønnen, Hans Peter, døbt i Vejle kirke.
1793 23/6	Sønnen, Abraham, døbt i Vejle kirke.
1795 27/1	Knud Hansen får borgerskab i Holstebro.
1795 6/7	Knud Hansen køber huset Skolegade nr. 115.
1799 12/4	Datteren, Mette Margrethe, døbt i Holstebro kirke.
1806 21/6	Knud Hansen køber huset Nørregade nr. 12A.
1806 9/9	Knud Hansen sælger huset Skolegade nr. 115.
1815 18/6	Knud Hansen køber huset Nørregade nr.11.
1815 19/6	Knud Hansen sælger huset Nørregade nr. 12A.
1816 19/6	Knud Hansen sælger huset Nørregade nr. 11.
1818 4/7	Køber huset Vestergade nr. 105 af moderen.
1828 23/10	Knud Hansen dør i Haderup.
1830 24/10	Sælger huset Vestergade nr. 105.
1838 15/3	Dør i Holstebro.

Ahlert Peter Tvistman

Sønnnen, Ahlert Peter, blev antagelig født i Frørup sogn ca. 1764. Kirkebogen eksisterede ikke på dette tidspunkt, men fandtes i 1799 da han blev konfirmeret, 15 år gammel. I 1786 blev Ahlert Peter gift i Frørup kirke med Christiane Cathrine Margrethe

Ved denne døbefond i Frørup kirke blev børnene: Christiane Marie, Mette Margrethe og Johan Christian Ahlert døbt. Foto: S. Manøe, 1996.

Anholm. Hun var født i Aabenraa i 1760 og datter af skipper Nis Anholm og Christina Marie Jørgensdatter. Ved giftermålet betegnedes Ahlert Peter som boelsmand i Geil og havde netop året før overtaget *Geilgaard* efter Mette Magrete.[8] Mærkeligt nok fandt vielsen sted i hjemmet i Geil uden trolovelse og lysning, hvilket var usædvanligt og krævede en kgl. godkendelse, som de fik d. 19. august 1786.[1]

I 1793 flyttede de til nabosognet Ødis, hvor datteren, Anne Marie Elisabeth, blev født.[9] Ved det første barns dåb betegnedes Ahlert Peter som gårdmand og urmager.

Som nævnt overtog Ahlert Peter gården efter moderen i 1785, og fremtiden kunne synes lys og lykkelig for den unge familie.

Tiden på Geilgaard blev starten på en tragedie for Ahlert Peter og hans familie. Frem til 1790 synes det at gå nogenlunde, men i 1791 begyndte nedturen. I oktober dette år måtte han låne 155 rdl. af en Berend Knudsen i Brænøre – den nærliggende landsby. I maj året efter måtte samme forstrække Ahlert Peter med et lån på 214 rdl. Samme år i oktober måned lykkedes det for Ahlert Peter at få en vexel i stand med pastor Hommelhoff i Ødis. Vekslen lød på 250 rdl. og havde en løbetid på syv måneder. I 1794 måtte Berend Knudsen holde for igen, denne gang med et lån på 132 rdl. og 24 skilling.[10]

Det kunne ikke gå, og før maj 1795 måtte Johan Ernst Præstin overtage gården, da det fremgår, at Præstin skyldte Berend Knudsen 137 rdl. og 21 skilling. Knudsen fik pant i "mit påboende Sted 3/4 Part Kongl. Fæstegods Geil kaldet". Som det ses, har Ahlert Peter solgt den andel på 1/4 part, som hans moder, Mette Magrete, i sin tid købte til gården.[11] Hvornår selve overtagelsen af *Geilgaard* har fundet sted er uklart, men antagelig er det sket et par år tidligere, siden Ahlert Peter og Christiane i januar 1793 fik en datter døbt i Ødis kirke.[9]

I maj 1795 flyttede ægteparret til Holstebro. Familien fandt bolig i Vestergade nr. 106, hvor de boede sammen med skomagerne Jens Fuur, Jens Aalborg, Morten Balling og skrædder John Andersen.[12]

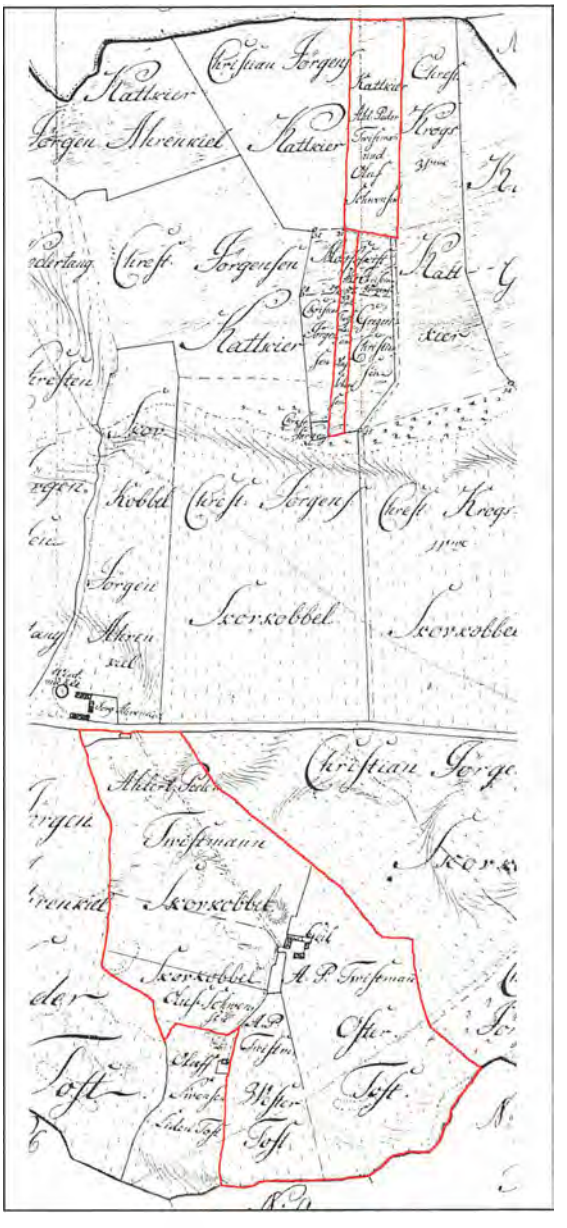

Ahlert Peter Tvistmans jorder (markeret med rødt). Den smalle stribe mod nord er en moseparcel, som hørte til Geil, tillige med marken nord for. "Dorfscharft Brenduhr unter Frørup Kirchspiel", opmålt og tegnet af Friederich Feddersen 1790-92. Matrikelarkivet, København.

Som det vil fremgå af det følgende, var familien ofte på farten, så det har været svært at lokalisere den. I 1795 var de som nævnt i Holstebro. Det fremgår af Holstebro Byfogedarkiv, hvor der findes en retssag i juni måned. Urmager Ahlert Peter Tvistman anmeldte konsumptionsbetjent (tolder) Jacob

Petersen, fordi denne var gået ind i Tvistmans værelse og ved selvtægt havde taget et tombaks (messing) lommeur imod Tvistmans vilje. Jacob Petersen var da gået hen til brandinspektør Thomas Elbech og snedker Jens Tolstrup og havde forevist dem uret. Årsagen var ifølge Jacob Petersen, at Tvistman havde snydt ham i en urhandel.

De havde d. 12. juni lavet en byttehandel, hvor Jacob Petersen havde givet to rdl. i bytte. Jacob Pedersen påstod nu, at uret ikke ville gå, når han trak det op, hvorfor han forlangte at få de to rdl. igen. Dette ville Tvistman ikke gå med til, hvorfor Jacob Petersen begik selvtægt og i farten snuppede et af urene i Tvistmans værelse – antagelig værkstedet – men kom til at tage et ur, der tilhørte købmand Majgaard. Han lagde det tilbage og tog et andet ur, og ifølge Tvistman løb han skrigende bort med det ur, han havde tilbyttet sig, såvel som det ur han havde givet Tvistman. Jacob Petersen viste Elbæk og Tolstrup urene og fortalte, at han følte sig snydt i handelen, og han ville beholde urene, til Tvistman betalte ham de to rigsdaler tilbage.

I sagens omfangsrige forløb fastslås det, at Ahlert Peter Tvistman og familien var bosiddende i Holstebro og altså ikke blot var deltagere på markedet der. Det fremgår af forhørene, at Jacob Petersen beskyldtes for at have brugt mund, bandet og udskældt "Uhrmageren og Konen". Jacob Petersen forsvarede sin handling med, at Tvistman ville rejse samme dag, og at Jacob Petersen ikke vidste, om Tvistman ville komme tilbage. Udsagnet var nok ikke ubegrundet, for allerede i september forlod Ahlert Peter og familien Holstebro. Var Ahlert Peters tid og tillid i byen udspillet?[13]

Han og Christiane var ikke alene om at repræsentere familien i Holstebro. Mariane og Knud Hansen boede der, idet Knud Hansen samme år i januar fik borgerskab som rebslager i byen. Desuden gik Mette Magrete antagelig i flyttetanker, efter at hun i 1795 havde solgt sin gård i Ølgod. Hun flyttede for anden gang efter datteren, Mariane, og svigersønnen, Knud Hansen, først til Vejle og nu i 1798 til Holstebro.

Hvor Ahlert Peter og familien drog hen er uvist. Forinden de dukkede op i Egtved sogn i 1797 havde de fået datteren, Maren Høy. Mens de opholdt sig i Egtved sogn, kom sønnen, Nis Peter, til verden på Ballegård Mark og blev døbt i Egtved kirke.[14] Senere fik de endnu en søn, Ole Peter, men hvor han blev født og hvornår, er det ikke lykkedes at konstatere.

Året efter finder vi familien i en kartoffeltysker koloni *Moltkenberg* på Randbøl hede i den nordøstlige del af Vorbasse sogn. Her er bevaret et skifte efter Ahlert Peter Tvistman.

Normalt skiftes der ved dødsfald, men her gjorde helt andre forhold sig gældende. Det var gået ned ad bakke for familien, fattigdommen var blevet en barsk del af hverdagen, og tiden i kartoffeltyskerkolonien ikke mindre.

Ahlert Peter sad i arresten i Kolding sigtet for et tyveri d. 20. maj på "sidst leden Markedsdag", og nu stod Christiane alene tilbage med sine seks små børn i alderen fra trekvart til ti år. Når der skiftedes her, skyldtes det, at sognet – i dette tilfælde Vorbasse sogn – ville sikre sig, at de ikke have forsørgelsesforpligtelse for familien. Loven påbød, at såfremt familien havde boet tre år i sognet, var de berettiget til at få hjælp. Hvis ikke, måtte de søge tilbage til fødesognet.

Den 24. juli 1798 mødte skifteforvalteren op i hjemmet på hedekolonien sammen med to vidner. På deres spørgsmål om børnene, oplyste Christiane, at datteren Christina Maria på "14 år" – men var kun 11 år – tjente hos gårdmand Baltzar Poulsen i Vorbasse, medens resten af børnene var hjemme.

Derefter gik man over til registreringen af indboet som omfattede:

		rdl.	m.	skl.
1	lys gammel graa Ko, som ikke var med Kalv, og som staar opstaldet hos Niels Iversen i Molkenberg, af værdi	5	0	0
1	gammel Fyrrebord		2	
1	gammel træ Sykasse			1
1	tysk Huspostil (religiøs bog)		1	
1	gammel Fyrredragkiste, hvori			

	fandtes nogle få Livs Klæder til Konen og hendes Børn og nogle Redskaber til Uhrmageriet	4	
1	"Kunststykke" (maleri), som var forfaldent		4
1	blaa og hvid Urtepotte		2
2	Stentøj Kerter og et Brændevinsglas		8
1	Spejl		10
1	gammelt - - -Bræt		6
2	Halmstole og en af Træ		12
1	Jernpande		12
1	Ildtang		6
1	gammel Vugge med nogle gamle Vuggepuder i	1	
2	gamle Madskrin, i den ene fandtes noget gammelt Værktøj		8
2	gamle Mands Klæder, en blaa, en graa og en brun Vest		2
2	gamle Senge med blaat Omhæng	2	
	lidt Haandværkstøj til Uhrmageriet, saasom en lille Bakke, en lille Ambolt, en Skruestik, Spærhage og andre Redskaber som Fil og Hammer, anslaaet til:	1	2
1	istykkerslagen gammel Spand - - -, en gammel Vandspand og Ølfjerding		1
	Balje og Kærne som var revnet		
i alt		10rdl. 5 m.5sk	

Efter saaledes at have efterset Huset over og under samt i alle Gemmer, fandtes ikke mere. Paa Spørgsmaalet til Peter Tvistmans Kone, hvilke Levnedsmidler hun havde til sig og sine Børns Underholdning, da vi ikke fandt noget deraf i Huset, hverken Mel eller Gryn, Kød eller Flæsk, Korn eller noget andet til Livets Ophold, svarede hun, at hun kun havde to pund Brød, som hun havde laant i Byen. Paa Spørgsmaalet, hvorledes Peter Tvistmans Kone ville faa eller erhverve sig til Livets Ophold til sig selv og Børnene, svarede hun, at hun ville lade et Par af de ældste gaa ud at tjene, saa længe hendes Mand sad arresteret og hævdede, at hendes Venner i Aabenraa og andet Sted, skulle ville understøtte hende, og saaledes var hendes Ønsker og Begæring at hensidde og have Husleje i Huset med sine Børn, da hun unødig ville have sine Børn fra sig, forinden de kom ud at tjene. At saaledes er passeret, bekræfter vi med vore Hænders Underskrift.

Over Molkenberg den 24. juli 1798 J.Lindenhan
som Tester: Niels Iversen, Nis Laursen".[15]

Skifteforvalteren og hans to vidner har så forladt hedekolonien vel vidende, at sognet ikke kom til at hænge på familien, dertil havde den boet for kort tid i sognet. Hvorledes Christiane og børnene så måtte skaffe sig føden, var deres egen sag. Mens Ahlert Peter sad arresteret, har Christiane måske forsøgt at blive på stedet og hutle sig igennem hverdagen. Svigermoderen i Holstebro var også en mulighed, eller hun måtte vælge den sidste udvej at søge tilbage til fødesognet Aabenraa. Her var faderen ganske vist død, men moderen levede. Måske har hun haft hjælp at hente der eller hos sin lidt ældre, velsituerede broder, Asmus Nissen Anholm, der var skipper i byen og senere blev vicekonsul i Genua i Italien.

Hvordan kunne det gå til, at familien kunne få ophold i en af kartoffeltyskerkolonierne?

I 1760 rykkede indbudte tyskere ind i nybyggede hedekolonier på Alheden og Randbøl hede. Kongen havde på Randbøl hede tilkøbt sig nogle gårde, hvorefter de gamle stednavne fik mere værdige navne som Frederiksnåde og Frederikshåb, opkaldt efter kongen Frederik V, samt Moltkenberg opkaldt efter statsmand, lensgrev A. G. Moltke. 86 familier flyttede ind på Randbøl hede, heraf var der 26 familier i *Moltkenberg*, der var oprettet på gården *Skjoldbjergs* jorder. Allerede i 1763-65 begyndte kolonierne at gå i opløsning. Ufærdige huse, små besætninger, kvægsyge og "oprøriske" elementer, samt at den prøjsiske syvårskrig var endt, betød at mange rejste hjem, andre til Rusland hvor der lokkedes med bedre forhold.

Danskere blev tilbudt at flytte ind. De fik bygninger, inventar og besætning, sædekorn og fødekorn. Gårdmændene fik tyve års frihed for skatter og soldaterudskrivning, for offentlige byrder m.m. og husmændene ti år. Tilbuddet var fristende, især for fattige familier som Ahlert Tvistman, der nok her har set en mulighed for at overleve. Familien har antagelig eksisteret på husmandsstatus, som hver fik et stuehus fra en nedlagt gård til beboelse, samt en have, der skulle passes forsvarligt. Husmanden

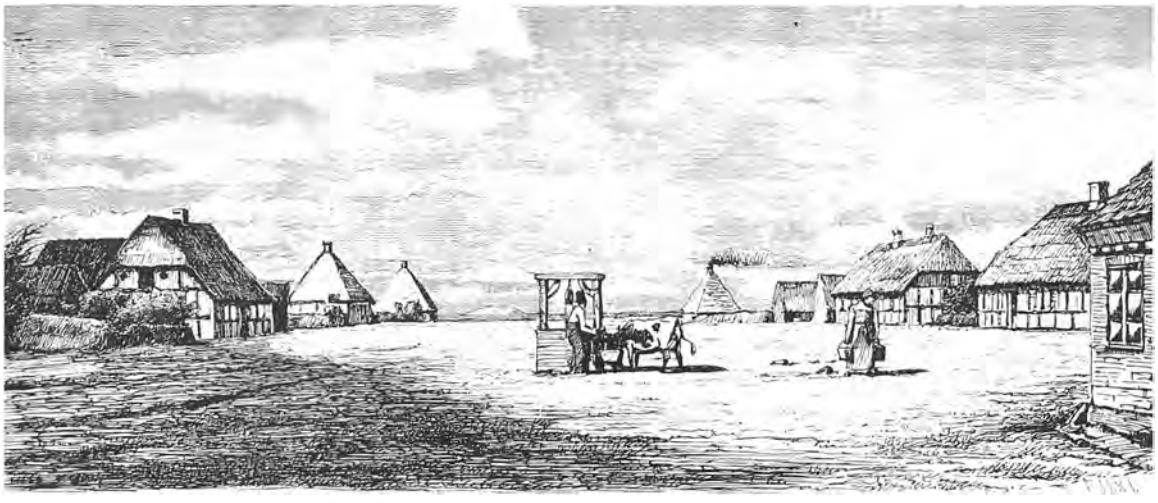

Fra kolonistbyen Grønhøj eller Frederikshøj på Alheden. Moltkenberg ved Vorbasse har sikkert haft samme udformning og udseende. Xylografi efter tegning af Hans Schmidt fra 1887.
"Dansk Bondeliv i forrige århundrede" af Gunnar Knudsen, 1975.

havde i ti år fri græsning til en ko og fire får, men dette har næppe kunnet ernære en familie. I 1796 havde regeringen ganske vist ændret på frihedsbestemmelserne og lovet kolonisterne, at de kunne overtage deres ejendomme mod at lade dem forsikre, men dels var der mange, der ikke var interesseret heri, og dels har det næppe haft betydning for Tvistmanfamilien.[16,17]

Hvad var der sket for Ahlert Peter, siden han sad i arresten i Kolding?

Desværre er hverken politiforhørsprotokollerne eller domsbogen for Kolding Ret fra 1798 bevaret, men af et bevaret bilag fra d.18. juli 1798 fremgår det, at han natten til d. 16. juli var gået ind i et hus i "Hykkelbjerre", beliggende mellem Kolding og Christiansfeld, og havde stjålet 29 rdl. 4 skl. fra et uaflåst chatol. Han blev fanget og bragt til politiet i Kolding.

Hvad sagens udfald blev, vides ikke på grund af den manglende domsbog, men antagelig har han siddet nogen tid i Kolding arrest, måske fået en bøde. Straffen har ikke været af en karakter, som krævede indsættelse i Viborg Tugthus, hvor han ikke er opført blandt afsonerne.[18]

Hvordan gik det så Ahlert Peter Tvistman og familien senere hen?

Efter fængselsstraffen rejste Ahlert Peter og Christiane med familie antagelig til Holstebro, hvor der ifølge skattelisterne flyttede to voksne ind hos Mette Magrete.[12] Det stemmer med, at Mette Magrete netop havde købt huset Vestergade 105. Hun rådede nu over så megen plads, at Ahlert Peter og familien kunne huses der.

I oktober 1800 flyttede to voksne personer fra Mette Magrete. Det må formodes at være Ahlert og Christiane med alle børnene, med undtagelse af Anne Marie Elisabeth der forblev hos bedstemoderen. Hvor de flyttede hen, er det ikke lykkedes at finde, men sikkert til Aabenraaegnen. Måske er børnene blevet liciteret ud på sognet, som skik og brug var dengang, eller anbragt hos familie, som vi bl.a. kan se blev tilfældet for datteren Anne Marie Elisabeth. Det har ikke været muligt at påvise, at Ahlert Peter og Christiane opholdt sig i Aabenraa eller omegn.

Ved folketællingen i 1835 var Ahlert Peters enke Christiane Catharine Anholm bosat i Aabenraa i Møllegade 147, hvor hun ernærede sig ved "Spinderi" og var 76 år gammel. Hun boede sammen med en Marie Tvistman på 45 år, der ernærede sig af "Hoser". Det er antagelig hendes datter Christine Marie. Ganske vist var Christine Marie født i 1787 og således 48 år gammel, men

det er ikke ualmindeligt, at aldersangivelser kan afvige adskillige år.[19]

Sønnen, Nis Peter Tvistman, boede også i Aabenraa, hvor han sammen med Anna Elisabeth Lorenzen fik en søn i 1822. Han var styrmand, så måske er han blevet hjulpet til søvejen af morbroderen.[20]

Hvor Ahlert Peter er blevet af, er det ikke lykkedes at finde. Christiane flyttede senere til det nordjyske til datteren, Anne Marie Elisabeth. Denne havde som nævnt en tid opholdt sig hos farmoderen Mette Magrete i Holstebro.

I 1834 blev Anne Marie Elisabeth gift med seminarist Jens Christian Dam på 34 år. Han var født år 1800 i Åbøl i Tirslund sogn ved Toftlund. Jens Christian blev huslærer i *Riedmans Mølle* i Svenstrup sogn syd for Ålborg, hvor Anne Marie Elisabeth tjente som pige i møllen og var 41 år.[21] De flyttede til Vrejlev sogn syd for Hjørring, hvor han fik embede ved Rønneberg skole. Her døde Christiane 81 1/2 år gammel i 1841. Ved hendes dødsfald noterer præsten i kirkebogen, at hun er "Enke efter den i Aabenraa afdøde Uhrmager Ahlert Peter Tvistman".[22] Han må mene Aabenraaegnen, idet Ahlert Peter ikke findes død i Aabenraa eller nærmeste omegn. Jens Christian Dam døde i Vrejlev 1844, hvorefter Anne Marie Elisabeth flyttede til Hjørring, hvor hun døde i 1857, 64 år gammel.[23]

Tidstavle for **Ahlert Peter Tvistman**

1764	Født.
1785 27/5	Får skøde på Geilgaard.
1786 23/9	Viet i hjemmet i Geil til Christiane Cathrine Margrethe Anholm.
1787 19/5	Datteren, Christiane Marie, døbt i Frørup kirke.
1789 14/3	Datteren, Mette Margrethe, døbt i Frørup kirke.
1791 28/1	Sønnen, Johan Christian Ahlert, døbt i Frørup kirke.
1793 24/1	Datteren, Anna Marie Elisabeth, døbt i Ødis kirke.
1793	Datteren, Maren Høj, født.
1794	Afstår Geilgaard til Johan Ernst Præstin.
1795 maj	Familien dukker op i Holstebro.
1795 juni	Fører retssag i Holstebro.
1795 23/6	Er i Ølgod som vidne ved moderens gårdsalg.
1795 sept.	Familien flytter fra Holstebro.
1797 19/9	Sønnen, Nis Peter, døbt i Egtved kirke.
1798 20/5	Arresteres for tyveri.
1798 24/7	Skifteforretning i Vorbasse.
1798	Sønnen, Ole Peter, født.
1799 sept.	Familien flytter ind hos Mette Magrete i Holstebro.
1800 okt.	Familien flytter fra Holstebro.
1801 febr.	Datteren, Anna Marie Elisabeth, er hos farmoderen Mette Magrete i Holstebro.
1822 11/9	Sønnen, styrmand Nis Peter, i Aabenraa får en uægte søn sammen med Anna Elisabeth Lorenzen.
?	Dør ant. mellem 1798 og 1827 på Aabenraaegnen.
1834 10/1	Datteren, Anne Marie Elisabeth, viet i Svenstrup kirke til seminarist Jens Christian Dam.
1835	Hustruen, Christiane Cathrine Margrethe Anholm, opholder sig i Aabenraa sammen med datteren, Christine Marie.
1841 21/10	Hustruen, Christiane Cathrine Margrethe, dør hos datteren, Anna Marie Elisabeth, i Vrejlev.
1844 11/2	Svigersønnen, Jens Christian Dam, dør i Vrejlev.
1857 15/1	Datteren, Anna Marie Elisabeth, dør i Hjørring.

Anne Johanne Christensdatter

I Mette Magretes andet ægteskab med Christen Jensen fra Geil, fik de datteren Anne Johanne i 1772. Mærkeligt nok er hun i kirkebogen indført med "Anna Johanna **Tvistmann**" og ikke Christensdatter. I 1787 blev hun konfirmeret i Frørup kirke.[1]

Hvor Anne Johanne ellers har opholdt

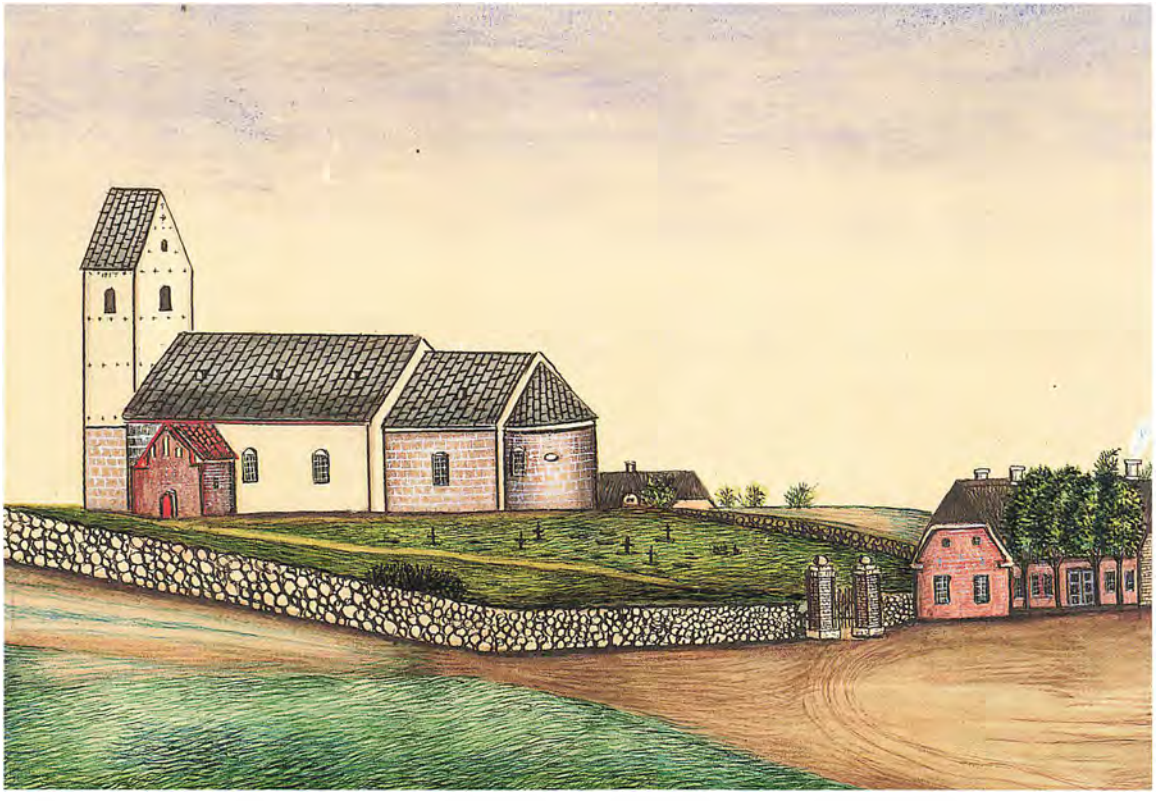

Ølgod kirke, hvor Anne Johanne blev gift i 1793. Akvarel 1869 af lærer Niels Tranbjerg Bruun, Ølgod. Ølgod Museum.

sig, vides ikke, før hun i 1793 var hos moderen i Agersnap. Her blev Anne Johanne forlovet med Mads Christensen "Medum" (1770-1841). Vielsen fandt sted i Ølgod kirke i 1793.[24] Mads Christensen var søn af Maren og Christen Madsen, der ejede *Medumgaard* ikke langt fra Mette Magretes ejendom i Agersnap. Christen Madsen havde også købt sin ejendom fri af Lindbjerggaard, da bøndergodset bortauktioneredes i 1785.[25]

I 1803 overtog Anne Johanne og Mads Christensen hans forældres gård, som de drev til 1812, hvor de solgte den. Forinden da havde de købt en gård i Snejbjerg ved Herning.[25]

Sammen fik de to børn: Maren og Christen.[24] Maren blev i Snejbjerg gift med Jens Kølbæk Dynnesen. De boede på ejendommen *Over Amtrup*, som Jens havde overtaget i 1815 efter faderen, Dynes Jensen. Ved siden af havde han et teglværk. Christen blev gift med Anna Lauritzdatter fra Herning, og de bosatte sig på *St. Albæk*, som Christen havde købt i 1819. Foruden gården havde også han et teglværk.[26]

Mads Christensen synes at være blevet en holden mand. Han huskedes (i 1925) af en gammel mand, som "bown at se til, gik i Knæbukser og havde tre Sølvknapper ved Knæene". Han betegnedes som en større

St. Albæk. Foto: S. Manøe, 1997.

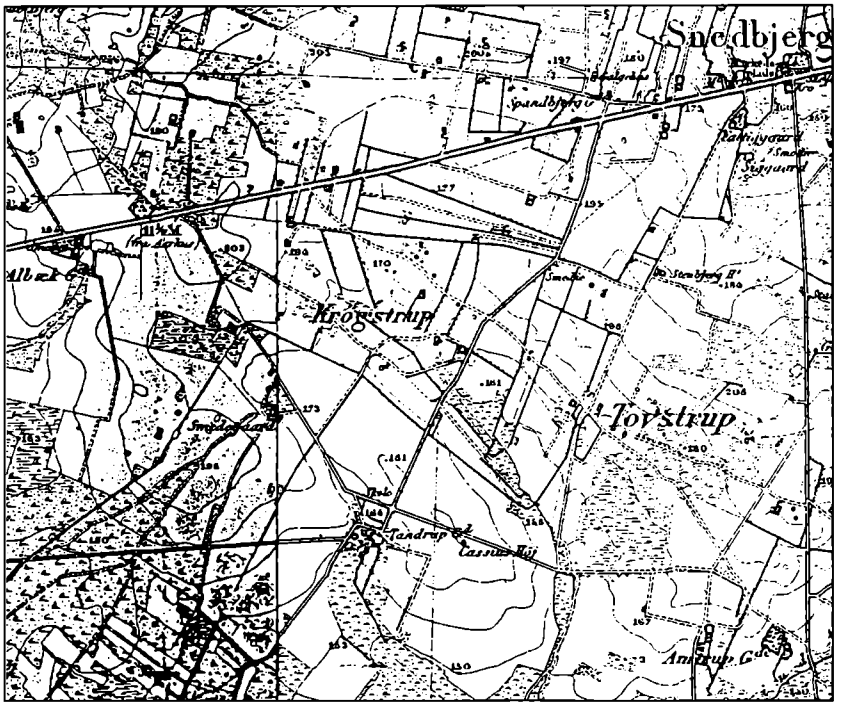

Kort over Snejbjerg sogn ved Herning. Stenbjerggaard ses lidt syd for Snejbjerg (Snedbjerg). St. Albæk længst mod vest ved vejen Ringkøbing-Herning-Århus. Over Amstrup nederst på kortet. Herning lokalhist. arkiv. Generalstabens kort fra 1872.

gårdhandler i sognet og boede på *Stenbjerg*.[26] Da Anne Johanne døde på *Store Albæk* 1835, noterede præsten i kirkebogen: "Gaardmand Mads Medoms i *Stenbjerg* hans Hustru, havde i de sidste Aar opholdt sig hos Sønnen, Christen Medom, i Albæk, født i det Schleswigske, 67 Aar". Præsten antyder, at Anne Johanne havde forladt sin mand på *Stenbjerg* og boede hos sønnen, Christen.[27] Året før registreredes Anne Johanne i folketællingen som boende hos Mads Medom på *Stenbjerg*.[26]

Hvad der kan have ligget bag uoverensstemmelsen mellem de to ægtefolk, omtales i en slægtsbog, hvor der her citeres fra en pastor Krarups dagbog i 1831:

"22. Maj: Mads Medoms Pige, Tvillinger.

19. Juni: Abelone (konen i Fonvad) var løbet bort om Natten og fandtes om Eftermiddagen i Fonvad Hede, hvor hun havde skåret sig i Halsen med en Ragekniv.

13. August: Døbt Tvillingerne i Fonvad.

11. November : Begravelse i Fonvad med Kr. Hauges Hustru, Abelone, hvor Marie og jeg var med. Ligtale ved Graven.

22. November: Mads Medom gav mig et Lam".

Det anføres videre: "Abelone og Kr. Hauge boede i Fonvad. Deres datter tjente hos Mads Medom. Datteren fik tvillinger. Pigens moder, Abelone, løb i fortvivlelse hjemmefra om natten og forsøgte at tage sit eget liv. Enten det var følgerne efter dette forsøg, eller Abelone har forsøgt igen, så har hun ikke kunnet bære forsmædelsen. En mørk novemberdag stedtes hun til hvile på Snejbjerg kirkegård".[26]

Anne Johanne har heller ikke kunnet bære skammen og var flyttet til sønnen, Christen.

Mads Medom drev endnu *Stenbjerg* i 1840. Han var da 74 år og havde en husholderske, Karen Jørgensdatter, på 29 år og hendes uægte datter på 8 år hos sig samt en plejedatter, Anna Marie Lasdatter, på 17 år og et par unge tjenestefolk.[28] Mads døde året efter hos datteren og svigersønnen på *Over Amtrup*.[27]

Tidstavle for **Anne Johanne Christensdatter**

1772 23/10	Født i Frørup sogn.
1793 3/5	Viet i Ølgod kirke til Mads Christensen "Medum".
1794 25/3	Datteren, Maren, døbt i Ølgod kirke.

Over Amtrup 1961. Foto i privateje.

1795 25/10	Sønnen, Christen, døbt i Ølgod kirke.
1803 20/1	Mads Christensen overtager *Medumgård.*
1812 1/5	De flytter til Snejbjerg.
1812 24/10	Datteren, Maren, viet i Snejbjerg kirke med Jens Kølbæk Dynnesen.
1818 24/10	Sønnen, Christen, viet i Snejbjerg kirke til Ane Lauridsdatter.
1827 9/2	Moderen, Mette Magrete Tvistman, dør hos dattersønnen, Christen Madsen, i *St. Albæk* og bliver begravet på Snejbjerg kirkegård.
1835 3/6	Dør på *St. Albæk.*
1841 6/4	Mads Christensen dør på *Over Amtrup.*

Kilder og noter:

1. Kirkebogen for Frørup sogn, Landsarkivet, Aabenraa.
2. Kirkebogen for Vejle by, Landsarkivet, Viborg.
3. Skøde- og panteprotokol for Vejle by, Landsarkivet, Viborg.
4. Vejle Byfogedarkiv, Pasprotokoller -pasjournaler, Landsarkivet, Viborg.
5. Holstebro Byfogedarkiv, Pasprotokoller -pasjournaler, Landsarkivet, Viborg.
6. Kirkebogen for Holstebro by, Landsarkivet, Viborg.
7. Skøde- og Panteprotokol for Holstebro by, Landsarkivet, Viborg.
   Knud Hansen optrådte flittigt ved hushandler. Han havde i 1795 erhvervet Skolegade nr. 115. Han lånte 60 rdl. til købet af købmand. Andreas Majgård, der fik pant i ejendommen. Huset solgte han i september 1806 til feldbereder (garver) Niels Vedsøe i byen for 400 rdl. Forinden havde Knud Hansen i juni samme år købt Nørregade nr. 12A af skrædder Jens Riisum for 140 rdl. Huset var på 4½ fag til gaden samt et lille udhus. Knud Hansen måtte samme dag låne de 140 rdl. af strandinspektør Thomas Elbæk, mod at denne fik pant i ejendommen. I huset var der kun plads til en enkelt familie. Huset solgte Knud Hansen 1815 til Jens Christensen Kiempe og hans kone Anne Risum for 185 rdl. og købte i stedet Nørregade nr. 11 af Elisabeth Gleerup for 390 rdl. Det var et betydeligt større hus på syv fag gadehus og to fag port, samt syv fag sidehus. Huset blev solgt igen året efter til snedkermester Jens Jørgensen Orleff for 1.000 rdl. Hvad huspriser angår, skal man være varsom med at slutte, om det var en god eller dårlig handel, idet vi befinder os under og efter Napoleonskrigen, der betød store økonomiske udsving og til sidst resulterede i, at staten i 1813 gik bankerot. Det ses ikke, at familien har købt en anden bolig i 1816, men i 1818, måske endda tidligere, var de flyttet til Vestergade 105, som Mariane havde købt af moderen Mette Magrete Tvistman.
8. Tyrstrup herreds skyld- og panteprotokol 313 1737-pag. 376, bibog 327 1771-87 pag. 1554-1556, Landsarkivet, Aabenraa.
9. Kirkebogen for Ødis sogn, Landsarkivet, Viborg.
10. Tyrstrup herreds skyld og panteprotokol 315 1784-, pag. 2137, bibog 511-12, Landsarkivet, Aabenraa.
11. Tyrstrup herreds skyld og panteprotokol bibog 328 1787-1801 pag. 795, Landsarkivet, Aabenraa.
12. Holstebro Rådstuearkiv, D12-34, kopibog over ekstraskatter 1794-97, D12-35 1797-1804, D12-30 Kassebøger over ekstraskatter 1794-1800, Landsarkivet, Viborg.
13. Holstebro Byfogedarkiv, B78-48, Landsarkivet, Viborg.
14. Kirkebogen for Egtved sogn, Landsarkivet, Viborg.
15. Godsarkiverne, Hedekolonierne (Ghek), Skifteprotokol for kolonierne på Randbøl Hede 1780-1833, bilag 1798, Landsarkivet, Viborg.
16. "Det indvundne Danmark", Fritlev Skrubbeltrang, udgivet af Det danske Hedeselskab, 1966.
17. "Vorbasse – et hedesogns historie", Vald. Andersen, 1963.
18. Kolding Byfogedarkiv, B 74-66, bilag nr. 15, Landsarkivet, Viborg.
19. Folketælling for Aabenraa købstad 1803 og 1834, Landsarkivet, Aabenraa. Christiane og Ahlert Peter kan have opholdt sig i Aabenraa i 1803, selvom de ikke optræder i folketællingsregistreringen, idet denne kun forefindes i løse sedler med borgernes navne og ikke i protokoller som i kongeriget, hvorfor der kan mangle adskillige optegnelser. Når folketællingslisterne ikke kan betragtes som fuldgyldige, skyldes det, at listerne fra 1864 til 1920 opbevaredes i Berlin og udleveredes til Danmark ved genforeningen i 1920. En del af materialet synes at være gået tabt.
20. Kirkebogen for Aabenraa by, Landsarkivet, Aabenraa.
21. Kirkebogen for Svenstrup sogn, Hornum herred, Ålborg Stift, Landsarkivet, Viborg.
22. Kirkebogen for Vrejlev sogn Ålborg Stift, Landsarkivet, Viborg.
23. Kirkebogen for Hjørring by, Landsarkivet, Viborg.

24. Kirkebogen for Ølgod sogn, Landsarkivet, Viborg.
25. "Ølgod sogns gård- og slægtshistorie", Tage Olesen, Ølgod Museum, 1988.
26. "Et bidrag til historien og forhistorien, vedr. Anton Lauritzen, 1850-1935, og hustru Birgitte Nielsen Bank, 1849-1928" af Viggo Bjærre, Randers, 1988.
27. Kirkebogen for Snejbjerg sogn, Landsarkivet, Viborg.
28. Snejbjerg sogns folketælling 1840, Landsarkivet, Viborg.

Mette Magretes Tvistmans søskende

Som tidligere anført, havde Mette Magrete fire søskende. Når de omtales her, skyldes det, at undersøgelsen har vist, at hendes to brødre også fremstillede ure. I efterfølgende katalog er medtaget nogle af brødrenes ure til sammenligning med Mette Magretes.

Jens Lindum Christensen

Jens blev født i 1731 i Ringkøbing, som den ældste af Maren Nielsdatter og Christen Jensens børn.[1] I 1752 boede han i det sønderjyske i Ødis sogn , hvor han omtales som husmand og urmager.[2] På et tidspunkt tog han tilnavnet Lindum.

I 1756 blev Jens Lindum gift med Maren Jensdatter fra Bramdrup. Sammen fik de tre døtre: Gunder Marie, Inger Catrine og Christiane.[3] Fire år efter flyttede de til Jels sogn, hvor han ernærede sig som urmager og ved hjælp af et obligationslån på 80 rdl. hos herredsfoged Peter Christian Holm i Gram, kunne han erhverve ejendommen *Lindbjerg*, et lille fæsteboel i Jels Skov.[4]

Her forblev familien i 16 år. I 1776 flyttede de nordpå til Nagbøl i Skanderup sogn vest for Kolding. Her virkede han som "vanfør Skoleholder og Uhrmager". Der var ikke nogen skole i Nagbøl, så han har antagelig været omgangslærer og undervist børnene rundt på gårdene. Deres bolig var et lille hus beliggende i præstegårdens kålhave. Det nære forhold har måske bevirket, at præstens søn, Johannes Højrup, fattede interesse for urmageriet. I hvert fald fortælles det, at han lærte at lave ure hos Jens Lindum. I 1782 mistede Jens Lindum sin hustru, Maren, der blev 58 år gl. Han blev derefter gift med Anne Kierstine Jacobsen, der var 58 år og som blev gift for tredje gang. Da Anne Kierstine døde, blev han i 1796 gift med Anne Marie Hansdatter. For hendes vedkommende var det andet ægteskab.[5]

Degneembedets beskaffenhed og måske også et svigtende helbred bevirkede, at Jens Lindum havde svært ved at klare sig. I 1803 ansøgte han biskoppen om at få tildelt et bedre embede, idet det ikke var muligt her i Nagbøl at kunne skaffe føde nok til en ko. Biskoppen hjalp ham, og samme år blev han forflyttet til Veerst, hvor han i en alder af 72 år udnævntes til degn for Veerst og Bække sogne, og skoleholder ved rytterskolen i Veerst med bistand af en hjælpelærer. I hele Lindums tid var skolen i en yderst elendig forfatning, og trods gentagne syn og opfordringer skete kun de mest nødtørftige reparationer. Jens Lindum døde 1813 i Veerst.[6]

Hvor stor en urproduktion han har haft, vides ikke, og en egentlig efterlysning af hans ure er ikke indgået i denne undersøgelse. Museet på Koldinghus og Skive Museum har i deres samlinger ure fremstillet af Jens Lindum (kat. nr. 37, 38). Desuden er der kendskab til to i privat eje (katalog nr. 36, 39). Hertil kommer et ur, der skulle befinde sig i Københavnsområdet.[5]

Niels Christensen Høy

Niels Christensen blev født 1735 i Ringkøbing.[1] Han blev degn i Seest ved Kolding, hvor han også arbejdede med fremstillingen af ure, måske også urkasser. Niels Christensen tager på et tidspunkt tilnavnet Høy.

I 1757 blev han i Seest kirke viet til Inger Hansdatter fra Seest. Hun var født i 1721 og datter af "Johannis Christiani, Diaconi". Ægteparret fik to børn: Maren i 1758 og Christiane året efter. Maren blev 1782 gift med håndskomager Jørgen Hansen fra Haderslev, medens Christiane blev gift 1793 med urmager og bonde Christen Andersen Høy.[7] Christen Høy har antagelig virket sammen med svigerfaderen. Der findes be-

varet ure udført af Christen Høy i privateje i Fovslet, Vonsild og Fredericia.[8,9]

Af Niels Christensen kendes et indbygningsstandur på Middelfart Museum (katalog nr. 40). Desuden er der ure i privateje i Fredericia, Frederikshavn og Tornum i Lintrup sogn.[8]

I 1789 d. 16. maj døde Niels Høys kone, Inger, 67 år gammel. Han blev ikke gift igen, men året efter d. 1. april ses en dåbsindførsel i Seest kirkebog, der kan antyde lidt af en skandale i sognet. Der noteredes: "Anne Friises uægte Barn, Inger. Til Barnefader blev udlagt Niels Høy, Degnen her i Seest Menighed". Måske var en ny kvinde flyttet ind i degneboligen.[7]

Niels Christensen Høy døde i Seest d. 9. april 1796 61 år gammel.7 Han blev i embedet afløst af en mand ved navn Kaustrup, men blandt ansøgerne ses Niels Christensens svigersøn Christen Andersen Høy, der altså ikke fik embedet.[9]

Karen Christensdatter

Om søsteren Karen vides meget lidt. Hun blev født i Ringkøbing 1737. På et tidspunkt flyttede hun til København, hvor hun blev gift med borger og brændevinsbrænder Niels Hansen. Der var tre børn i ægteskabet: Hans Christian, Christen og Christiane.
Karen omtales ved moderens død i 1791, hvor det nævnes, at såvel Karen som hendes mand, Niels Hansen var døde.[10]

Johanne Christensdatter

Om Johanne ved vi endnu mindre. Hun blev født i Ringkøbing i 1740. Kort efter fødslen må familien være flyttet fra byen, idet hendes yngre søster, Mette Magrete, født i 1741 ikke er indført i kirkebogen for Ringkøbing by. Johanne er sikkert død som spæd eller ung, idet hun ikke omtales i de senere kilder. Da Mette Magrete fik sit tredje barn, blev det opkaldt efter søsteren, idet pigen fik navnet, Anne Johanne.

Kilder og noter:

1. Kirkebogen for Ringkøbing by, Landsarkivet, Viborg.
2. "Urmageriet i Ribe Amt", Jens Kongsted Lampe, 1989.
3. Slægtsoptegnelser ved Anne M. Martinussen, Slagelse, Skodborg lokalhistoriske Arkiv.
4. Oplysninger i Jels lokalhistoriske arkiv. Venligst oplyst af Hans Erik Buhl, Troldkjær.
5. "De gamle standure", Inger Bruun, Fovslet, Månedsmagasin for Vamdrup kommune nr. 10, 1990.
6. "Skanderup sogn", Aug. F. Schmidt, 1925.
   "Veerst sogn", John Kvist, 1958.
7. Kirkebogen for Seest sogn, Landsarkivet, Viborg.
8. "Bidrag til urmageriets historie i Vejle amts landdistrikter", Vejle Amts Årbog 1983, Vejle Amts Historiske Samfund.
9. Venligst meddelt af Inger Bruun, Fovslet.
10. Kirkebogen for Frørup sogn, Landsarkivet, Aabenraa.

Niels Christensen Høy, Seest. Signatur, gengivet efter gnidebillede. Vejle Amts Årbog 1983.

Hos landurmageren

Hvordan Mette Magrete Tvistmans arbejdsvilkår og metoder har været, kan vi kun gætte på. Det har ikke været muligt at fremdrage optegnelser om landurmagernes virke og vilkår på Mette Magrete Tvistmans tid. Måske har hun kunnet nikke genkendende til noget i denne beskrivelse, som dog er 100 år senere, optegnet af urforskeren Jens Kongsted Lampe i et interview med Marie Marcussen i Rødding, hvis mand Anders Jensen Marcussen var urmager. Gengivet her med venlig tilladelse af J. Kongsted Lampe:

Værkstedet

Som værksted anvendte klokkemagerne sædvanligvis et lille kammer i stuehuset, hvor der var godt med lys. Desuden havde de en lille smedje, hvor der kunne smedes værkplader, aksler m.m. til klokkerne. Tæt ved essen var der en lille ovn, hvor man kunne smelte metallerne til tandhjulene og viserne. Støbegrejet var ofte enkelt. Et par støbekasser af træ i størrelsen 45 x 45 x 18 cm, en bænk af træ til at anbringe kasserne på, og en lille digel af grafit, samt en kølle til at pakke sandet i støbekasserne med. Modellerne til de genstande, der skulle støbes, var af træ. Støbekasserne var forsynet med hængsler og kunne åbnes i to halvdele, i hvilke man hældte fint sand, der forsigtigt fugtedes med vand.

Støbningen

Når sandet var blevet godt fast pakket, lagdes modellerne i den anden halvdel, så til pas langt fra hverandre, at man ikke risikerede nogen sammensmeltning. Mellem hver model lagdes en smal træpind, som dannede en kanal, ad hvilken malmen kunne løbe. Så pressedes halvdelene af kasserne sammen og stilledes til tørring på en tør plads. Når de var knastørre, åbnedes de, og modellerne løftedes forsigtigt bort, hvorefter kassehalvdelene lagdes sammen igen. I kassens ene kant var et hul, i hvilket man fra diglen hældte det smeltede metal. Så var man færdig til at støbe. I diglen lagdes 1 skålpund kobber, 10 lod tin, samt 6-8 lod skrot af heste- eller kanebjælder. Det kobber man anvendte, var hovedsagelig skrot af kasserede kasseroller, kedler og andet husgeråd, som man købte af folk i byerne eller af kludekræmmere. I støbeovnen fyredes dygtigt med trækul, samtidig med at der skaffedes godt med træk ved hjælp af en blæsebælg. Så sattes diglen med sit indhold ned i de glødende kul, og så fyrede og blæste man, til metallet var helt smeltet, hvorefter man tog diglen med en speciel konstrueret tang og hældte det smeltede metal i støbekassen.

Når alle støbeformene i kassen var fyldt med smeltet metal, hørtes en svag detonation, og hvis der ikke sprøjtede metal tilbage gennem kassens indtapningshul, kunne man være sikker på, at støbningen var lykkedes godt. Det kunne forekomme, især hvis støbeformene ikke var helt tørre, at det metal, som hældtes i kassen, kom hastigt tilbage, og så måtte man støbe om.

Brændte knogler og gammelt læder

I smedjen lavedes også aksler, schenckler og værkplader til klokkeværket. I begyndelsen havde man ikke boremaskiner, så hullerne til akslerne i værkpladerne sloges med en punsel. I værkstedet havde man en trædrejemaskine, i hvilken akslerne drejedes med stålspidser, som styredes med hånden. Under drejearbejdet kontrolleredes akslens tykkelse flittigt med en krumcirkel. Hjulene drejedes, og tapperne blev skåret med hånden, senere i et simpelt apparat, som

kaldtes en skæremaskine. Akslernes drev blev også skåret med hånden med en speciel fil. De dele af klokkeværket, som var af jern og udsat for slid, hærdedes.

Det foregik således. Man brændte knogler og gammelt læder. Det pulver, som fremkom under forbrændingen, lagdes i en pladejernskasse sammen med den genstand, som skulle hærdes. Pladejernskassen omvikledes siden med fåreskind, dyppedes i sildelage og forsynedes med en kappe af ældet ler. Lerklumpen lagdes i essen og udsattes for ildens indflydelse under svag blæsen. Når man antog, at genstanden var tilpas varm, toges lerklumpen ud af essen. Med en hammer befriedes æsken for leret, som var blevet til tegl. Pladejernskassen åbnedes, og den hærdede genstand dyppedes hastigt i koldt vand. Jernet blev ved denne behandling hårdt som glas i det ydre, men med en blødere kerne indeni, så det tålte at at blive rettet, hvis det havde slået sig under hærdningen.

Under hærdningen sattes messinghjulene fast på akslerne, hvorefter de fik en yderligere afpudsning i drejestolen. Akslernes lejergange kaldtes "tærninger" og var af messing og forsynet med en afsats på den ene side, som dannede et såkaldt hoved. Den anden side nittedes fast, efter at tærningen var indført i værkpladens hul. Hullet i tærningen, som udgjorde akslens lejegang, "driledes" op med en hånddril, ikke i tærningens centrum, men noget ude i dens periferi.

Skivens opmåling

Klokkeværkets bundhjul sattes først ind og siden hjul, hammer og hævestænger, indtil klokken var færdig. Skiven klippedes rund af en plade og bankedes lidt hvælvet mod en træform. Den spartledes og maledes, blev slebet i pimpsten og vand gentagne gange, sidste gang med zinkhvidt og blegt, farveløst, linolie og poleredes med politur, som var tilberedt af lys schellak og klar sprit.

Skiven var nu klar til anbringelse af tal. Den sattes fast på værket og placeredes på en genstand, som stod efter waterpas. En tråd forsynet med lod holdtes mod skivens overkant. Når man så havde fået tråden til at ligge mod viserakslens centrum, gjordes med en hård spids et mærke i skivens overkant til tallet 12, og i underkanten til 6. Så sattes en lineal fast ved viserakslen. I linealen var et par spidse stifter, og så vred man linealen rundt over skiven, og stifterne ridsede to synlige cirkler, som markerede cifrenes længde. Med en passer afmærkedes 12 punkter for timerne og siden punkterne for de 60 minutter. Det skulle naturligvis gøres med pinligste nøjagtighed. Linealen sattes atter på viserakslen, og med en nål ridsede man streger fra den indre cirkel til den ydre. Disse streger markerede cifrenes afstand fra hverandre. Ciffermodellerne var af ganske tynde plader, og efter disse tegnedes cifre på skiven, og derefter maledes cifrene på skiven med sort maling ved hjælp af en lille mårhårpensel. Endelig forsynedes værket med visere, snore, lodder, og klokken var færdig.[1]

Det tog en måned

Det tog en klokkemager en månedstid at fremstille et standur med slagværk. Når man dertil lægger materiale, forstår man, at klokkemageren på landet ikke havde store indtægter af sit erhverv. Et sådant standur kostede i 1860 30 rdl.[2]

Kilder og noter

1. Som det fremgår af skildringen, er her tale om inddelingen af skiven efterfulgt af bemalede tidsangivelser. Mette Magrete Tvistman anvendte graverede støbte tintalkranse.
2. "Urmageriet i de otte sogne syd for Kolding", Jens Kongsted Lampe, Jydske Tidende 2/11 1975.

Mette Magrete Tvistmans ure

Afsnittet om Mette Magretes urproduktion bygger på iagttagelser og vurderinger. Hun har ikke selv efterladt sig oplysninger, der kunne fortælle os, hvorledes hun udførte sit håndværk, f.eks. beregninger af urværkets dele, omtale af hendes værktøj, mulighed for gravørarbejde, udfærdigelse af urkasser, afsætningsmuligheder, forholdet til egnen eller byens urmagere o.m.a.

Hvor lærte hun urmagerhåndværket?

Materialet er gennemgået af urmagermester Hans P. Korsgaard, der konstaterer, at urene indeholder typiske vestjyske træk kendetegnende for urproduktionen på Ringkøbing-egnen, nærmere betegnet omkring Ulfborg. Dette kan have relation til Mette Magretes forældre, der kom fra Ringkøbing-egnen. Tilmed har det været muligt at påvise, at faderen, Christen Jensen, arbejdede med urmageriet, idet han ved et lån i 1766 til Kjeld Frandsen i Geil benævnes urmager. Christen Jensen har antagelig lært håndværket i sin vestjyske ungdom. Der hersker således ikke tvivl om, hvor Mette Magrete og hendes brødre samt hendes mand, Johan Tvistman, havde urmagerhåndværket fra.

Mette Magretes ure er traditionelle og stemmer overens med udviklingen af tidens landurmageri. De er ret groft udførte, og minder slet ikke om købstædernes ure, der var langt mere raffineret udført, materialerne udsøgte og i en langt bedre udførelse. For Mette Magrete var ansættelsen hos en købstadsurmager udelukket, da man ikke beskæftigede kvinder i faget. I øvrigt hedder det i en samtidig beskrivelse, at "de bringer uro og malør på værkstederne".

Hver enkelt mester satte sit præg på såvel det tekniske som udsmykningsmæssige. For de fleste provinsurmagere og i særdeleshed landurmagere ændredes der ikke på udførelsen eller konstruktionen. Derfor er det særdeles vanskeligt at påvise et urs tidsmæssige udførelse i en urmagers virke, såfremt urene ikke er forsynede med fremstillingsnumre eller årstal. Landurmagernes konservative opfattelse og tankegang ved urfremstillingen var præget af den forudindtagede opfattelse af, hvorledes et ur skulle se ud. Dette er nok affødt af, at urmagerne blev betegnet som hjemmefødninge, der sjældent flyttede. Blandt andet kan man se, hvorledes lærlingene fortsatte i læremesterens spor, så deres ure blev identiske. Derfor finder man ofte i et område ens ure af forskellige mestre. Ligeledes ses stiltræk at gå igen i et område. Dette kan skyldes, at landurmagerne sjældent kunne gravere. De var teknikere og havde kun lidt sans for stil og dekoration. Derfor benyttede de den nærliggende købstads guld- og sølvmestre til at udføre gravørarbejdet.

Mette Magrete Tvistman var ingen undtagelse, selvom hun flyttede meget omkring. Hendes urværker bærer heller ikke præg af en udvikling og fornyelse. De er vanskelige at tids- og stedfæste, da hun ikke udstyrede dem med numre eller årstal. I det efterfølgende katalog er forsøgt en kronologisk inddeling, men ensartetheden i hendes urfremstilling gør denne inddeling meget problematisk og usikker.

Urmagerne har haft deres handelssamkvem med smedene, når de skulle fremstille urværker og skiver. Man kunne ellers tænke sig, at urmagerne havde været i lav sammen med guld- og sølvsmedene, men disse arbejdede i ædle metaller og følte sig højt hævet over urmagerne, der kun arbejdede i jern og messing.

Gennemgående ser vi i oplysningerne om Mette Magretes forskellige opholdssteder, at hun har virket på landet. Ganske vist blev hun betegnet som urmager i Vejle og sene-

Solring eller hyrdering.
Man kunne med lidt træning bestemme tiden med meget stor nøjagtighed. Ringen blev holdt mod solen. Igennem et lille hul faldt en lysende prik på det indgraverede timetal. Da solen ikke står lige højt på himlen hele året, kunne man forskyde jernringen med det lille hul, således at det passer med solhøjden efter en inddeling i ringens kant. Denne type solure kendes så tidligt som fra 1500-tallet. Foto: Børge Kjær, Varde.

re i Holstebro, men kun et ur har kunnet henføres til at være lavet i en af de to købstæder (katalog nr. 32). I såvel Frørup- som Ølgod-perioden kan vi påvise, at hun har drevet såvel landbrug som urmageri, antagelig med hovedvægten på landbruget. Rent formelt har hun i disse perioder, i myndighedernes øjne været gårdejerske, men som bierhverv beskæftiget sig med urmageriet og fået tilnavn af urmager.

Der fandtes en kongelig forordning, der pålagde håndværkere af enhver art, – bortset fra de der var nødvendige for bonden, som smeden, tømreren, mureren o.lign. – at de skulle og kun måtte bosætte sig i købstæderne og drive deres håndtering der. Det var dog en bestemmelse, der meget ofte blev omgået. For at blive selvstændig mester skulle man have aflagt et mesterstykke. Betingelserne var en lærlingetid, der som regel var på otte år, påfølgende svendetid og som mestersvend. Derefter var man afhængig af, om mesteren var villig til at afgive sin gode arbejdskraft ved at indstille mestersvenden til mesterstykkeprøven. Mestersvenden skulle selv finansiere dvs. udføre mesterstykket, betale materialer og ofte arbejde i mange måneder på det uden løn. Mesterstykket skulle dels antages af fagets mestre dels af magistraten, som bestemte, hvor mange mestre af det pågældende fag, der kunne få borgerskab. En bestemmelse som skulle sikre mestrene en levevej, så man kunne forsørge sin familie.

Alle disse bestemmelser vanskeliggjorde manges virke. Derfor nedsatte mange urmagere sig på landet, og ernærede sig med blandede erhverv som smålandbrug/urmageri, antagelig endda med øvrighedens om ikke godkendelse så dog kendskab. Af de bevarede borgerskabsprotokoller for Vejle og Holstebro købstæder, kan vi se, at Mette Magrete ikke opnåede borgerskab i byerne, og antagelig heller ikke har søgt, da hun ikke var i besiddelse af de fornødne egenskaber.

Få landhåndværkere har dog været så velhavende som Mette Magrete Tvistman.

Urene

Hendes ure fulgte datidens mode. Forbilledet var efterligninger af de engelske standure "Grandfather clocks", som i midten af 1700-tallet begyndte at dukke op på landet herhjemme. Når de engelske standure fik så stor en succes, skyldtes det hollænderen, Christian Huygens, opfindelse i 1656 af det fritsvingende, lange pendul, som den engelske urmager, Clement, omkring 1671 forbandt med hagegangen. England overtog derved først i 1700-tallet føringen på urom-

rådet fra Holland og oplevede en glansperiode, som gjorde de engelske standure efterspurgte også i Danmark.

Før den tid var ure en sjældenhed på landet, hvor iagttagelser af dagen, hanegal, solen, lyset, skyggen, en skåret ridse i vindueskarmen, måske et solur, o.a. gav en fornemmelse af tid. På kirkens sydmur kunne menigheden opleve soluret, og under præstens prædiken sanduret, timeglasset. Hyrdedrenge kunne have en solring, der fortalte, at nu var det tiden, at køerne skulle drives hjem. Ved aftenstid kunne hyrdedrengen med udstrakt arm holde hånden op mod solen og måle solens afstand over horisonten. En håndsbredde var en time før solnedgangen, en fingerbredde var lig et kvarter.[1] Når bønderne kom til købstaden kunne de opleve kirketårnets store ur, og i de større købstæder var der sejermagere – urmagere – , som tog sig af tårnurene på kirker, klostre og herregårde. Tårnuret i Ribe domkirke regnes for det ældst bevarede ur i Danmark. Uret menes konstrueret og opsat 1420-30.

I 1700-tallets midte begyndte urmagere at dukke op i købstæderne, men også på landet, som urmagerfamilien i *Geilgaard.*

Urkasserne

I kataloget er afbildet samtlige hendes kendte ure og urkasser. Kasserne følger den datidige stilperiode, barokken, som med årtiers forsinkelse dukkede op i landdistrikterne. Udførelsen er præget af landhåndværkets soliditet, men ofte stilmæssigt famlende, en slags bondebarok.

Bortset fra to urkasser, (kat. nr. 16 og 22), der er udført i egetræ, er alle bemalede fyrretræskasser. Hun har næppe selv udført kasserne, dertil er de for forskellige. Antagelig har det været den lokale landsbyhåndværker, som på hendes og måske køberens anvisning og ønske har udført ordren. Man må heller ikke glemme, at anskaffelsen af et standur til stadsstuen, har været en stor investering og et statussymbol. Enkelte kasser har pendulrude. Urkasserne med ure og inskriptionen på signeringspladen: "Mette Magrete Uhrmager" har mange fælles stiltræk, så man fristes til at tro, at det var den samme landsbysnedker, der har lavet disse kasser.

Urkassen til et af broderen Jens Lindums ure (kat. nr. 37) er lavet af N. Christensen i Seest. Dette kan være broderen, degnen Niels Christensen i Seest. Måske har han lavet urkasser til ikke blot broderen Jens, men også til Mette Magrete.

Alle urkasserne af fyrretræ har flere senere opmalinger, og som det kan ses af farveprøverne på urene (kat. nr. 2 og 25), har der været store variationer i bemalingerne.

Ikke alle kasser er kommet velbeholdent gennem de mange år. De fugtige lergulve har betydet, at visse urkasser har fået fornyet eller ændret den nederste del. Ved at iagttage helheden i kasser og urskiver, må man sige, at harmonien ikke altid er til stede. Nogle steder dækker urhovedets låge for væsentlige dele af urskiven. Dog er opfattelsen, at urværk, urskive og kasse er samtidige. En undtagelse er Lindbjerggaarduret (kat. nr. 24), idet urværket er påmonteret en speciel sokkel, som antyder, at uret har været indbygget i f.eks. et panel eller skab på herregården. Urkassen er også afvigende fra de andre, hvilket antyder, at det kan være en senere udførelse, antagelig da uret er blevet bortarvet fra gården.

Enkelte urkasser har Louis Seize træk (kat. nr. 16 og 17), som tydeligvis er påvirket af den sikre østjyske stil og det gode håndværk.

Urværkerne

Generelt må det siges, at Mette Magrete Tvistmans urværker er groft udførte, men karakteristiske for datidens vestjyske landurmageri. Værkpladerne i jern og ret groft udførte hjul og øvrige dele peger på en vis forbindelse til egnen omkring Ulfborg, hvor der er ligheder med andre urmageres frembringelser.

De to værkplader er altid udført i smedet jern. For de flestes vedkommende er den øvre kant afsluttet i en svag bue, der udelukkende tjener dekorative formål. Pillerne –

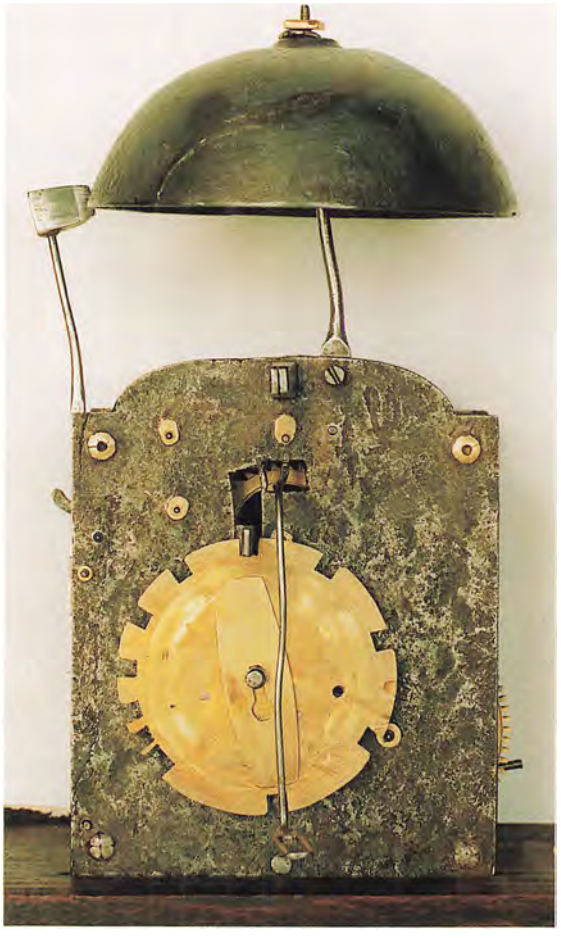

Bagsiden af et af Mette Magrete Tvistmans urværker. Man ser den karakteristiske bue på værkets overkant. Slagskiven er anbragt på værkets bagside ligesom på det engelske "Grandmothers clok". Tydeligt ses de 12 inddelinger, der bestemmer timeslagene.
Foto: Palle Hestbech, Ølgod.

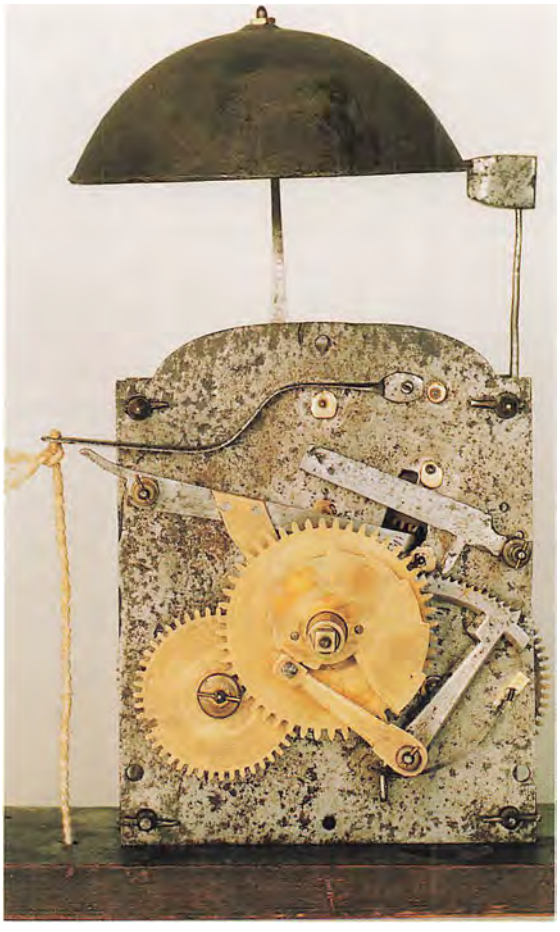

Forsiden fra et af Mette Magrete Tvistmans anden type urværk med repeterslagværk. Til venstre ser man vekselhjulet og i midten timehjulet. Derpå er anbragt en kurveskive med 12 ulige dybe hak, der bestemmer timeslagenes antal. Når armen til højre falder ind i disse hak, frigøres tandsektionen og giver et timeslag for hver tand, indtil armen igen er i hvilestilling. Dette kan gentages gang på gang, uden at der går uorden i slagenes antal. Armen med udløsersnoren ses til venstre.
Foto: Palle Hestbech, Ølgod.

afstandsstykkerne mellem værkpladerne – er oftest af jern, flere dog med de to øverste i messing med drejede profiler, enkelte med alle fire i messing. Urværket består egentlig af to selvstændige værker, gangværket og slagværket. Urets drev, vindfang og forskellige hjul er af messing på indsatte aksler. Sidstnævnte er en særlig hærdningsproces af jernet, der gjorde overfladen hård, så den kunne modstå slid. Processen foregik ved at varme jerndelen til "kirsebærrødt" og hurtigt stikke den i en hestehov eller krystallinsk kali, såfremt man havde det. Akslerne er messingforinger isat værkpladerne. Nogle har rækkeslag med slagsnegl og repetition. Et enkelt ur (kat. nr. 30) har månefaseværk og skive, hvilket må have krævet en ganske speciel indsigt. Ingen har halvtimeslag. Urene med nøgleoptræk har messingforede valser.

Mette Magrete Tvistmans ure, der er ret ensartede i konstruktionen, inddeler sig i to

Et af Mette Magrete Tvistmans urværker, hvor forreste værkplade er fjernet. Gangværket ses til venstre og slagværket til højre. Tændernes form og udførelse viser tydeligt, at disse er udført på delemaskine. Foto: S. Manøe.

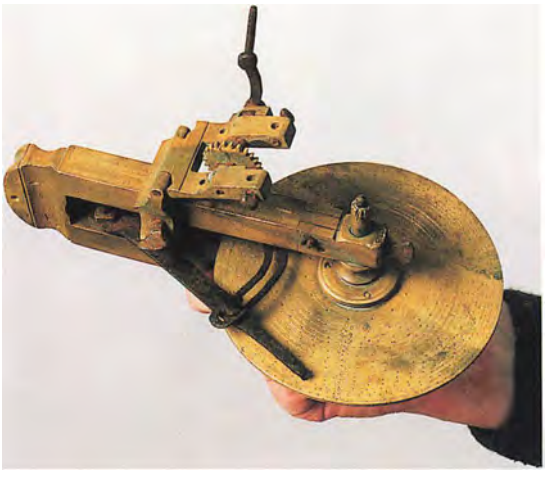

Delemaskine til tandhjul.
Den runde messingskive har mange riller, hvori der er punkter med regelmæssige afstande. Dette er hjulenes forskellige tandtal. For at der ikke skal opstå unøjagtigheder, er der en linial med en spids til at anbringe de forskellige punkter og således fastholde nøjagtigheden mellem tænderne i tandhjulet, der er anbragt fastspændt ovenpå centralakslen. Øverst ses fræceren, der danner tænderne. Denne drives af det lille håndsving.
Urmager Hans P. Korsgaard, Varde.
Foto: Palle Hestbech, Ølgod.

typer. Den ene type er for hendes tid ret gammeldags, hvor slagværket er forsynet med en slagskive på værkets bagside. Det vil sige, at timeslagene kommer fortløbende, og såfremt slagloddet var udløbet før gangloddet, passede slagene ikke sammen med det viste timetal. Man måtte da indstille slagværket, når uret igen blev trukket op.

Den anden type var forsynet med det mere moderne repeterslagværk. Dette er en dyrene løsning, men havde mange fordele. Gik uret i stå, rettede slagene sig selv. Desuden kunne man få uret til at repetere slagene uden at bringe uorden i urets funktioner. Ofte havde man en snor trukket til husbondens alkove, og han kunne så i den mørke nat trække i snoren for at erfare, hvor langt natten var fremskredet, idet man fik repeteret det sidste timeslag. Det kunne selvfølgelig godt være knap en time senere, men alligevel en stor forbedring.

Alle hendes ure har tilbagevigende hagegang med pendul. De er 1-døgns værker med timeslag, loddrevne med blylod, de bevarede oprindelige lodtrisser er udført i smukt forarbejdet hårdt træ. Bortset fra fire ure, der har nøgleoptræk, er de resterende med endeløse snoreoptræk omkring hjul, der som regel er af jern. Pendulerne er af den almindelige type ophængt i pendulfje-

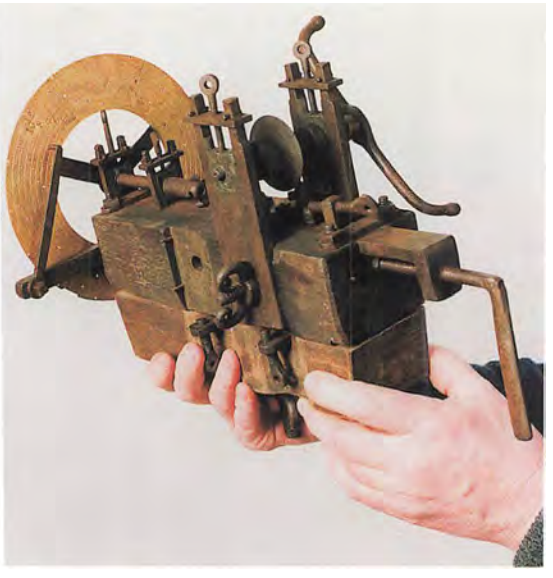

Primitiv delemaskine til fremstilling af drev. Deleskiven er fremstillet af en talkrans fra et engelsk lanterneur. På bagsiden af denne ses delingerne tydeligt. På forsiden ses romertallene og inddelingen viser, at dette ur oprindeligt kun har haft en timeviser, hvad der var sædvanligt for den tid. Talkransen bærer signaturen: Davis, London 1650-60. Delemaskinen blev anvendt af en dansk landurmager. Urmager Hans P. Korsgaard, Varde. Foto: Palle Hestbech, Ølgod.

der. Penduludsvinget svarer til 1 sekund. Pendullinsen i nederste del af pendulet er af bly, dækket af en hvælvet messingskive, hvori der hos en del af urene er udsmykninger i form af graveringer i centrum eller på de to modstående sider.

Slagklokkerne er udført i malm og med slaghamre af jern.

På et par punkter adskiller Mette Magrete Tvistmans ure sig fra de samtidige ure. Hun placerer slagværket i højre side og anvender kun et lod, der via en endeløs snor trækker såvel gang som slagværket. Derved adskiller hun sig fra andre danske urmagere. Inspirationen kan hun have fået fra de engelske "Grandmother clocks", der har en lignende konstruktion.

Urskiverne

De bevarede urskiver er alle udført i jern, med undtagelse af kat. nr. 29 og 31 som er i træ. Størrelserne varierer fra ca. 25-35 cm i bredden og i højden fra ca. 30-45 cm. Alle har samme form med buet top. Skiverne var som regel forgyldte eller bemalede, mønje eller blåfarvede på forsiden. Løsdelene på urskiverne er enten pånittede eller påskruede.

Øverst er urskiven forsynet med navne eller signeringsplader i blankt tin med gravede inskriptioner hovedsagelig med Mette Magretes navn omgivet af stiliserede bladmønstre, hjerteformede blade o.lign. Urene kat. nr. 17, 24 og 31 har såvel ejernavne som MMT indgraverede. Urene kat. nr. 12, 13 og 14 har signeringskrans i fynsk stil. Som det eneste, har ur kat. nr. 4 indgraveret et årstal: 1789. Tallet står næsten skjult i ornamentikken midt på signeringspladen. Ser man nøjere på talgraveringerne og signeringspladens øvrige graveringer, virker de første uprofessionelle, som lavet af en anden hånd.

Som noget usædvanligt har ur kat. nr. 32 en bevægelig fugl mellem signeringsplade og talkrans. Fuglen skal symbolisere "Tempus fugit" tiden flyver. Da urværket og meget andet på dette ur er atypisk for Mette Magrete Tvistman, har hun næppe udført værket med denne specielle udformning.

Talkransene er i blankt tin med gravere-de araber og romertal, enkelte kun med ro-mertal. Mellem tallene kan der være af-standsgraveringer i f.eks. stiliserede lilje-mønstre, minutprikangivelser o.a.

Midterfelterne er udført i messing med kunstfærdige mønstre, hovedsagelig med rokokograveringer. Et af urene (kat. nr. 14) har i stedet støbte ornamenter med stilise-rede bladranker og ansigt, noget som også ses på brødrene Jens Lindum og Niels Chri-stensen Høys ure (kat. nr. 36, 37 og 40).

Urskiverne er i top og hjørner forsynede med spandriller støbt i tin og bronzerede. Disse varierer meget i stilarter. Nogle kan henføres til Als-Sundeved gruppen, andre den engelske gruppe, andre til den vest-jyske, enkelte til den nordjyske gruppe, og nogle af helt ukendte typer. Disse spandril-ler har sikkert været modefænomener. De var lette at eftergøre og støbe til købernes eventuelle ønsker.

Viserne er af jern i kunstfærdige, nyrefor-mede mønstre.

Urskivernes udsmykning, skriftart og ikke mindst spandrillerne var meget brugt i eg-nen nord for Ringkøbing.

Hvad og hvor meget har hun lavet?

Efter denne beskrivelse af hendes ure, mel-der sig naturligt spørgsmålet om, hvor me-get har hun været i stand til selv at fremstil-le?

Urkasserne synes at være bestillingsarbej-der fra hendes side.

Med hensyn til urværkerne er der næppe tvivl om, at hun har udført disse meget om-hyggeligt udførte dele, såsom de forskellige tandhjulsinddelinger, hvorfor vi må formo-de, at hun har været i besiddelse af delema-skiner m.v. foruden andet nødvendigt håndværkstøj.

Gravørarbejdet krævede en sikker og nøjagtig hånd, men også en grundig ind-føring i dette specielle håndværk. Ved et nøje studium af graveringerne i signerings-pladernes mønstre, bogstavudformninger i f.eks. **M** i **M**ette **M**agrete ses en ensartethed og modeudvikling, som antyder, at de er graveret af samme hånd.

Overfører man studierne til talkransenes graveringer som mønstre eller udformnin-gerne af de enkelte tal f.eks. 4 og 5-tallernes afslutning, ser man også her en ensartet-hed, som lader ane, at de fleste er udført af en og samme person.

Et gæt vil være, at det er Mette Magrete Tvistman selv, der står bag graveringerne. Det er næsten utænkeligt, at hun over et så langt åremål og over så store geografiske af-stande, har kunnet få den samme håndvær-ker til at udføre samtlige signeringsplader og talkranse. Herimod taler de mange for-skellige udformninger af hendes navn på signeringspladerne, som: Mette Margareta Christens Datter, Mette Margarete Chri-stens Datter, M. Magrete Tvistmans Enke, Mette Magrete Tvistmanns Enke, Mette Magrete Uhrmager, Mette Magrete Tvist-man, M. Magrete Tvistman, Mette Margre-the Tvistman, Mete Magrete Tvistmanns, M. Magrete Holstebro.

Måske har det ikke haft den store betyd-ning, hvorledes hendes navn blev stavet. Vi ved fra kirkebøger, folketælllingslister og andre offentlige dokumenter, at den sam-me person kunne have forskellige bogstave-ringer af sit navn fra dokument til doku-ment. Kun et sted finder vi hendes under-skrift. Det er i Ølgod kirkebog fra 1789, da trolovelsen ophæves, og da skriver hun sig som Mette Magrete Tvistmann.

Om de fornemme midterfelter i messing, er det svært at afgøre, om hun selv har ud-ført dem, eller de er bestillingsarbejder hos forskellige gravører, antagelig guld- og sølvsmede. De er næsten alle yderst forskel-lige, dog hos enkelte ses ensartede detaljer, der peger på Ribe-egnen.

Ved en gennemgang af hendes ure tyder intet på, at hun har købt indførte urdele, selvom der fandt en begyndende import sted især fra England.

Afsætningen

Salget af hendes ure er sandsynligvis sket gennem bestillinger. Hun har ikke haft no-

gen form for butiksudstilling og salg. I hvert tilfælde er hun blevet kontaktet af den enkelte køber. Som det kan ses af de enkelte ures historie i katalogdelen, synes en del ure at have proveniens i egnen lige syd for Kolding, hvilket henfører urene til at være fremstillet i tiden fra 1760-85, hvor hun opholdt sig i Frørup sogn. Andre ure har vestjyske aner, som peger hen på årene i Ølgod, medens der mærkeligt nok ikke synes at være ure fra Holstebroperioden, når der ses bort fra den mærkelige udførelse af ur kat. nr. 32.

Et ur, der helt adskiller sig i såvel kasse som værk og skive, er ur kat. nr. 29. Det er et vægur i simpel udførelse og må henføres som markedsvare. Et billigt ur, der var let at transportere og afsætte på markedet. Hvor stor en produktion hun har haft af disse ure, vides ikke. Den simple udførelse har antagelig bevirket, at urene tidligt er blevet slidt op, blevet umoderne og kasseret. Et tilsvarende ur (kat. nr. 38) af broderen Jens Christensen må ligeledes vurderes at tilhøre samme kategori.

Sønnen og brødrenes ure

Som tidligere nævnt var ønsket med undersøgelsen primært at få belyst Mette Magrete Tvistmans liv og urproduktion. Undersøgelsen gav os hen ad vejen kendskab til enkelte ure af sønnen, Ahlert Peter Tvistman, og brødrene, Jens og Niels Christensen. Disse få ure udgør imidlertid et så beskedent materiale, at en kvalificeret dækkende beskrivelse af deres håndværksmæssige kunnen ikke er rimelig.

Det skal her anføres, at væguret af Jens Christensen (kat. nr. 38), udelukkende er tilskrevet ham på grundlag af den bemalede inskriptionen på urskiven samt årstallet 1789.

Ur kat. nr. 33 tilskrives en af de her nævnte urmagere på grundlag af urværket og urskivens udførelse.

Det skal afslutningsvis nævnes, at sønnen og brødrenes urværker og dele af urskiverne næsten til forveksling ligner Mette Magrete Tvistmans ure. Det er vel også forståeligt, at de har haft et nært forhold og kendskab til hinandens produktion, har vel drøftet tekniske vanskeligheder osv., kigget hinanden over skuldrene og inspireret hinanden.

Hvad der begyndte som en efterforskning af en enkelt urmager endte således med en hel urmagerfamilie.

Kilder og noter.

1. "Bidrag til urmageriets historie i Vejle amts landdistrikter", Jens Kongsted Lampe, Vejle Amts Årbog, 1983.

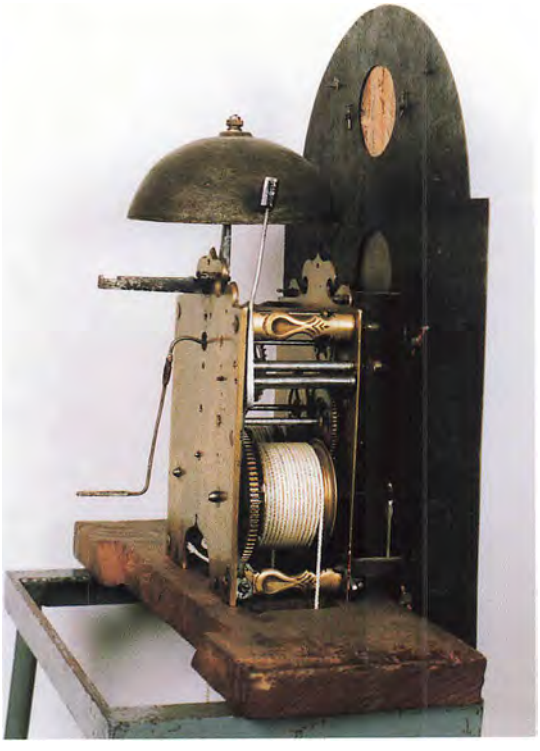

Urværket til katalog nr. 12 er helt usædvanligt. Antagelig er det et hollandsk værk, hvor Mette Margrete Tvistman har fremstillet væsentlige dele af. De seks cirkelformede gennembrydninger af messingurskiven er metalbesparelse anvendt til fremstillingen af urets tandhjul.

Katalog

Kataloget indeholder samtlige, hidtil kendte ure af Mette Magrete Tvistman og sønnen, Ahlert Peter Tvistman. Desuden er medtaget eksempler på ure af hendes brødre, Jens Lindum Christensen og Niels Christensen Høy. Der er ikke fundet ure af Mette Magretes fader, Christen Jensen, og hendes mand, Johan Tvistman.

Mette Magrete Tvistman-urene er forsøgt tidsmæssigt inddelt. Desværre har hun ikke på sine ure angivet sted eller tidspunkt for fremstillingen, hvorfor katalogets kronologiske rækkefølge er behæftet med stor usikkerhed. Inddelingen er sket ved iagttagelse af urskiverne, især signeringspladerne og talkransenes udformning, tekst og graveringer, samt skivernes top og hjørneornamenter de såkaldte spandriller m.v. Urkassernes stilarter, samt de historiske oplysninger om urenes proveniens er også vurderet ved inddelingen.

Urmagermester Hans P. Korsgaard, Varde takkes for den teknisk faglige og stilmæssige beskrivelse af de enkelte ure.

Hvor intet andet er anført er fotooptagelserne udført af fotograf *Palle Hestbech, Ølgod.*

Nr.: 1.

Ejer: Privateje, Gredstedbro.

Historie: Uret blev i sin tid købt af den nuværende ejers morbroder, der i sin soldatertid under 1. verdenskrig var stationeret som vagt ved Kongeågrænsen. Urværket gik til, mens urkasse og skive blev bevaret. I 1984 blev urkassen istandsat, og uret forsynet med et antikt engelsk 1-døgns værk fra samme periode, som det oprindelige. Antagelig fra Vamdrupegnen.

Urkasse: Original fyrretræskasse med nyt fodstykke. Nyere bemaling efter oprindelige farver.

Urværk: Isat antikt engelsk 1-døgns værk. Det oprindelige urværk var en såkaldt "Peger", der kun viste timerne.

Urskive: Bemalet jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription: **M Margareta Christens Datter.**
Talkrans af tin med romertal.
Spandriller i ukendt stil.
Midterfeltet af messing med rokoko graveringer.
Nye urvisere i oprindelig stil.

Datering: Efter signeringspladens tekst må uret formodes at være lavet før giftermålet med Johan Tvistman omkring 1760.

M Margareta
Christens Datter

Nr.: 2.

Ejer: Ølgod Museum
mus. nr. Ø.12.609x1.

Historie: Indkøbt på auktion i Hørsholm 1995.

Proveniens: Uret skulle stamme fra *Grøngaard* i Sdr. Bjert sogn ved Kolding.

Urkasse: Original fyrretræskasse med nyt fodstykke. Urhoved med oplukkelige sideruder og to fritstående kannelerede hjørnestolper. Nyere bemaling. En farveafdækning viser, at urkassen har haft tre tidligere bemalinger.

Urværk: Jernværk med hagegang. 1-døgns, timeslagværk med slagskive bag på værket. 1 lod til gang og slag.

Urskive: Bemalet jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
Mette Margarete Christens Datter.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Hjørnespandriller af engelsk type.
Midterfelt af messing med rokoko graveringer.
Urvisere af jern.

Datering: Efter signeringspladens tekst må uret formodes at være lavet før giftermålet med Johan Tvistman omkring 1760.

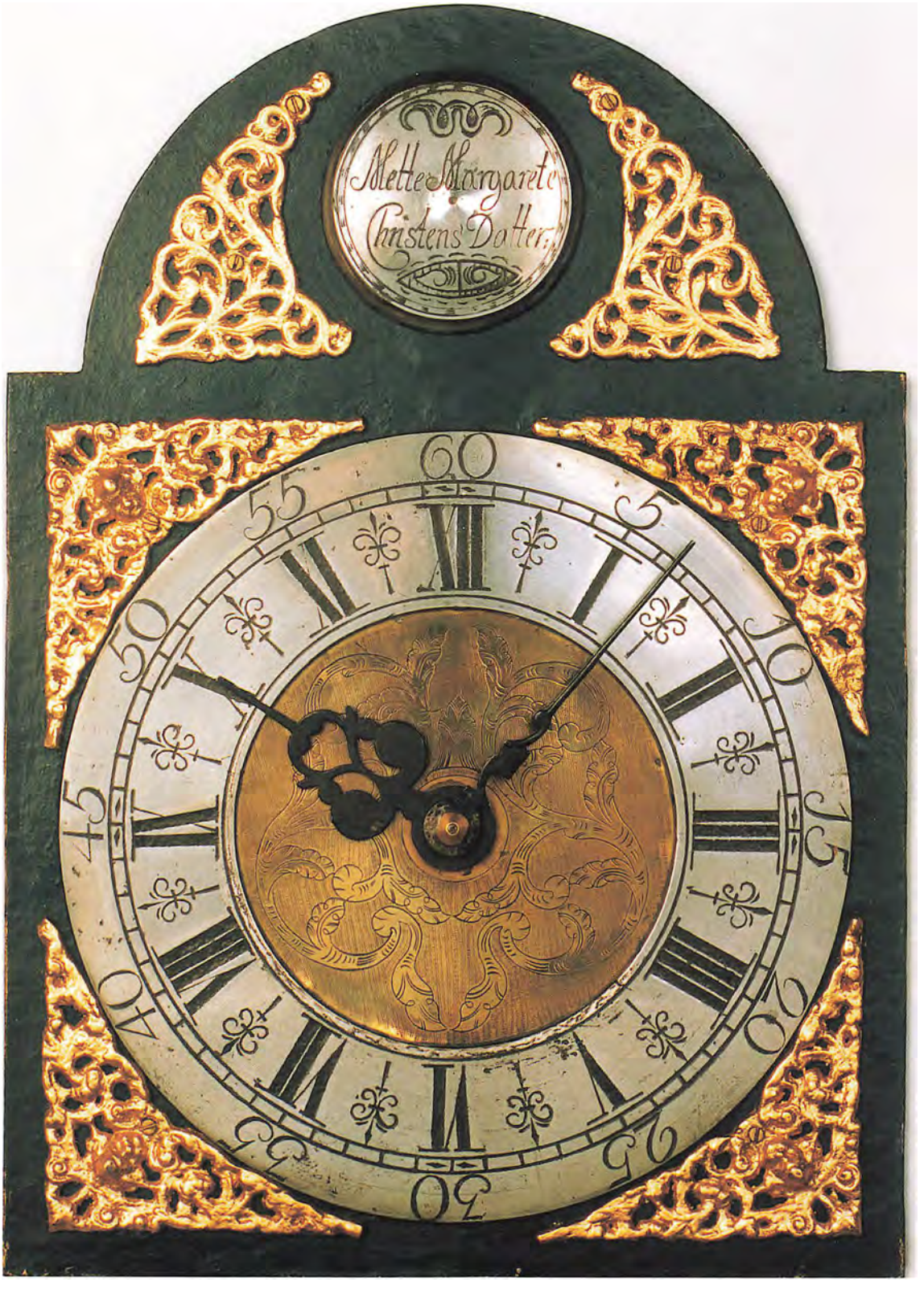
Mette Margarete
Christens Dotter

Nr.: 3.

Ejer: Privateje, Troldkær.

Historie: Familiearv gennem generationer.

Proveniens: Uret menes at stamme fra *Stevholtgaard* ved Haderslev.

Urkasse: Original fyrretræskasse. Urhoved med sideruder. Opmalet i nuværende ejers tid. Tidligere med brunådret bemaling.

Urværk: Jernværk med hagegang. 1-døgns, timeslagværk med slagskive bag på værket. Nøgleoptræk. To lodder til henholdsvis gang og slag.

Urskive: Bronzeret jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
Mette Margrethe Tvstman.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af Als-Sundeved typen.
Midterfelt af messing med rokokograveringer. Nøglehuller markeret ved særskilt gravering.

Datering: Fra hendes tidlige sønderjyske periode.

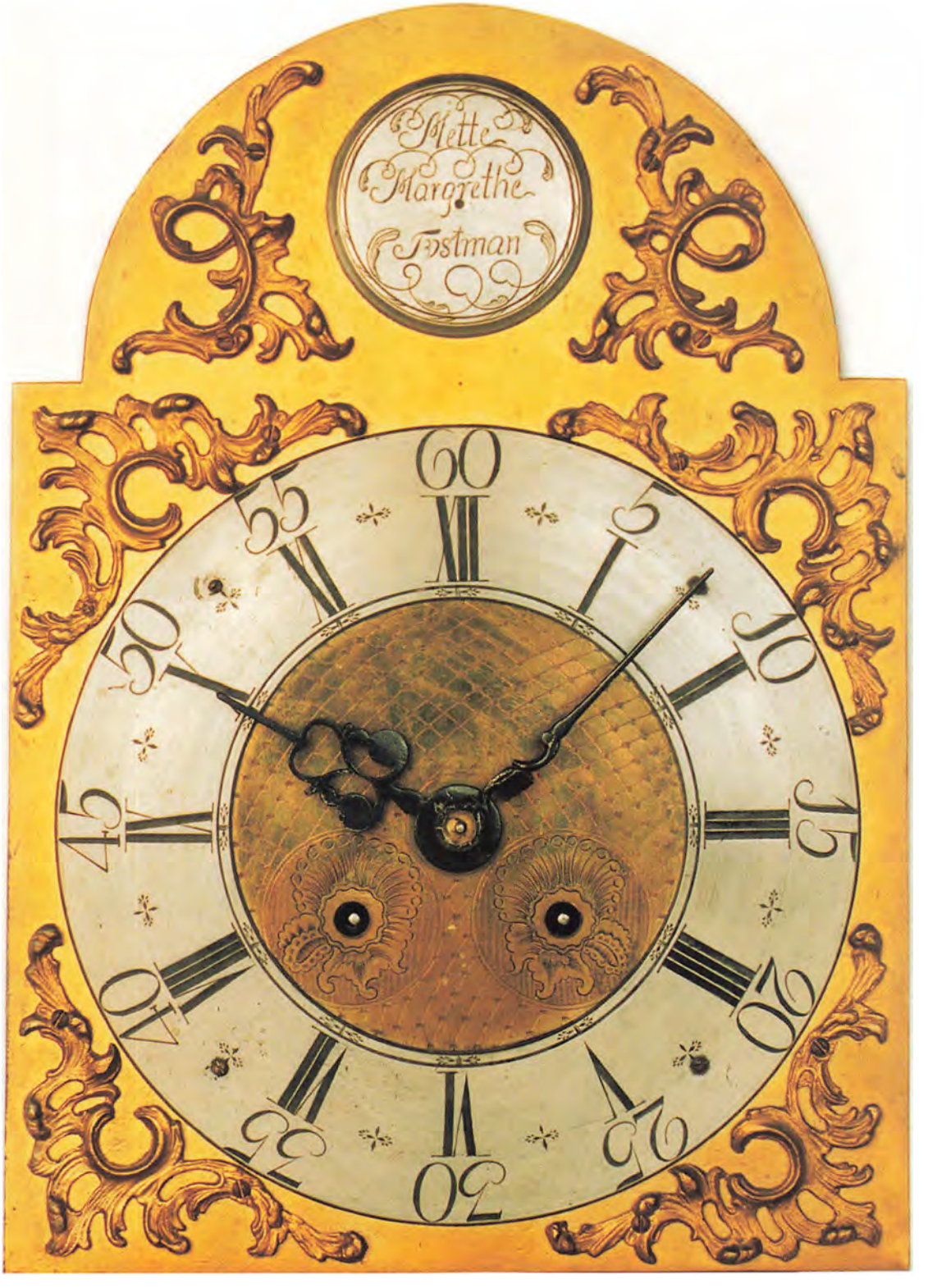
Mette
Margrethe
Jostman
60
5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
55

Nr.: 4.

Ejer: Privateje, Birkerød.

Historie: Uret er købt omkring 1920 ved auktion på herregården *Lystrup* ved Fakse.

Urkasse: Delvis original fyrretræskasse, bemalet.
Ant. er urkassen afkortet forneden. Senere udskiftning af bagbeklædning, med gennemboret hul til slagklokke.

Urværk: Uoriginalt schwarzwalderurværk med messinghjul på træaksler og træplader.
Slagklokken anbragt vertikalt.
To lodder til gang og slag.

Urskive: Bemalet jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
Mette Magrete Tvistmans Enke
Talkrans af tin med araber- og romertal.
I midterfeltets graveringer gemmer sig årstallet 1789, der synes udført af en anden gravør.
Spandriller af engelsk type.
Midterfelt af messing med rokokograveringer.
Uoriginale urvisere af messing.

Datering: Efter signeringspladens inskription kan uret være fremstillet mellem 1769, da Johan Tvistman døde, til det nye ægteskab med Christen Jensen indgås i 1771.

Mette Magrete
Justmans Enke

Nr.: 5.

Ejer: Museet på Koldinghus, mus.nr. 778x35

Historie: Skænket 1986 til museet efter en antikvitetssamler i byen.

Urkasse: Original fyrretræskasse. Urhoved med oplukkeligt vindue i højre side. Oprindelige forgyldte jernlukkebeslag på urhovedlåge og frontlåge.

Urværk: Jernværk med hagegang. 1-døgns, timeslagværk med slagskive bag på værket. 1 blylod til såvel gang som slag. Original snoretrisse udført i drejet træ. Pendul med cirkelrund messingskive med graveret centerornament.

Urskive: Forgyldt jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
Mette Magrete Tvistmans Enke.
Talskrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af engelsk type.
Midterfelt af messing med rokokograveringer.
Urvisere af jern.

Datering: Af signeringspladens inskription kan uret være fremstillet mellem 1769, da Johan Tvistman døde, til det nye ægteskab med Christen Jensen indgås i 1771.

Mette Magrete
Tvistmans Enke
60
5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
55

Nr.: 6.

Ejer: Privateje, Odense.

Historie: Ejerens far købte uret i 1932 hos en antikvitetshandler i Odense. Hun fik uret til sin 12 års fødselsdag. Antikvitetshandleren angav, at uret var udført af Danmarks første kvindelige urmager.

Urkasse: Original fyrretræskasse. Efter købet blev urkassen opmalet med "kineserier" af en malermester i Odense.

Urværk: Jernværk med hagegang. 1-døgns, timeslagværk med slagskive bag på værket. 1 lod til gang og slag.

Urskive: Forgyldt jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
Mette Magrete Uhrmager.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af engelsk type.
Hjørnespandrillerne kopierede og påsat 1996.
Midterfelt af messing med rokokograveringer, gennembrudt med to mandspersoner i rokokodragt i rødt stof. Hovederne af lærred, hvor der endnu ses rester af hår og ansigtsbemalinger.
Urvisere af jern.

Datering: Antagelig fremstillet i årene kort efter, at hun blev enke for anden gang.

Mette Magrete
Uhrmager

Nr.: 7.

Ejer: Privateje, Herlev.

Historie: Ejeren har arvet uret efter sin far, der har det fra sin svigerfar slagtermester Johan Otte Bruun, Fredericia (1865-1934). Denne havde købt det hos marskandiser Ravn i Fredericia.

Urkasse: Original fyrretræskasse, bemalet. Fodstykket ant. fornyet og forhøjet. Urhoved med sideruder i nubret grønt glas. I J. O. Bruuns tid var kassen sortmalet med guldstafferinger. Urkassen blev i 1935 opmalet af en malermester i Fredericia, bl.a. med marmoreringer, samt initialer på fodstykket henførende til nuværende ejers forældre.

Urværk: Uoriginalt og udskiftet før 1935 med et 8-døgns værk. Lodder og pendul fra det originale værk.

Urskive: Ubemalet bruneret jernplade. Signeringsplade i tin, inskription:
Mette Magrete Uhrmager.
Talkrans af tin med araber og romertal.
Spandriller af engelsk type.
Midterfelt af messing med rokokograveringer.
Urvisere af jern.

Datering: Antagelig fremstillet i årene kort efter, at hun blev enke for anden gang.

Mette Magrete
Uhrmager

Nr.: 8.

Ejer: Nationalmuseet, Brede
Mus. nr. 256/1913, gl. nr. J. 745.

Historie: Har tilhørt malermester Holm, Esbjerg. Erhvervet for 75 kr.

Proveniens: Fanø. Indgår i dag i interiøret i Fanøhuset på Frilandsmuseet i Brede.

Urkasse: Original fyrretræskasse med udskæringer i låge og fodstykke. Bemalet.

Urværk: Jernværk med hagegang. 1-døgns, timeslagværk med slagskive bag på værket. 1 lod til gang og slag. Lod og pendul mangler.

Urskive: Bemalet jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
Mette Magrete Uhrmager.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Midterfelt af messing med rokokograveringer.
Urvisere af jern.

Datering: Antagelig fremstillet i årene kort efter, at hun blev enke for anden gang.

Alette Magrete
Uhrmager

Nr: 9.

Ejer: Privateje, Gråsten.

Historie: Købt af ejerens forældre sidst i 1920-erne, da de boede i Kolding.

Urkasse: Original fyrretræskasse, bemalet.
Urhoved med to sideruder.

Urværk: Jernværk med hagegang.
1-døgns, timeslagværk med slagskive bag på værket. Senere påbygget arm, der løfter hammer til halvtimeslag.
1 lod til gang og slag.
Pendul med oval messingskive med sidegraveringer.

Urskive: Bemalet jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
Mette Magrete Uhrmager.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af engelsk type.
Midterfelt af messing med rokokograveringer.
Urvisere af jern.

Datering: Antagelig fremstillet i årene kort efter, at hun blev enke for anden gang.

Mette Magrete
Uhrmager
60
5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
55

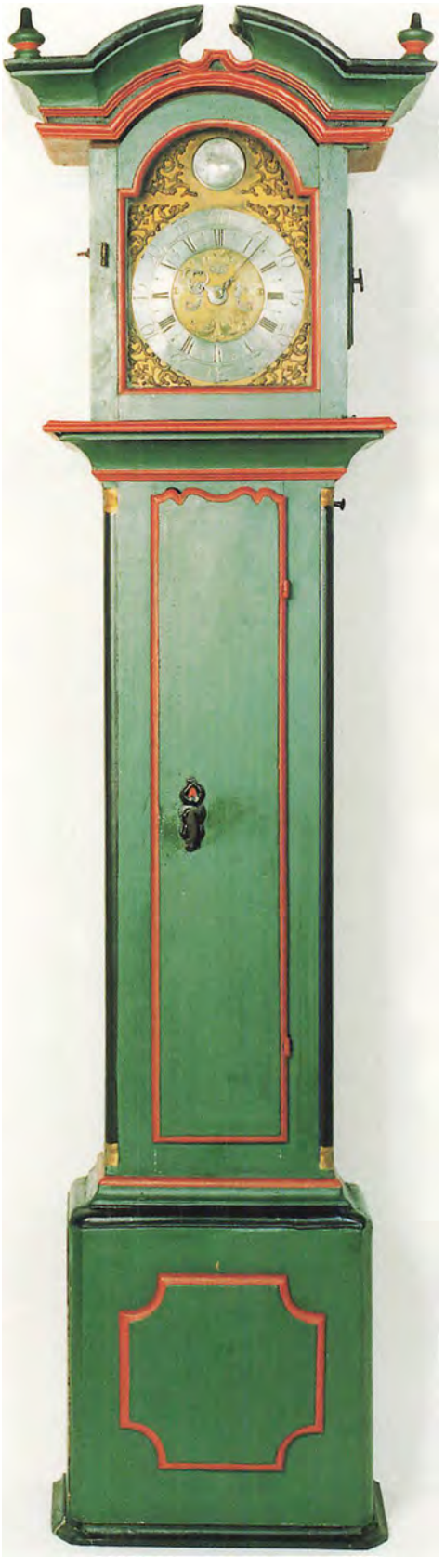

Nr.: 10.

Ejer: Privateje, Kolding.

Historie: Nedarvet gennem generationer.

Proveniens: Uret har altid stået på slægtsgården *Bengaard* i Agtrup syd for Kolding, indtil det blev arvet af nuværende ejer.

Urkasse: Original fyrretræskasse, bemalet.
Tidligere med brunådret bemaling.Urhoved med oplukkelig siderude på højre side med originalt grønt glas.

Urværk: Jernværk med hagegang.
1-døgns, repeterslagværk, timeslagværk.
1 lod til gang og slag. Snoretrisse i drejet træ. Pendul med messingskive med cirkulære graveringer.

Urskive: Bronzeret jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
Mette Magrete Uhrmager.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af engelsk type.
Midterfelt af messing med rokokograveringer to påskruede havfruer og krone af metal (se kat. nr. 35).
Urvisere af jern.

Datering: Antagelig fremstillet i årene kort efter, at hun blev enke for anden gang.

Hette Magrte
Uhrmager

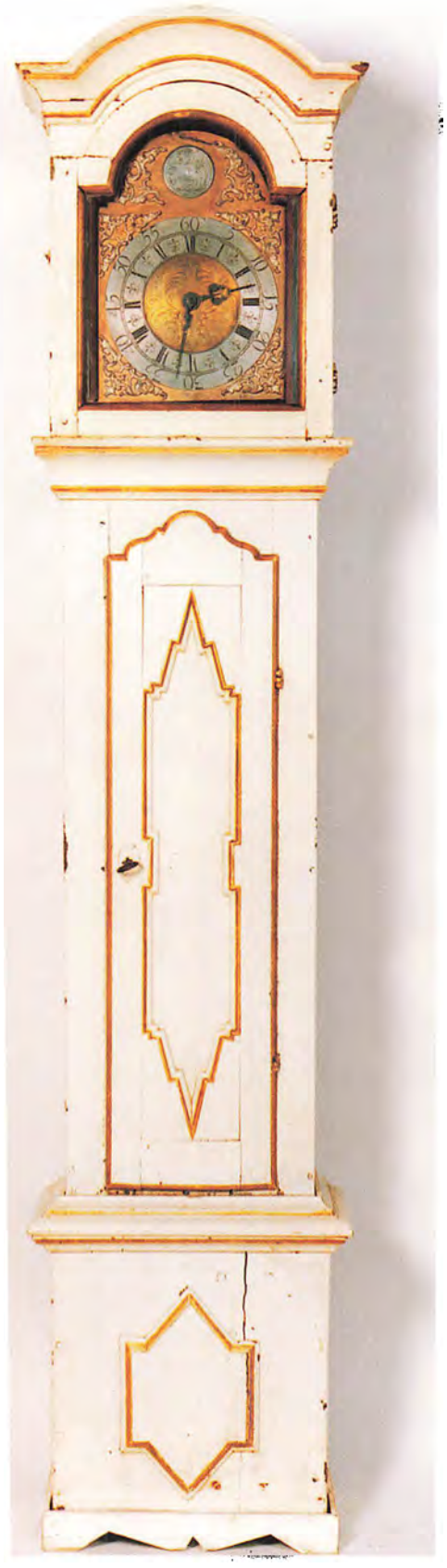

Nr.: 11.

Ejer: Privateje, Kolding.

Historie: Uret har altid været i slægtens eje.

Proveniens: Uret stammer fra gården *Bæklund* i Hejls.

Urkasse: Original fyrretræskasse, bemalet.
Nyt fodstykke.

Urværk: Jernværk med hagegang.
1-døgns, timeslagværk med slagskiven bag på værket. 1 lod til gang og slag.

Urskive: Bronzeret jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
Mette Magrete Uhrmager.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af engelsk type.
Midterfelt af messing med rokokograveringer.
Urvisere af jern.

Datering: Antagelig fremstillet i årene kort efter, at hun blev enke for anden gang.

Mette Magrete
Uhrmager

Nr.: 12.

Ejer: Privateje, Oue ved Hobro

Historie: Uret kan dokumenteres mindst fem generationer tilbage i familien, hvor det da befandt sig i Ål ved Oksbøl.

Urkasse: Original fyrretræskasse, bemalet. Tidligere i gammelrosa farve. Nederste del af kassen kan være fornyet/tilføjet. Urhoved med to sideruder.

Urværk: Messingværk, antagelig hollandsk urværk, som Mette Magrete har fremstillet væsentlige dele af.
8-døgns, med time, minut og sekund, nøgleoptræk, to jernlodder, lodtrisser af messing, pendul med oval messingskive med graveringer på yderkanterne samt liljeagtigt motiv i centrum. Urværk og urskive samhørende.

Urskive: Urskive i poleret messing med kantgraveringer. Fra bagsiden ses seks cirkelrunde gennembrydninger, der skjules af forsidens talkrans. Gennembrydningerne er metalbesparelse til brug ved tandhjul. Indsat billede i signeringsringens åbning. Billedet viste sig at være en del af et postkort fra 1925. Her har sikkert været en bevægelig figur antagelig Cronos, tidens gud, manden med leen.
Signeringsring i tin, fynsk type med rankegravering og inskriptionen:
Mette Magrete Uhrmager.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Sekundskive af tin med arabertal.
Spandriller af engelsk type.
Midterfeltet af messing med rokokograveringer, nederst to havfruer.
Urvisere af forgyldt jern.

Datering: Antagelig fremstillet i årene kort efter, at hun blev enke for anden gang.

Aette Magrete Uhrmager

Nr.: 13.

Ejer: Privateje, Stilling.

Historie: Arvet efter Carl Georg Bech, der var skovridder på *Slaugaard*, Vorbasse sogn. Uret kan evt. stamme fra herregården *Engelsholm* ved Nørup, som C. G. Bechs far ejede.

Urkasse: Original fyrretræskasse, bemalet. Under den sorte maling ses rester af tidligere grøn bemaling. Urhoved med to sideruder og fritstående hjørnestolper. Nederste del af kassen fornyet/forøget?

Urværk: Jernværk med hagegang. 1-døgns, timeslagværk med slagskive bag på værket. To lodder til henholdsvis gang som slag. Snoretrisser af messing. Pendul med messingskive. Nøgleoptræk.

Urskive: Bronzeret jernskive. Signeringsring af tin, fynsk type med rankegravering og inskription:
Mette Magrete Uhrmager
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af engelsk type.
Midterfelt af messing med rokokograveringer.
Urvisere af jern.

Datering: Antagelig fremstillet i årene kort efter, at hun blev enke for anden gang.

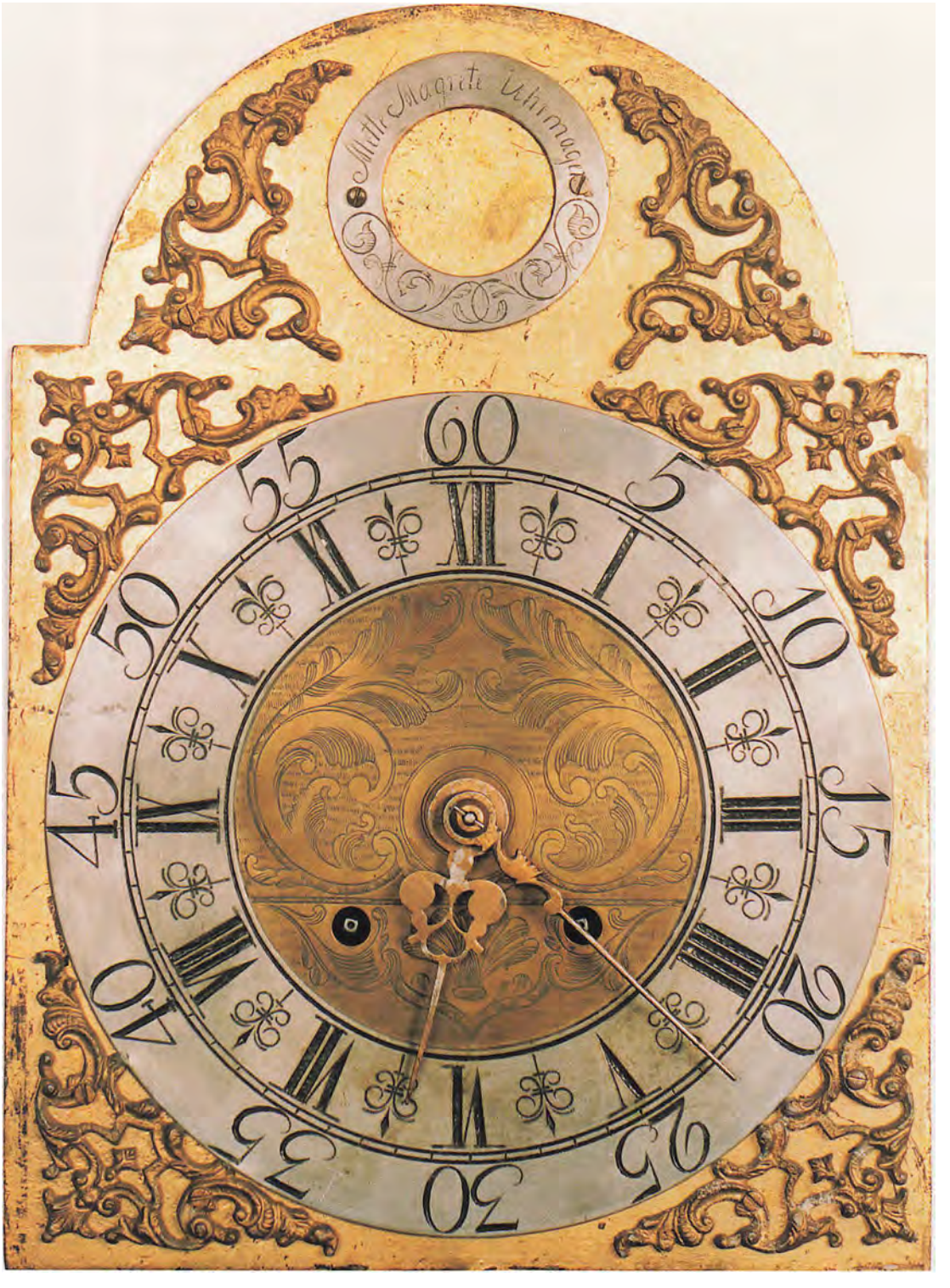
Mette Magrete Uhrmager

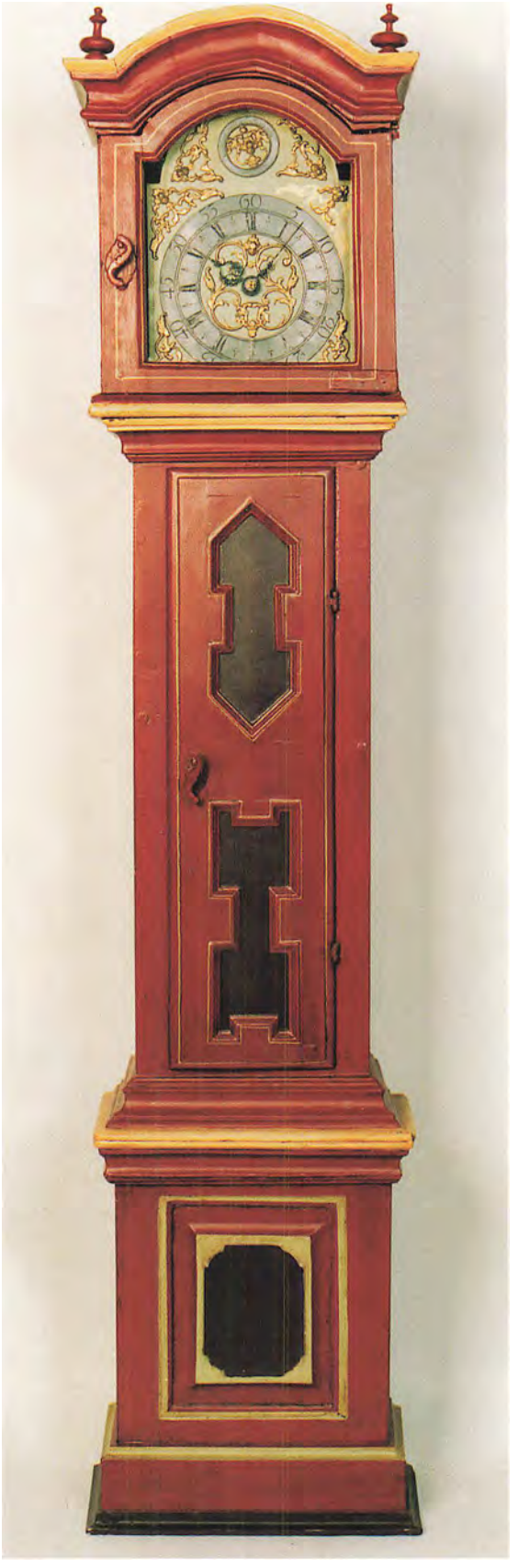

Nr.: 14.

Ejer: Privateje, Holstebro.

Historie: Uret arvet via Askov fra Bramdrup.

Urkasse: Original fyrretræskasse, bemalet, nyere opmaling. Urkassen betegnet som Ribe-egnens type.

Urværk: Jernværk med hagegang. 1-døgns, timeslagværk med slagskive bag på værket. 1 lod til gang og slag.

Urskive: Bemalet jernskive, nyere opmaling.
Signeringsring af tin, fynsk type med mønstergravering og inskriptionen:
Mete Magrete Tvistmanns.
Talkrans i tin med araber- og romertal.
Spandriller af ukendt type.
Midterfeltet påsat rankemotiv med hoved, af nordjysk type.
(Se kat. nr. 36, 37 og 40).
Urvisere af jern.

Mete Maorete Twistmanns

Nr.: 15.

Ejer: Privateje, Haslev.

Historie: Købt 1952 i Ribe for 160 kr. Sælgeren havde urværket og kassen adskilt i mange dele i en sæk.

Urkasse: Original fyrretræskasse. Opmalet og dekoreret 1952 af maler Kjær, Skagen, tidl. brunmalet. På indersiden af lågen: 1808, i rød bemaling. Barokstil.

Urværk: Jernværk med hagegang. 1-døgns, timeslagværk med slagskive bag på værket. 1 lod til gang og slag. Pendul med messingskive.

Urskive: Bronzeret jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
Mette Magrete Tvistmann.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller med fugle og kvindehoved, ukendte.
Midterfelt af messing med rokokograveringer.
Urvisere af jern.

Foto: Erik Larsen, Halsev.

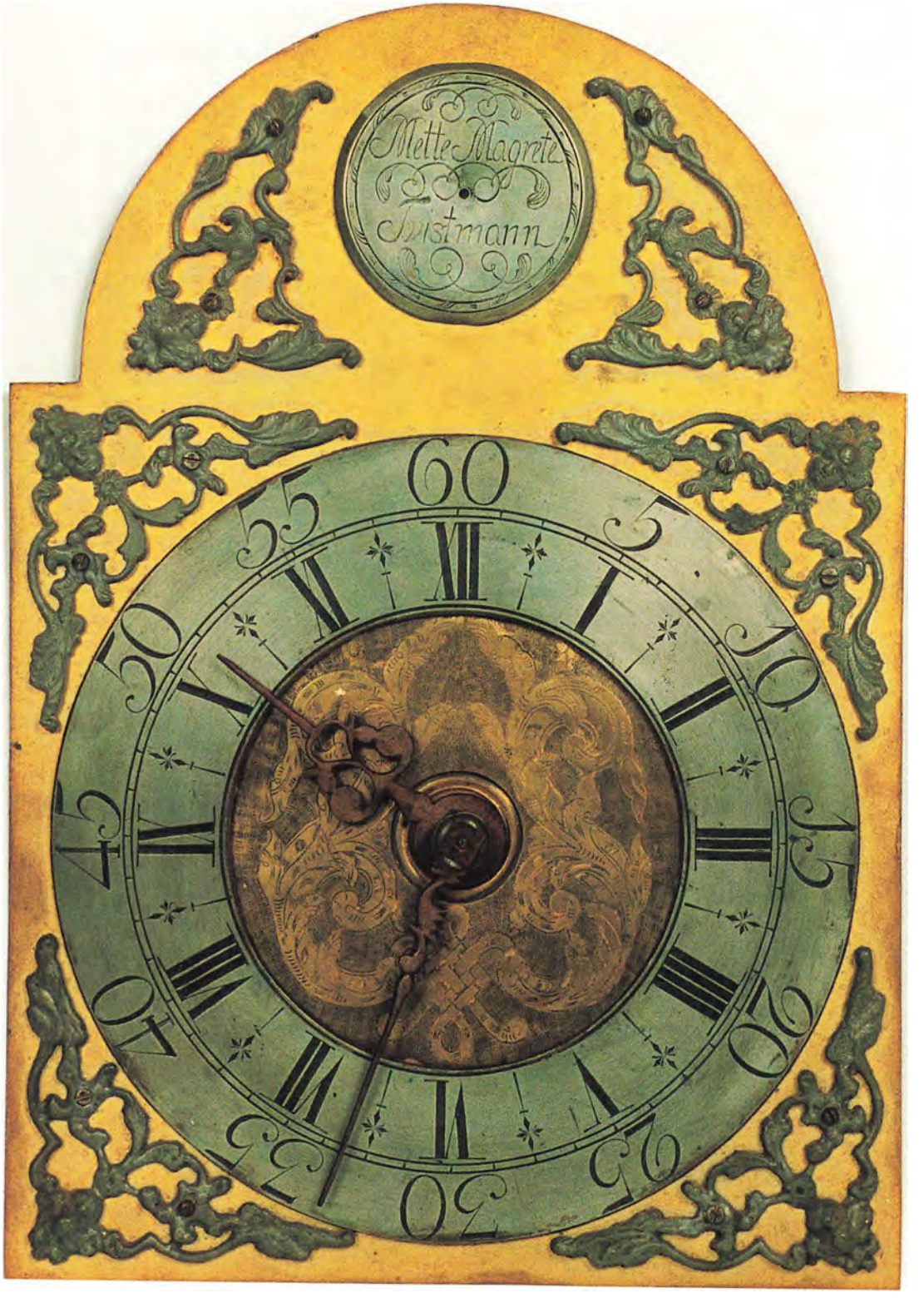
Mette Magrete
Thistmann
60
5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
55

Nr.: 16.

Ejer: Privateje, Haderslev.

Historie: Uret stammer fra en slægtsgård på Christiansfeld-egnen.

Urkasse: Original egetræskasse med intarsia, umalet. Sønderjyske træk i Louis seizeform. Løst overstykke antagelig senere tilføjelse.

Urværk: Jernværk med hagegang. 1-døgns, timeslagværk med slagskive bag på værket. Reparationsår angivet bag på signeringsplade: 1808. Oprindelig med 1 lod til gang og slag, senere ændret til to lodder til henholdsvis gang og slag.

Urskive: Bemalet jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
M: Magrete Tvistman.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af Als-Sundeved typen.
Midterfelt i messing med rokokograveringer.
Urvisere af jern.

M: Magrete
Tristman

Nr.: 17.

Ejer: Privateje, Fredericia.

Historie: Uret er i 1962 købt hos en antikvitetshandler i Kolding, der mente, at uret stammede fra egnen syd for Kolding.

Urkasse: Original fyrretræskasse, opmalet i 1962. Louis seize type.

Urværk: Det originale urværk er blevet udskiftet med et antikt, ægte bornholmerurværk med nøgleoptræk.

Urskive: Forgyldt jernskive.
Navneskive af tin med inskriptionen:
Michel Nissen, ant. urets første ejer *).
Talkrans af tin med araber- og romertal med inskriptionen:
Mette Magrete.
Spandriller af vestjysk type.
Midterfelt af messing med rokokograveringer. To nyere gennembrydninger til nøgleoptræk.
Urvisere af jern.

Ps. *) Michel Nissen kan være identisk med sognefoged Michel Nissen, som hjalp Mette Magrete Tvistman ved gårdsalget til sønnen Ahlert Peter i 1785.

Michel
Hissen
Polette
Polagrete

Nr.: 18.

Ejer: Privateje, Haderslev.

Historie: Ejerens nu afdøde mand fik uret i 1952 som gave ved sit 25 års jubilæum. Uret blev indkøbt af firmaets direktør i København, der lod uret istandsætte forud for overrækkelsen.

Urkasse: Urkassen er fra 1952, ubemalet egetræ.

Urværk: Jernværk med hagegang. 1-døgns, timeslagværk med slagskive bag på værket. Ny malmslagklokke, 1 nyt jernlod til gang og slag og nyt pendul, original snoretrisse af træ. Snoretrækket udskiftet til kæde.

Urskive: Ny poleret messingskive. Signeringsplade i tin, inskription:
M: Magrete Tvistman.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af Ribetype med symbolerne: De fire årstider.
Antagelig overført i 1952 fra et andet ur.
Midterfelt af messing med rokokograveringer.
Urvisere af jern.

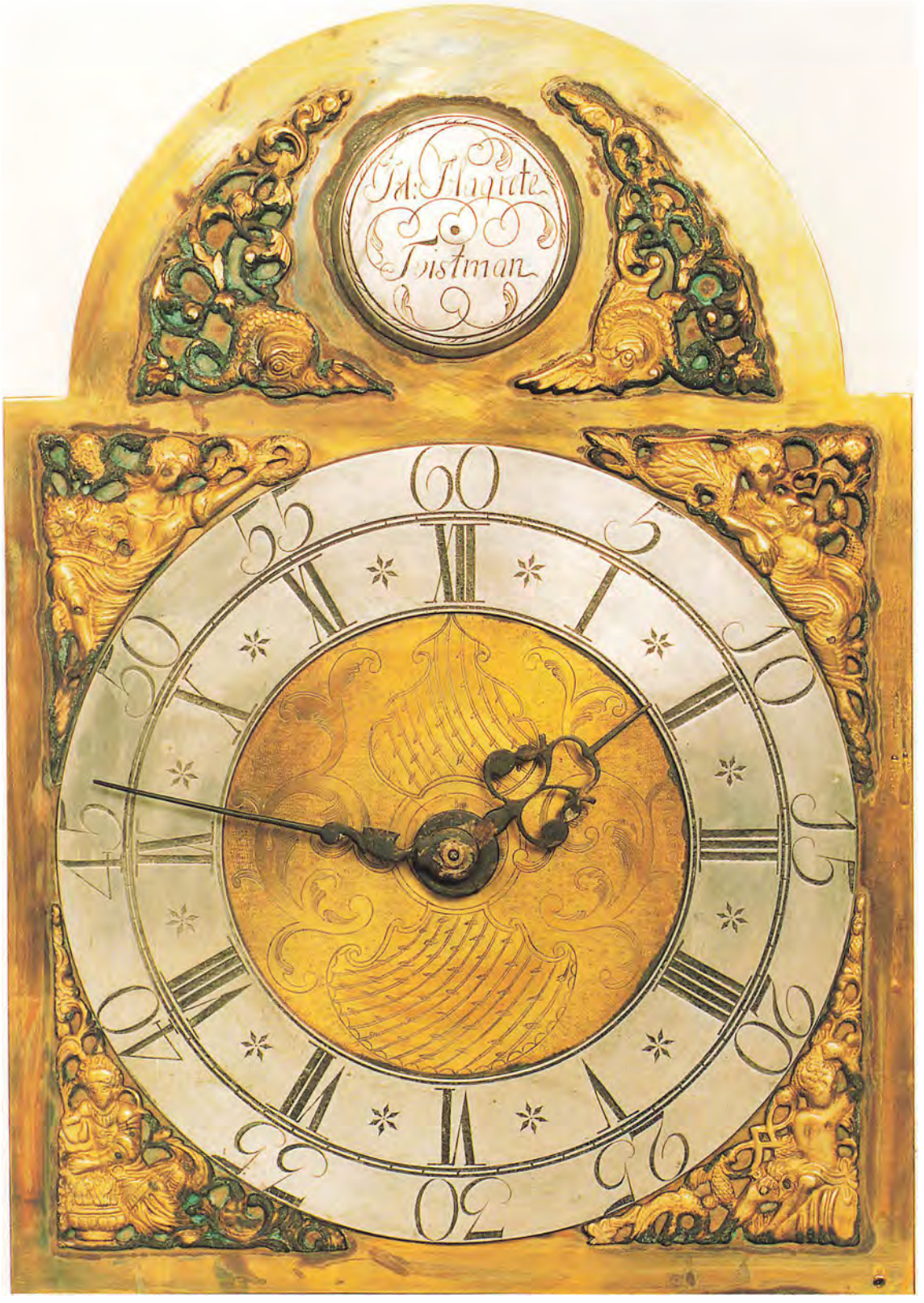
Fd: Flagrete
Tristman

Nr.: 19.

Ejer: Privateje, Borris.

Historie: Uret har altid stået på gården, dog overflyttet fra et tidligere stuehus.

Urkasse: Original fyrretræskasse, opmalet i denne ejers tid. Fodstykke med udskæringer. Urhoved med to sideruder. Hængsler og lukkebeslag af messing med graveringer.

Urværk: Jernværk med hagegang. 1-døgns, timeslagværk, repeterslagværk. 1 lod til gang og slag. Snoretrisse af drejet træ. Pendul med messingskive med stjernegravering.

Urskive: Bemalet jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
Mette Magrete Tvistman.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af vestjysk type.
Midterfelt af messing med rokokograveringer.
Urvisere af jern.

Datering: Fra den vestjyske periode.

Mette Magrete
Tvistman

Nr.: 20.

Ejer: Privateje, Hedensted.

Historie: Uret blev omkring 1940 købt af ejerens far hos urmager Bentsen i Løsning.

Urkasse: Original fyrretræskasse med udskæringer på front, bemalet, nyt topstykke.

Urværk: Jernværk med hagegang. 1-døgns, timeslagværk med slagskive bag på værket. 1 lod til gang og slag.

Urskive: Forgyldt jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
Mette Magrete TVISTMAN.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af vestjysk type.
Midterfelt af messing med rokokograveringer.
Urvisere af jern.

Datering: Antagelig fra den vestjyske periode.

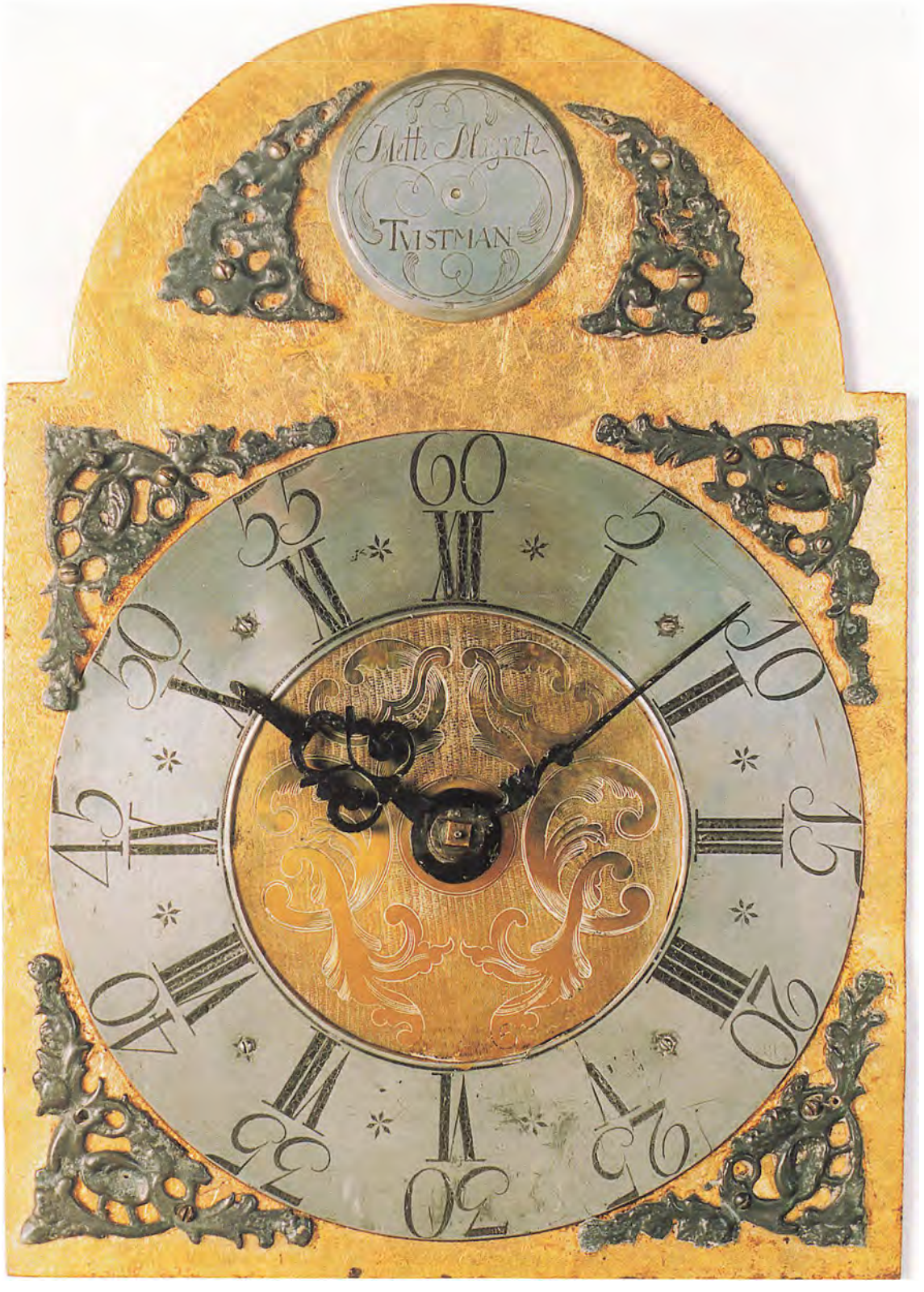
Mette Magrete
TVISTMAN

Nr.: 21.

Ejer: Ølgod Museum
mus.nr. Ø.12.626x1.

Historie: Uret har stået på *Hviids Minde* ved Kolding. Den daværende ejer erhvervede det hos en antikvitetshandler i Kolding i første halvdel af 1900-tallet. Museet erhvervede uret under udstillingen i 1996.

Urkasse: Original fyrretræskasse, bemalet, har tidligere haft grøn bemaling.
Barokpræget stil.

Urværk: Jernværk med hagegang.
1-døgns, timeslagværk med slagskive bag på værket. 1 lod til gang og slag.

Urskive: Bemalet jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
M: Magrete Tvistman.
Talkrans af tin med araber- og romertal, med indgraveret sentens:
Unna Exhise Mori=eres. (Una Ex His Emorieres: På en af disse timer skal du dø).
Spandriller af vestjysk type.
Midterfelt af messing med rokokograveringer.
Urvisere af jern.

Datering: Antagelig fra den vestjyske periode.

Pl: Magrete
Twistman
Unna
Mori-
Exhise
eres

Nr.: 22.

Ejer: Privateje, Hørsholm.

Historie: Købt 1934 hos antikvitetshandler Lars Møller, København.

Urkasse: Original egetræskasse, umalet. Udskæringer på front, låge med gennembrudt bladmønster med rude. Urhoved med to oplukkelige sideruder og frontlåge med håndsmedet fjederlukke. Barokstil.

Urværk: Uoriginalt, antikt 8-døgns værk, timeslag, 1 jernlod til gang og slag.
På en seddel på lågens indside står anført: "Ege Barok Uhrhus med 8 Dages Værk fra Fyn fra Chr.VII`s Tid. Lars Møller".

Urskive: Uoriginal urskive af messing. Signeringsplade af tin, inskription:
Mette Magrete Tvistman.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af vestjysk type.
Midterfelt af messing med rokokograveringer med to senere gennemboringer til nøgleoptræk.
Urvisere af jern.

Datering: Antagelig fra hendes vestjyske periode.

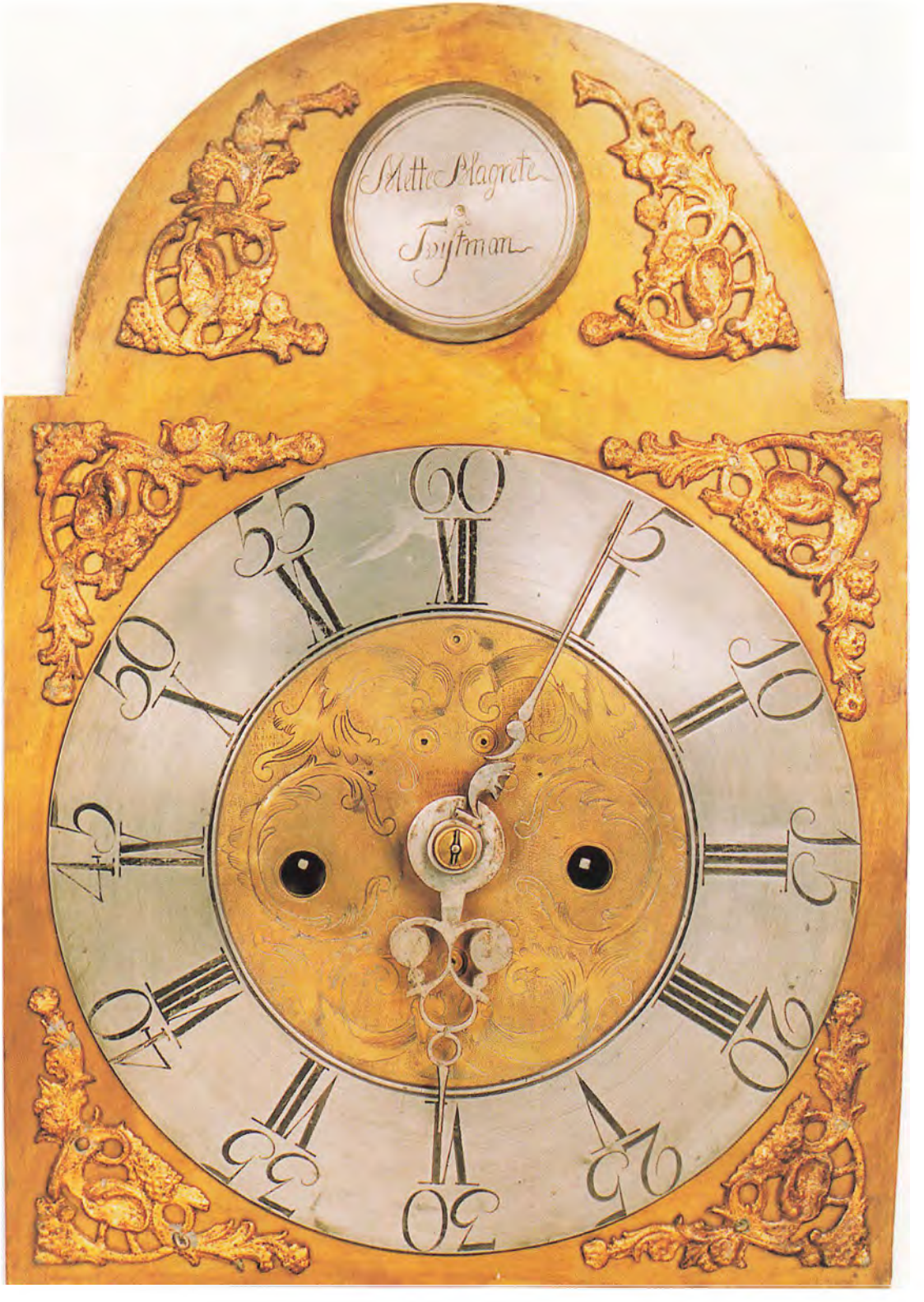
Mette Blagrete
Tvistman

Nr.: 23.

Ejer: Ukendt.

Historie: Museet fik tilbudt uret i 1987, men af flere årsager blev købet ikke realiseret. Uret blev bortsolgt på auktion.

Urkasse: Delvis original fyrretræskasse, opmalet i 1987. Nederste del af kassen ændret.
Perlestaver ved låge påsat 1987.
Barokpræget stil.

Urværk: Jernværk med hagegang.
1-døgns, timeslagværk, repeterslagværk.
1 lod til gang og slag.

Urskive: Bemalet jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
M: Magrete Tvistman.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af vestjysk type.
Midterfelt af messing med rokokograveringer.
Urvisere af jern.

Foto: Ølgod Museum mus.nr. Ø.10. 771. S. Manøe.

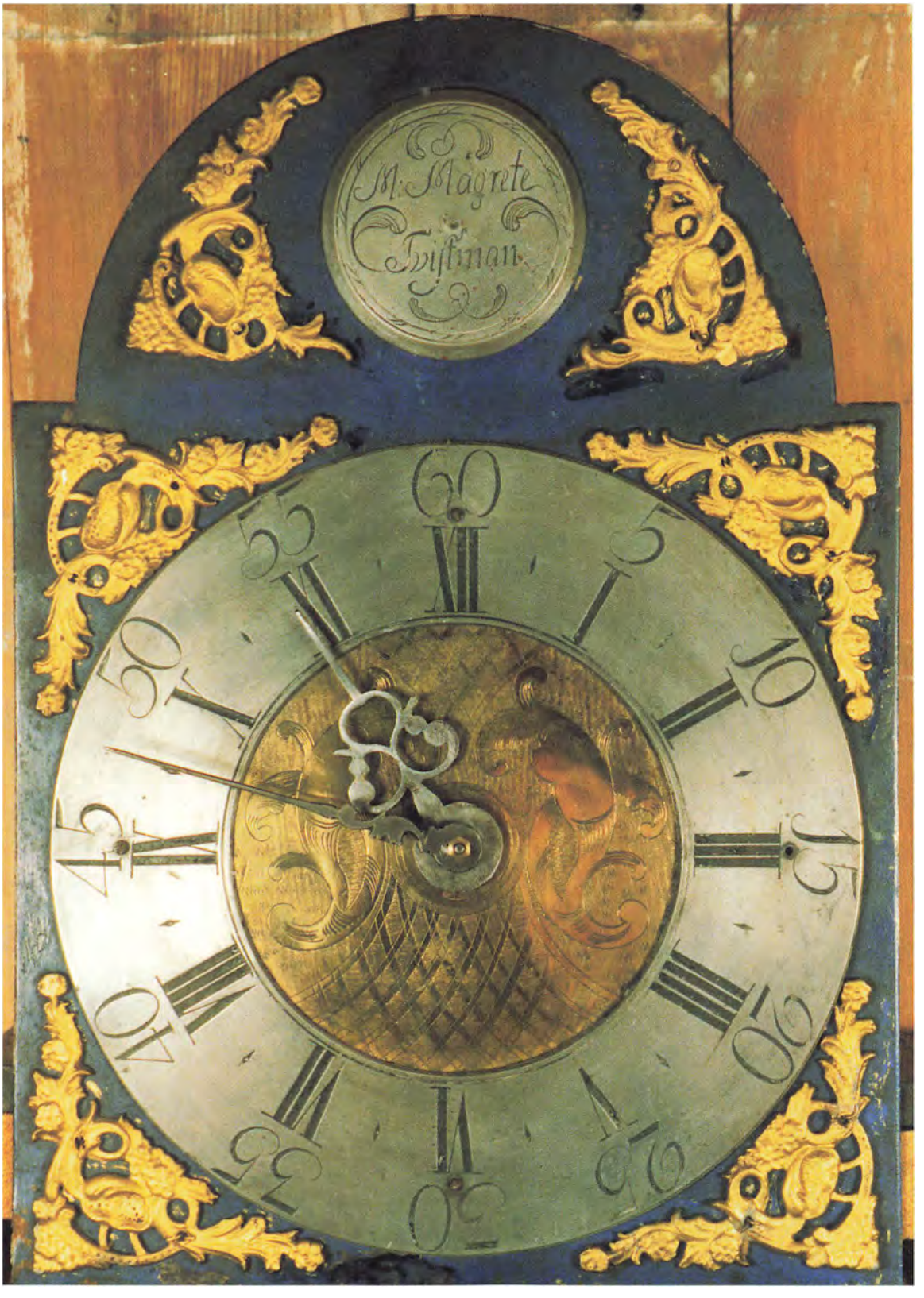
M: Magrete
Tystman

Nr.: 24.

Ejer: Privateje, Tistrup.

Historie: Uret er fremstillet til Jørgen og Else Cathrine Haahr på herregården *Lindbjerggaard.* (Se afsnittet: *Urmager og gårdejer i Ølgod*).

Proveniens: *Lindbjerggaard*, Ølgod sogn.

Urkasse: Antagelig uoriginal senere fyrretræskasse, da urværket er monteret på en konsol indsat i nuværende kasse. Måske har uret været indbygget i et panel på herregården. Urhoved med to sideruder, hvoraf det højre er oplukkelig. Opmalet i nyere tid. Barokpræget stil.

Urværk: Jernværk med hagegang. 1-døgns, timeslagværk, repeterslagværk. Oprindelig 1 lod til gang og slag, senere ændret til to lodder til henholdsvis gang og slag.

Urskive: Bemalet jernskive.
Navne/signeringsplade af tin med inskriptionen:
JØRGEN HAAHR
ELSE CATRINE
HAAHR
M: M: T.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af vestjysk type.
Midterfelt af messing med rokokograveringer med to cirkelrunde gennembrydninger. Heri kan der have siddet et par figurer, evt. malede portrætter af herremandsparret. Lignende opbygning af urskiven findes på ure fra Ribe og egnen sydpå, dog med monogrammer eller ægtepars fulde navn. Ofte fremstillet til bryllupper.
(Se kat. nr. 29).

Datering: 1787-1795.

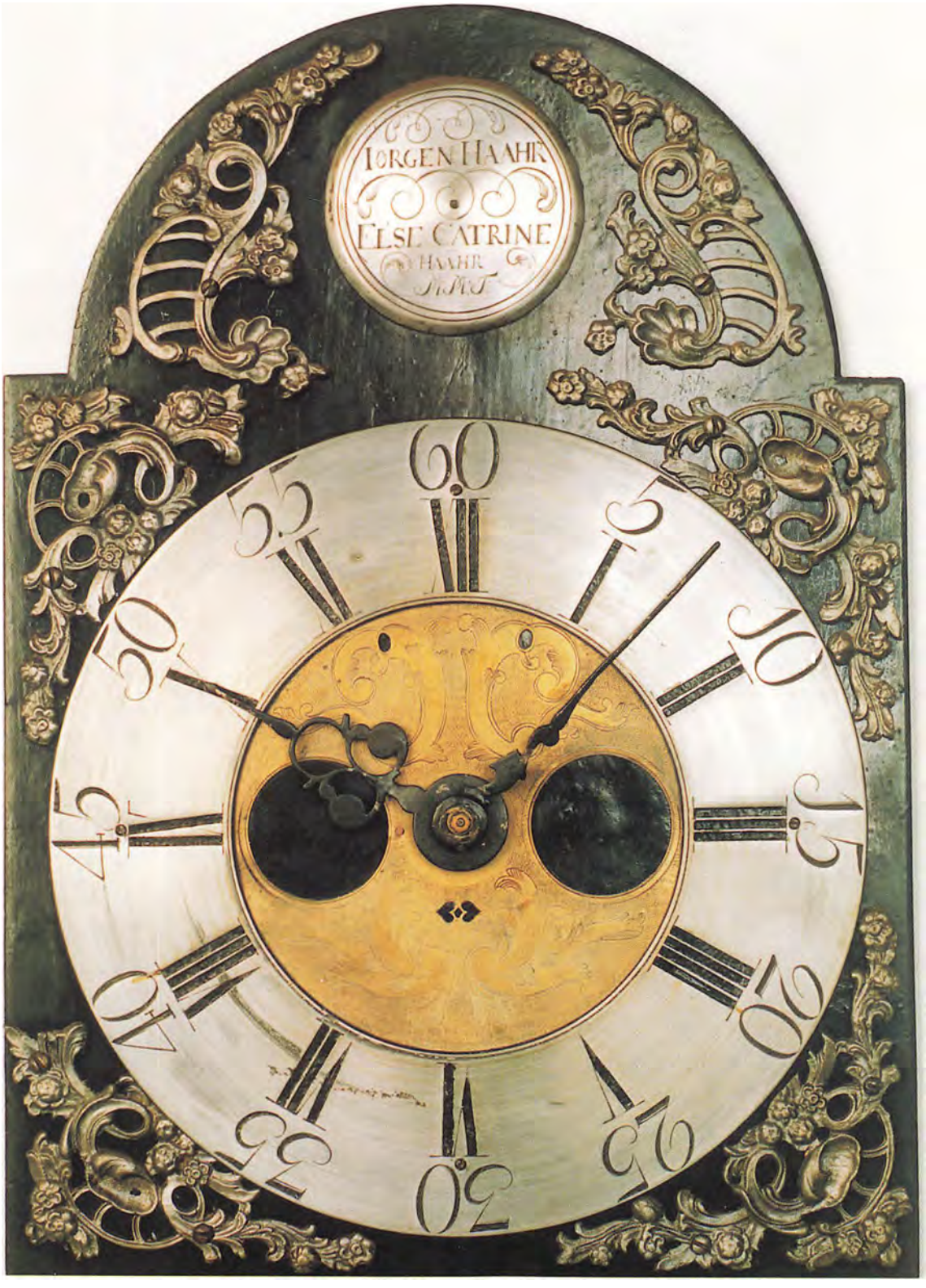
IORGEN HAAHR
ELSE CATRINE
HAAHR

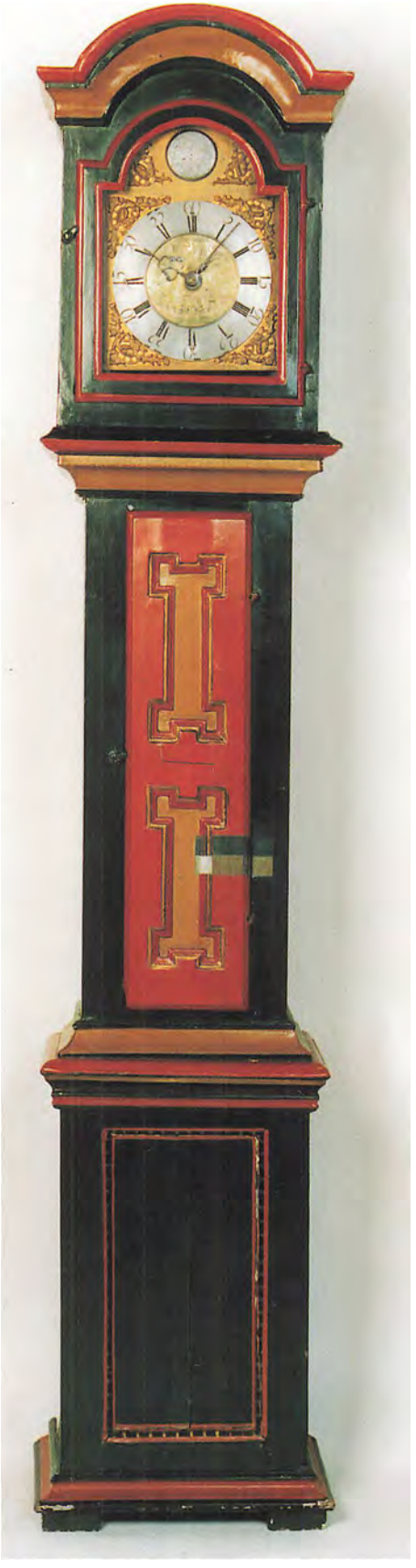

Nr.: 25.

Ejer: Ølgod Museum
mus. nr. 12.583 x 1.

Historie: Uret kan føres adskillige generationer tilbage på Tistrupegnen. Museet erhvervede uret i 1995.

Urkasse: Original fyrretræskasse, bemalet. En farveafdækning viser, at kassen har haft tre bemalinger. Barokpræget stil af Ribe-egnens type.

Urværk: Jernværk med hagegang.
1-døgns, timeslagværk, repeterslagværk, 1 lod til gang og slag, pendul med messingskive med stjernegravering.

Urskive: Bemalet jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
Mette Magrete Tvistman.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af vestjysk type.
Midterfelt af messing med rokokograveringer.
Urvisere af jern.

Datering: 1787-1795.

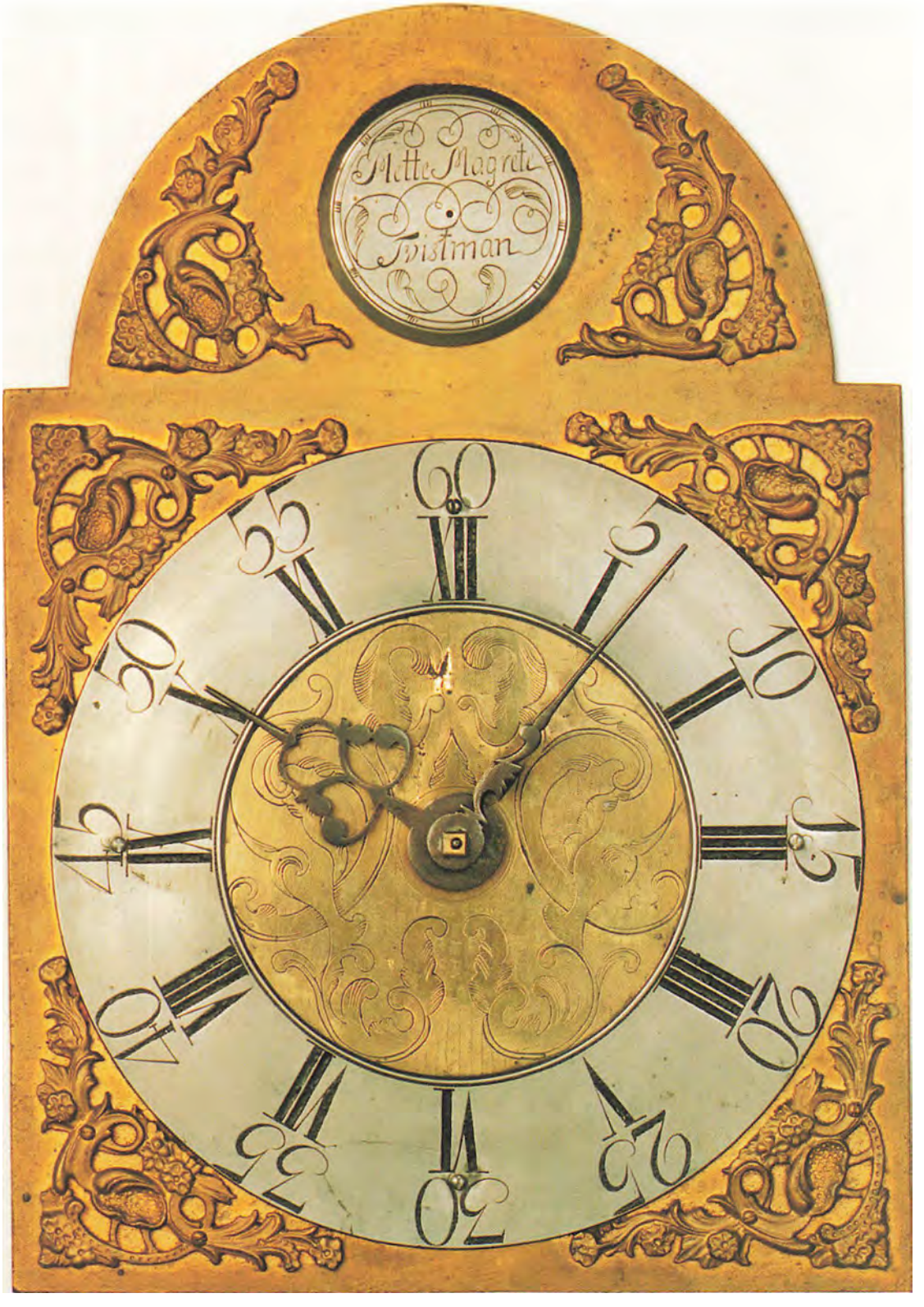
Mette Magrete
Twistman

Nr.: 26.

Ejer: Herning Museum
mus.nr. 166/37.

Historie: Museet fik uret som gave fra Thomas Hansen (List) fra Hoven i 1937.

Proveniens: Det menes, at uret stammer fra Ølgod-egnen.

Urkasse: Original fyrretræskasse, antagelig med nyere bemaling udført af Thomas Hansen (List). Urhoved med to sideruder.

Urværk: Jernværk med hagegang.
1-døgns, timeslagværk, repeterslagværk, 1 lod til gang og slag.

Urskive: Bemalet jernplade.
Signeringsplade af tin, inskription:
Mette Magrete Tvistman.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af vestjysk type.
Midterfelt af messing med rokokograveringer.
Urvisere af jern.

Datering: 1787-1795.

Mette Magrete
Twistman

Efter en beklagelig fejl erstatter dette billede side 101.

Mette Magrete
Justman

Nr.: 27.

Ejer: Privateje, Møn.

Historie: Uret stammer fra *Agersnap Vestergaard,* hvor det antagelig har stået, siden Mette Magrete Tvistmans tid. (Se afsnittet: *Urmager og gårdejer i Ølgod*). Uret blev i 1944 arvet bort fra gården til Ølgod, hvorfra det arvedes til Møn.

Proveniens: Ølgod sogn.

Urkasse: Delvis original fyrretræskasse, opmalet i forrige ejers tid. Underdelen blev fornyet i 1944. Efter denne fotooptagelse er urets underdel og bemaling tilbageført til det oprindelige.

Urværk: Jernværk med hagegang. 1-døgns, timeslagværk, repeterslagværk. 1 lod til gang og slag. Snoretræk udskiftet til kæde. Pendul med messingskive med indgraveret blomstermotiv.

Urskive: Forgyldt jernskive. Signeringsplade af tin, inskription: **Mette Magrete Tvistman.** Talskrans af tin med araber- og romertal. Spandriller af vestjysk type. Midterfelt af messing med rokokograveringer. Urvisere af jern.

Datering: 1787-1795.

Mette Magrete
Twistman
60
5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
55

Nr.: 28.

Ejer: Ukendt.

Historie: Beset i antikvitetshandel på Als.

Urkasse: Original fyrretræskasse, bemalet, rester efter tidligere, vissengrøn bemaling.
Urhoved med to sideruder.
Barokpræget stil.

Urværk: Jernværk med hagegang.
1-døgns, timeslagværk, to lodder til gang og slag.

Urskive: Blåmalet jernskive, der tidligere har været forgyldt.
Signeringsplade af tin, inskription:
Mette Magrete Tvistmann.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af vestjysk type.
Midterfelt af messing med rokokograveringer.
Urvisere af jern.

Foto: S. Manøe, 1996.

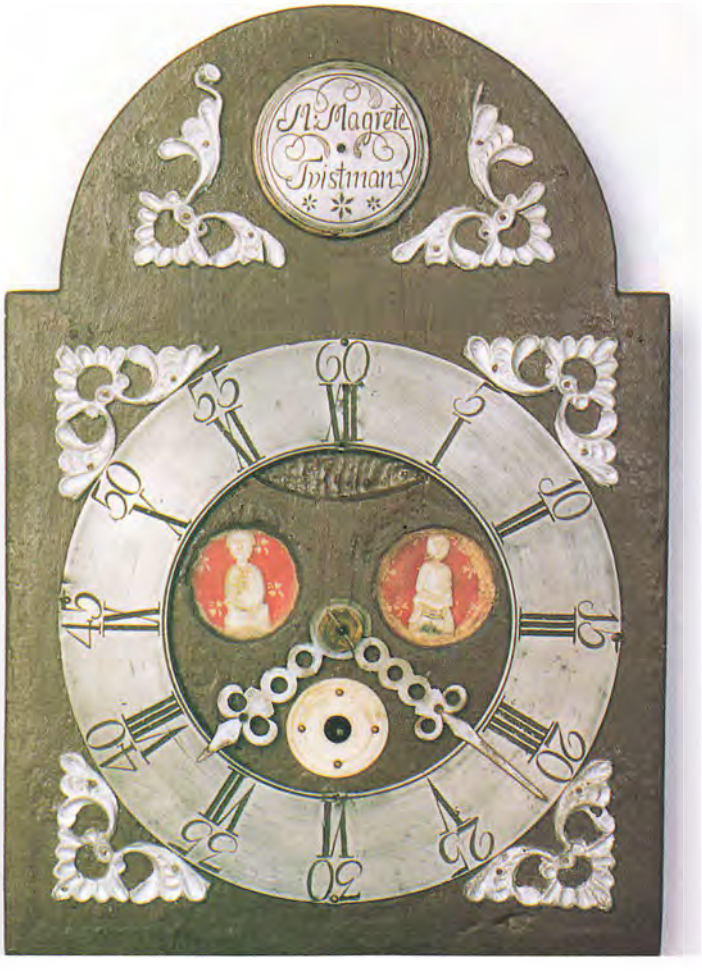

Nr.: 29.

Ejer: Herning Museum.

Historie: Ukendt.
Måske et markedsur, som var billigt og let at transportere.

Urkasse: Vægur med trælåge til urværket. (Se kat. nr. 38).

Urværk: Jernværk med hagegang.
1-døgns, viserværk, nøgleoptræk, 1 lod til gang. Pendul og lod mangler.

Urskive: Bemalet træplade, højde: 31 cm, bredde: 21 cm.
Signeringsplade af tin, inskription:
M: Magrete Tvistman.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Indfældet bag glas i to cirkelrunde fordybninger en mands og kvindefigur udskåret i ben. (Se kat. nr. 24).
Nøgleskilt af ben.
Spandriller af ukendt type.
Urvisere af metal.

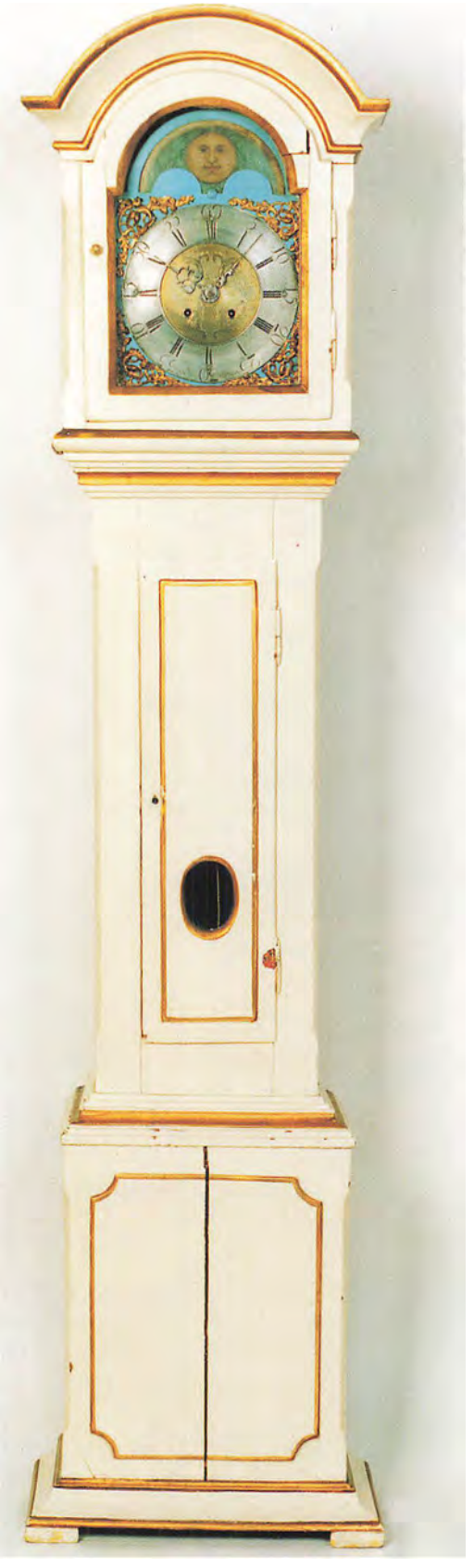

Nr.: 30.

Ejer: Privateje, Varde.

Historie: Ukendt.
Erhvervet ved auktionskøb 1995.

Urkasse: Original fyrretræskasse, oprindelig med rød bemaling. Låge med pendulrude. Barokpræget stil.

Urværk: Jernværk med hagegang. 1-døgns, timeslagværk, repeterslagværk, månefaseværk. Nøgleoptræk, to lodder til gang og slag. Pendulskive af messing med graverede cirkler. Eneste kendte ur med månefaser.

Urskive: Bemalet jernplade. Øverst bemalet roterbar jernskive med månefaser og månedøgnstal. Talkrans af tin med araber- og romertal, samt inskriptionen: **M: MAGRETE TVISTMAN.** Spandriller af vestjysk type. Midterfelt af messing med rokokograveringer. Urvisere af jern.

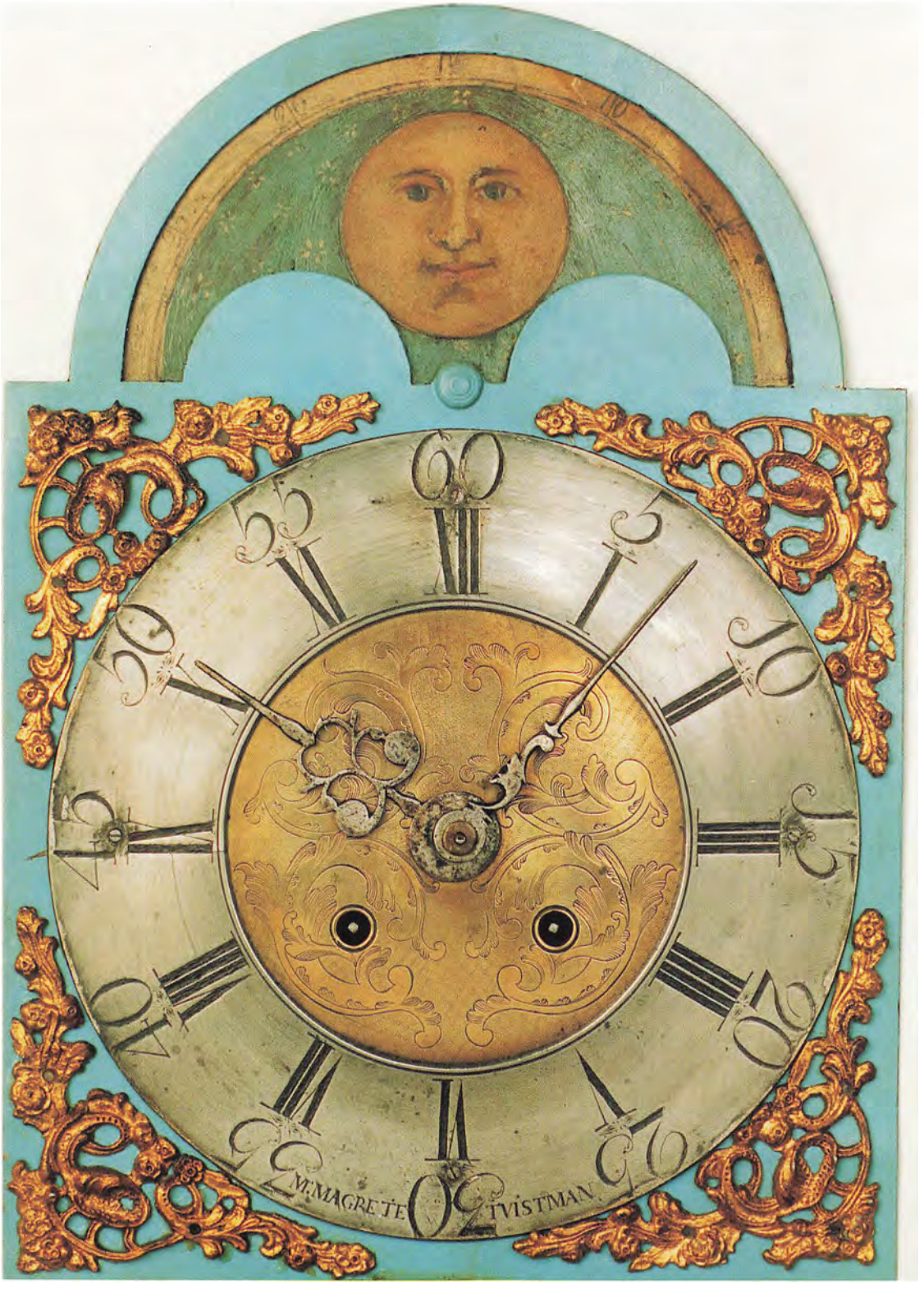
M:MAGRETE
IVISTMAN

Nr.: 31.

Ejer: Privateje, Åbybro.

Historie: Ukendt.
Købt på *Vaarhovedgaard* ved Løgstør, omkring 1975.

Urkasse: Original fyrretræskasse, bemalet.
Urhoved med gennembrudt top.

Urværk: Jernværk med hagegang. 1-døgns, timeslagværk, repeterslagværk, to lodder til henholdsvis gang og slag. Pendul med messingskive med cirkelgraveringer i centrum. Snoretrisser af drejet træ. Værket ikke af sædvanlig type, måske kun færdiggjort af Mette Magrete Tvistman. Hjulene er ikke fremstillet på delemaskine, men delt med passer og tænderne derefter filet.

Urskive: Bemalet træplade.
Navne/signeringsplade med inskription:
Knud Christensen M. M. T, førstnævnte antagelig urets første ejer eller en mesters ufuldendte ur færdiggjort af Mette Magrete Tvistman.
Talkrans af tin med romertal.
Spandriller af ukendt type.
Messingskiver omkring to nøgleoptræk.
Urvisere af messing.

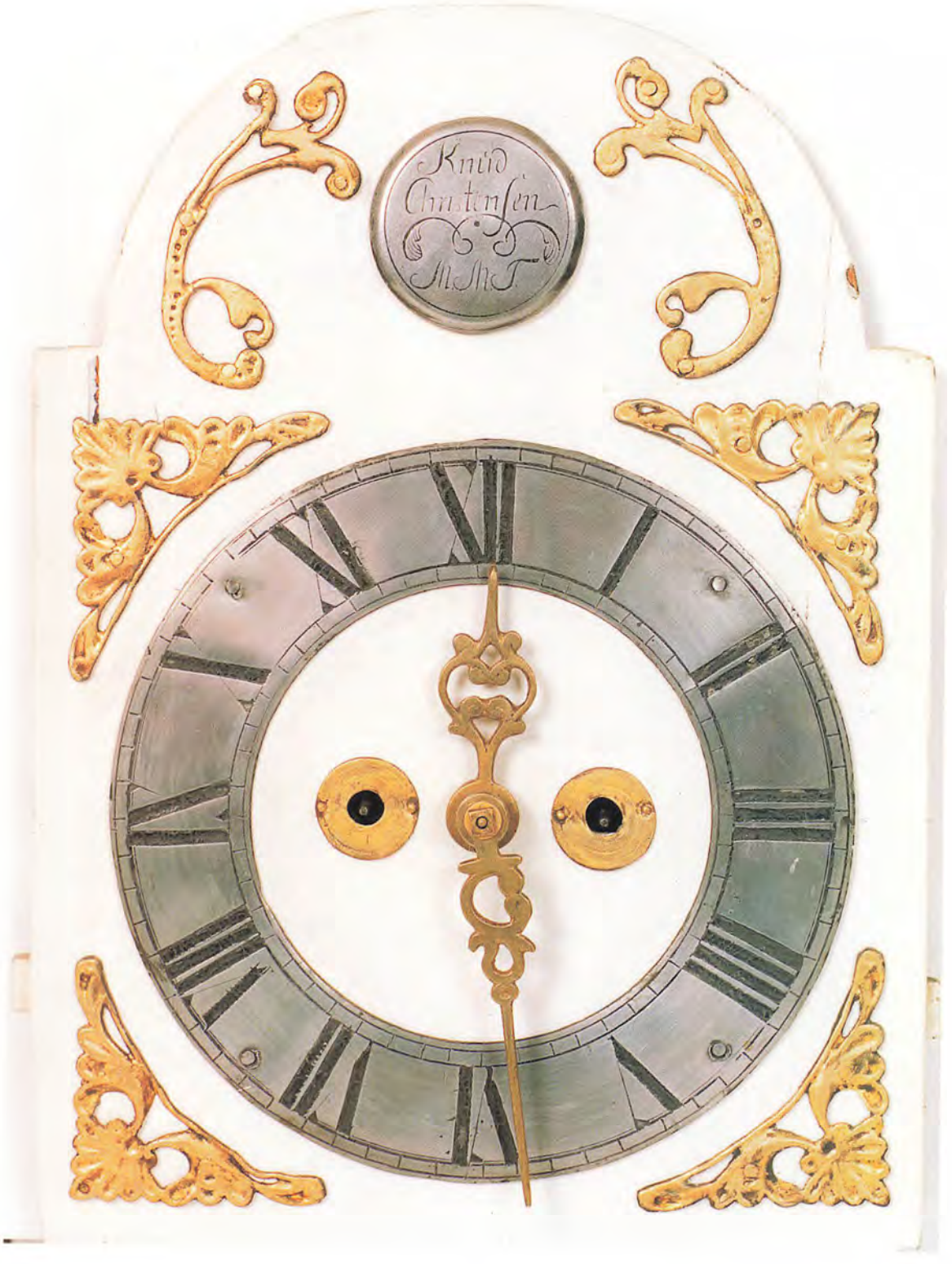
Knud
Christensen
M.M.T.

Nr.: 32.

Ejer: Privateje, Vonge.

Historie: Købt 1988 i Vinten ved Horsens.

Proveniens: Uret skulle stamme fra en gammel gård i Vinten.

Urkasse: Urkasse af fyrretræ, bemalet. Urkassen med empiretræk, ikke fremstillet til urværket.

Urværk: Messingværk, der ikke er udført af M. M. Tvistman. To slagklokker der anslås samtidig. To lodder til henholdsvis gang og slag. Værket er karakteristisk for Idum-urmagerne ved Holstebro, og antagelig færdiggjort af Tvistman.

Urskive: Bronzeret jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
M. Magrete Holstebro.
Talkrans af tin med romertal.
Minutinddeling mangler. Egentlig beregnet til en såkaldt "Peger".
Spandriller af vestjysk type.
Urvisere af messing.
Bevægelig fugl, der henviser til, at tiden er flygtig. Mest kendt på fynske ure.

Datering: Fra hendes tid i Holstebro. Hun har kun udført dele af uret.

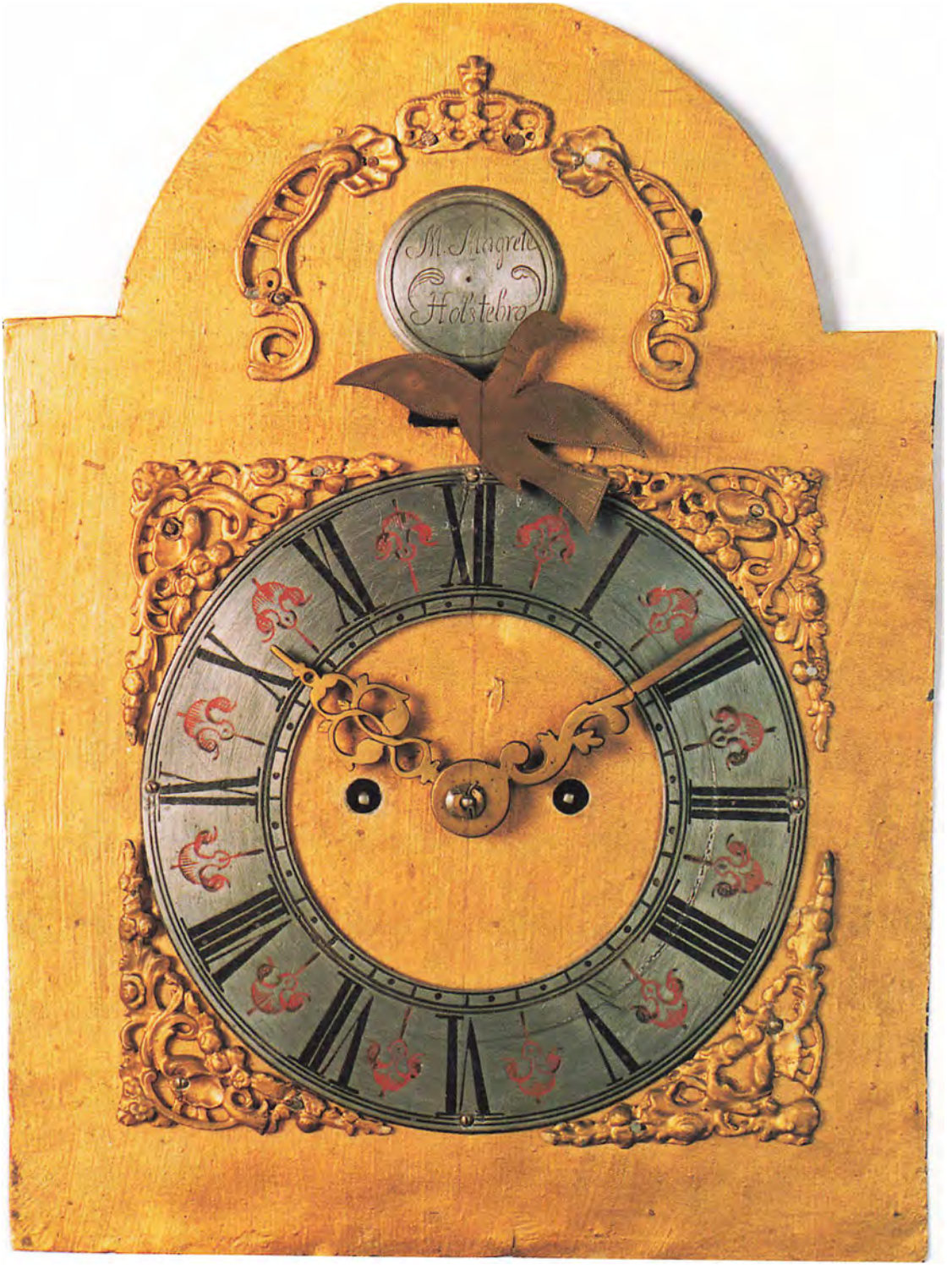
M. Magrete
Holstebro

Nr.: 33.

NB. Uret tilskrives Mette Magrete eller Tvistmanfamiliens produktion.

Ejer: Privateje, Starup ved Haderslev.

Historie: Uret blev givet, som betaling til nuværende ejers far for hjælp ved en flytning. På grund af sygdom og pengenød blev uret solgt. Sønnen aftalte med den nye ejer, at han af sin lærlingeløn betalte a'conto 200 kr., og derefter rater a'10 kr., hvorefter han kunne forære uret i gave til forældrenes sølvbryllup.

Proveniens: Uret stammer fra *Eriksminde* ved Favrvrå ved Christiansfeld.

Urkasse: Original fyrretræskasse, bemalet.
Låge med pendulrude. På lågens inderside indridset: 1827.
Barokpræget stil.

Urværk: Jernværk med hagegang.
1-døgns, timeslagværk med slagskive bag på værket. 1 lod til gang og slag.

Urskive: Bronzeret jernskive.
Signeringsplade med afslebet inskription.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af vestjysk type. De to nederste er uoriginale og i 1996 erstattet af nye kopier.
Midterfelt af messing i rudemønster.
Urvisere af jern.

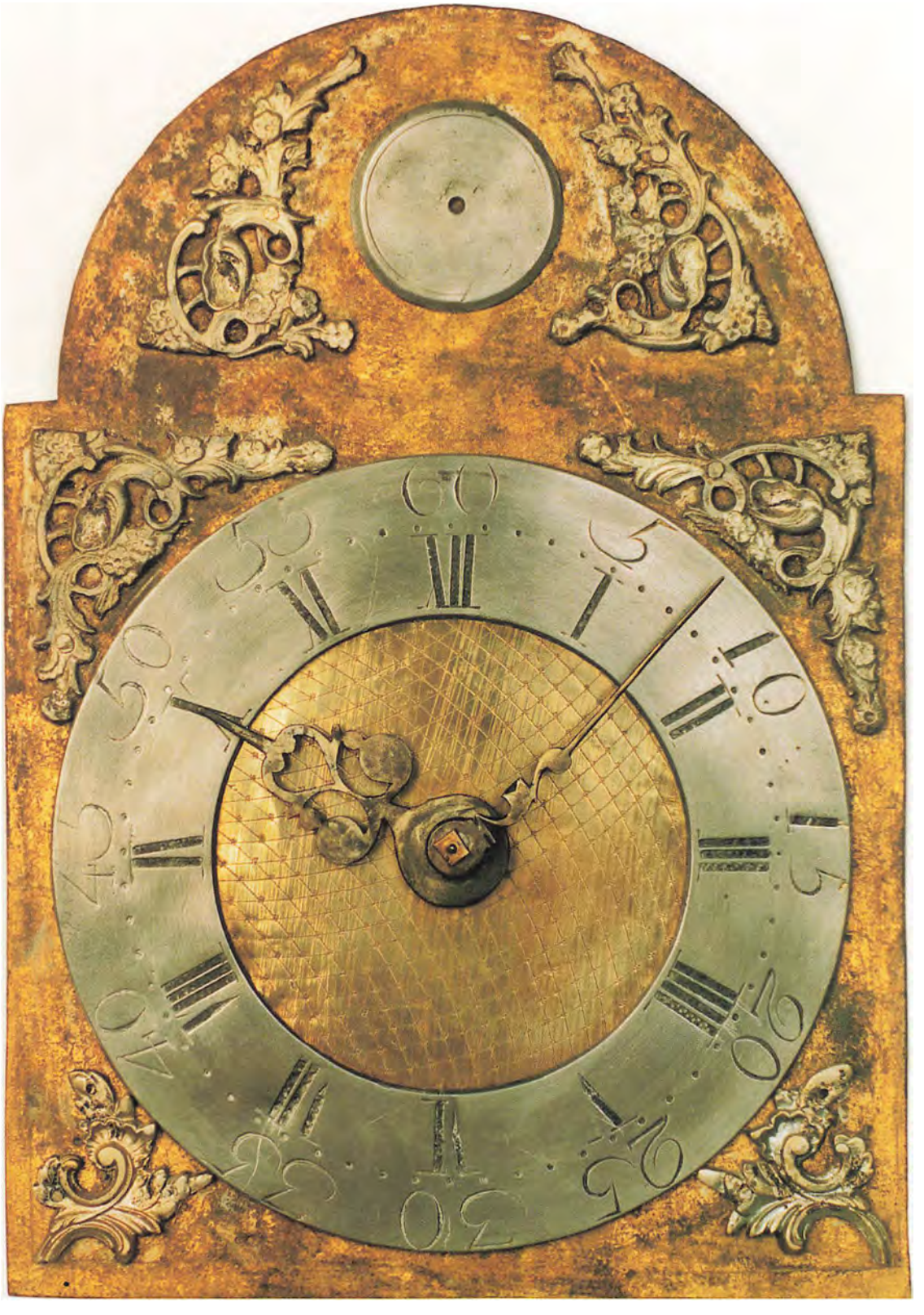

Ahlert Peter Tvistmans ure

I forbindelse med undersøgelsen dukkede to ure af Mette Magretes søn Ahlert Peter op. Han var i urkredse ganske ukendt. Der har ikke været foretaget en decideret efterlysning af hans ure.

Nr.: 34.

Ejer: Privateje, Horsens.

Historie: Købt af ejerens far i 1920erne hos en antikvitetshandler.

Urkasse: Original fyrretræskasse, opmalet i 1920erne af en malermester i Horsens.
Barokpræget stil.

Urværk: Jernværk med hagegang.
1-døgns, timeslagværk med slagskive bag på værket. To nye lodder til henholdsvis gang og slag. Nyt pendul.

Urskive: Bronzeret jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
A Peter Tvistmann.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af Als-Sundeved typen.
Midterfelt af messing, ny.
Urvisere af jern.

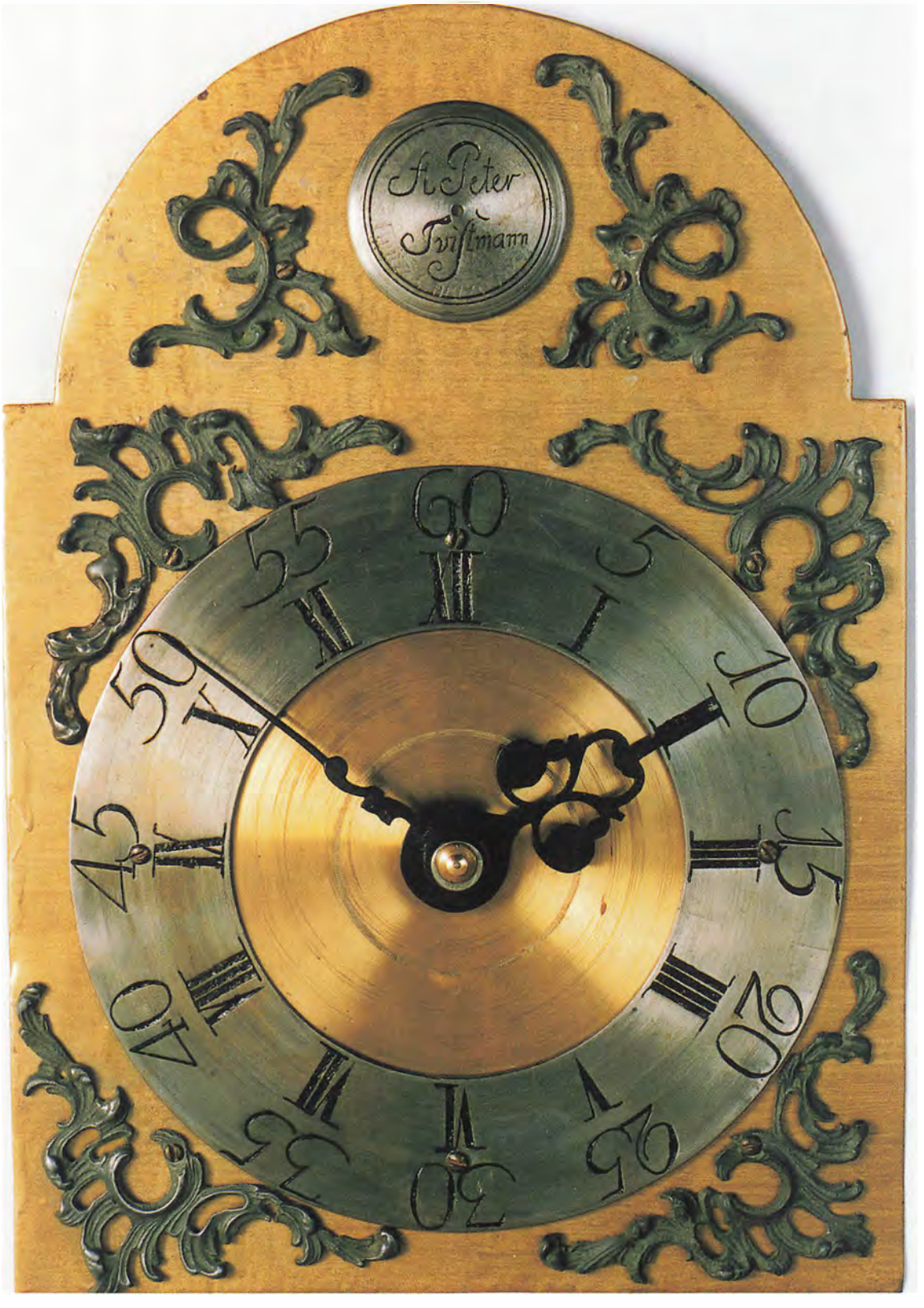
H. Peter
Tvistmann

Nr.: 35.

Ejer: Ølgod Museum
mus. nr. Ø.12.609 x 1.

Historie: Købt 1995 fra privateje i Kolding.
Derværende ejer arvet det efter sin far.

Proveniens: Uret stammer fra *Sjølundgaard* i Sdr. Bjert sogn.

Urkasse: Original fyrretræskasse, bemalet.

Urværk: Jernværk med hagegang.
8-døgns, timeslagværk, repeterslagværk, sekund og datoværk.
Datoskive mangler. Nøgleoptræk.
To lodder til henholdsvis gang og slag.
I slagklokken indstøbt: 1789.

Urskive: Bemalet jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
A Peter Tvistmann.
Talkrans af bly med araber- og romertal.
Sekundskive af bly med arabertal.
Spandriller af Als-Sundeved typen.
Midterfelt af messing i rudemønster påsat to havfruer (se kat. nr. 10).
Gennembrydninger til datoskive og nøgleoptræk.

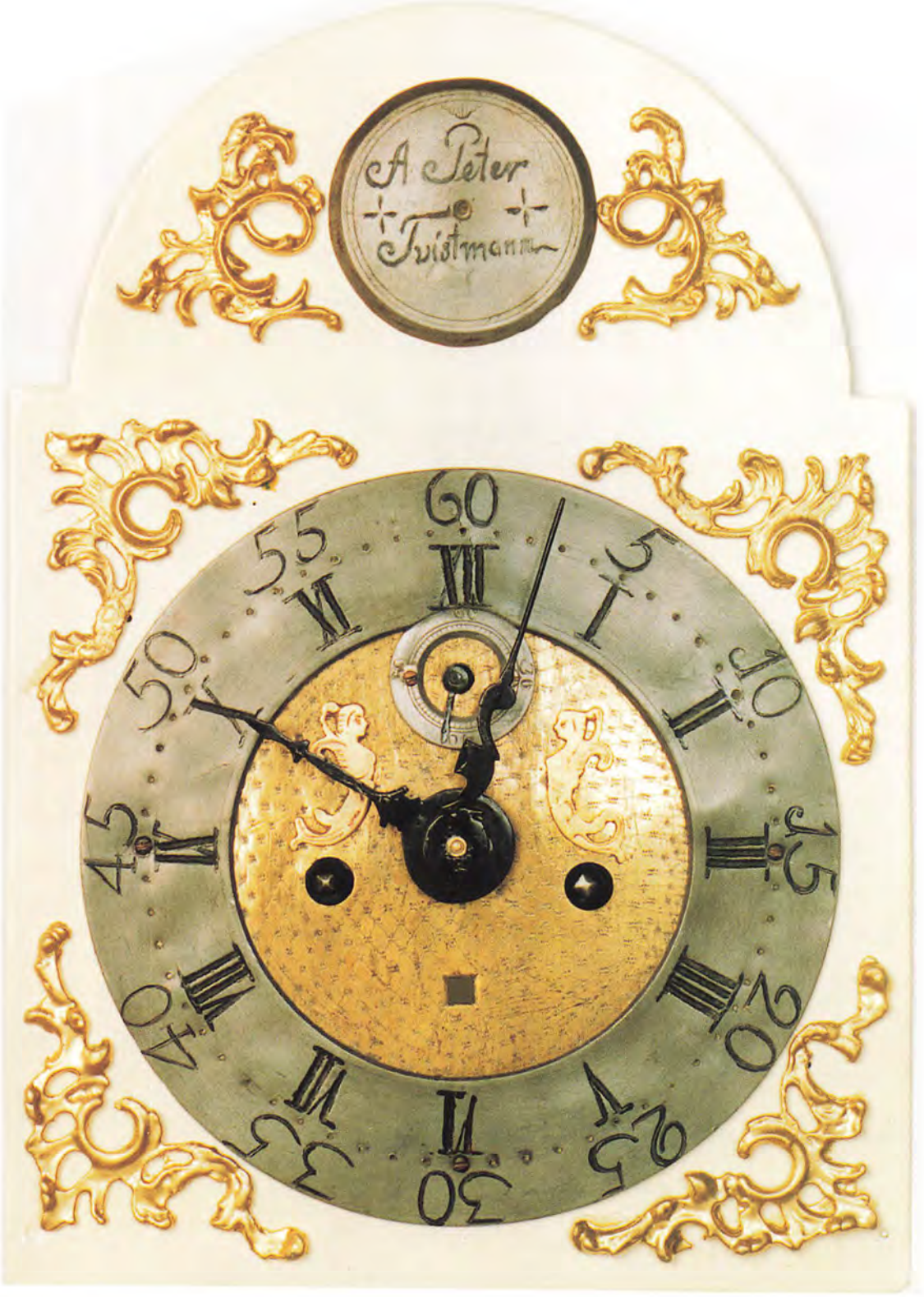
A Peter
Tuistmann

Jens Lindum Christensens ure

I forbindelse med undersøgelsen blev vi gjort opmærksom på fire ure fremstillet af Mette Magrete Tvistmans ældste broder Jens Lindum Christensen. Urene er medtaget for sammenligningens skyld. Der har ikke været foretaget deciderede efterlysninger af hans ure.

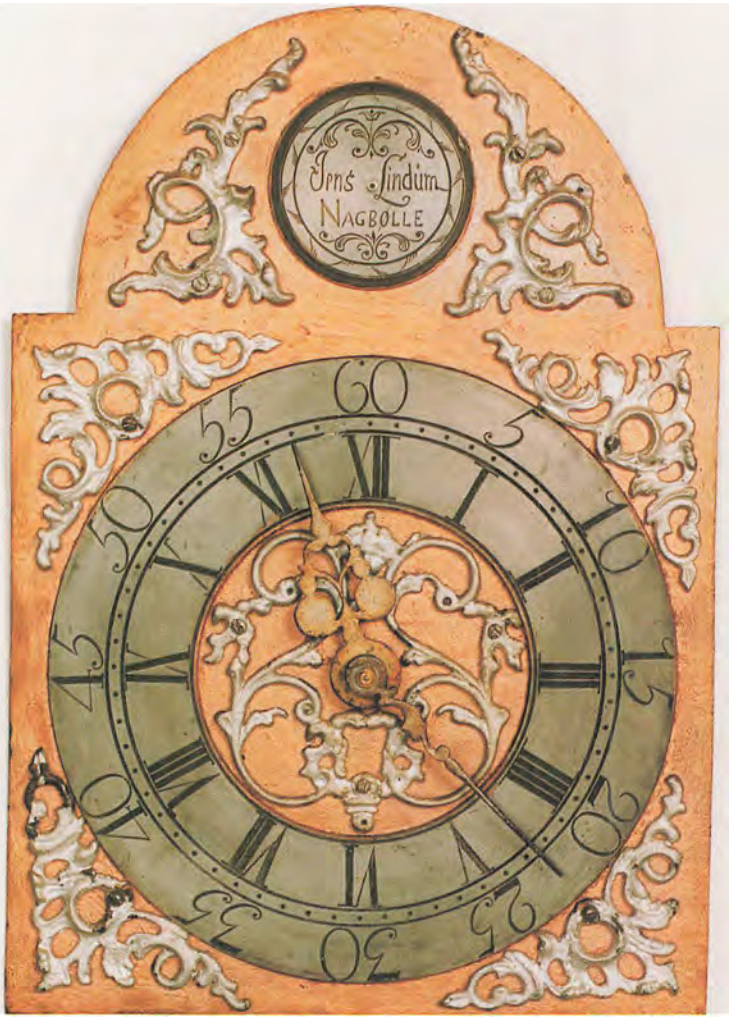

Nr.: 36.

Ejer: Privat eje, Løgstrup ved Viborg.

Historie: Arvet fra familie i Slagelse.

Proveniens: Uret stammer fra Jels.

Urkasse: Ny kasse var under udarbejdelse.
Den gamle var kasseret.

Urværk: Jernværk med hagegang.
1-døgns, timeslagværk med slagskive bag på værket. 1 lod til gang og slag. Snoretrisse af træ.

Urskive: Bronzeret jernskive.

Signeringsplade af tin, inskription:
Jens Lindum NAGBØLLE.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af Als-Sundeved typen.
Midterfelt med påskruet rankemotiv med hoved, af nordjysk type.
(Se kat. nr. 14, 37).
Urvisere af jern.

Datering: 1760-1776.

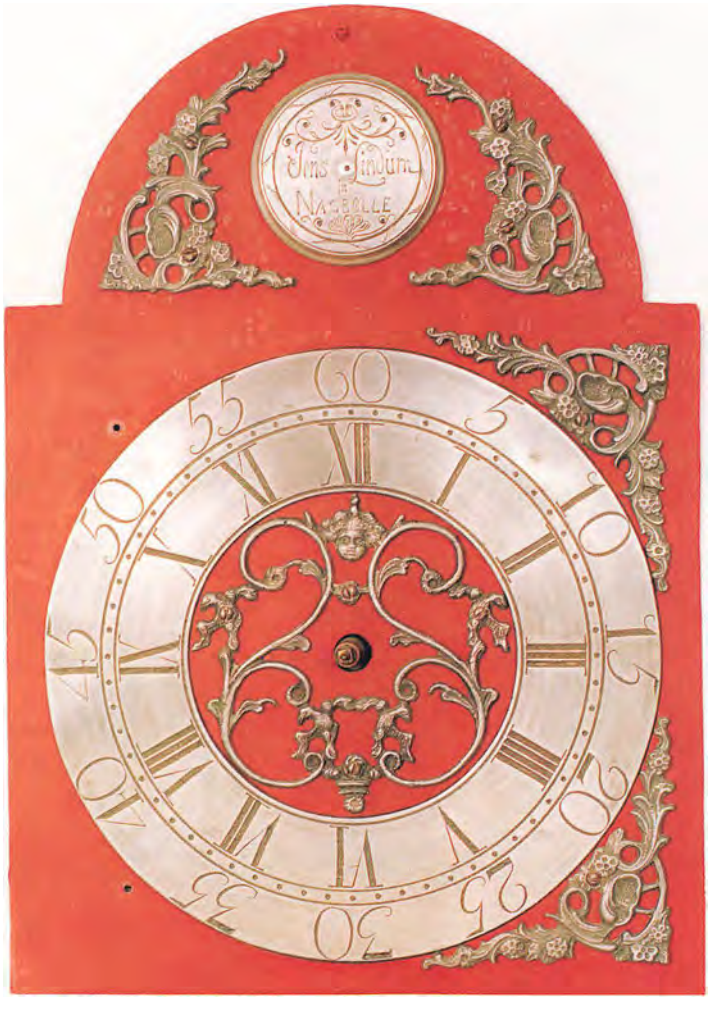

Nr.: 37.

Ejer: Museet på Koldinghus
mus. nr. 1602 (urhoved), 545 (kasse).

Historie: Urkassen er indkommet fra *Sdr. Vang* ved Kolding. Uret måske fra samme sted.

Urkasse: Ikke besigtiget. Skal være udført af N. Christensen, Seest. Navnelighed med Mette Magrete og Jens Lindums broder.

Urværk: Defekt. Jernværk med hagegang.
Lod, pendul, m.m. mangler.

Urskive: Bemalet jernskive.
Signeringsplade af tin, inskription:
Jens Lindum in NAGBØLLE.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af vestjysk type. To stk. mangler.
Midterfelt med påskruet rankemotiv med hoved, af nordjysk type.
(Se kat. nr. 14, 36).

Nr.: 38.

Ejer: Skive Museum
mus.nr. 2.875.

Historie: Ingen oplysninger.

Urkasse: Vægur, to låger til værket og frontplade af træ. Måske et markedsur i lighed med kat. nr. 29.

Urværk: Simpelt værk, "Peger". 1-døgns, viserværk. Lod og pendul mangler.

Urskive: Frontpladen bemalet med ornamenter, samt bemalet talkrans med sorte romertal.
På skivens top bemalet: Jens Christensen 1769.
Urviser af messing.

Datering: 1769.

Foto: Poul Hansen, Skive.

Foto: S. Manøe.

Nr.: 39.

Ejer: Ukendt.

Historie: Standuret blev udbudt på Bruun Rasmussens auktioner i Vejle februar 1997.

Proveniens: Uret hidrørte fra en dansk klient i Stockholm.

Urkasse: Umalet egetræskasse med bibelske motiver: Jakobsstigen og Jesus i Gethsemane have.

Urværk: Isat et nyere bornholmsk messingurværk fra ca. 1830. 8-døgns,timeslagværk, 2 lodder til gang og slag, pendul med messingskive. Nøgleoptræk.

Urskive: Urskive af messing.
Signeringsplade af tin, inskription:
Jens Lindum.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
To gennembrydninger til nøgleoptræk.
Spandriller af messing, vestjysk type.
Midterfelt af messing med rokokograveringer med kongekrone.
Visere af messing.

Foto: S. Manøe.

Niels Christensen Høy's ure

I forbindelse med undersøgelsen blev vi gjort opmærksom på et ur fremstillet af Mette Magrete Tvistmans ældre broder, Niels Christensen Høy. Uret er medtaget for sammenligningens skyld. Der har ikke været foretaget deciderede efterlysninger af hans ure.

Nr.: 40.

Ejer: Middelfart Museum mus. nr. 363.

Historie: Uret er indkommet til museet omkring 1920 fra sadelmager G.Andersen, Smedegade i Middelfart.

Urkasse: Bemalet fyrretræskasse, oprindelig indmuret i væg mellem to rum, ant. med front til stue og bagfront til soverum. Begge fronter med låger til urhoved og til optræk og pendul. Frontlågen til stue med cirkulær pendulrude. Urkassen er i dag indsat i væg i museet. Væggen er smallere end den oprindelige, hvorfor urkassens bagside er udbygget.

Urværk: Jernværk med hagegang. 1-døgns, timeslagværk med slagskive bag på værket. Øverst 2 messingpiller med profileringer, øvrige af jern. 1 lod til gang og slag. Lodtrisse i drejet træ. Pendul mangler.

Urskive: Frontskive til stue: af jern, blåmalet.
Signeringsplade af tin, inskription:
Niels Christensen Höy Seest.
Talkrans af tin med araber- og romertal.
Spandriller af Als-Sundeved typen.
Midterfelt blåmalet med forgyldte fugle og mønstre af nordjysk type.
Visere af jern.
Frontskive til soverum: mindre end modstående, af jern, blåmalet.
Øverst bevægelig hvidmalet fugl omkranset af rokokoornament med fisk. Af nordjysk type.
Talkrans af tin med romertal.
Hjørnespandriller af vestjysk type.
Midterfelt blåmalet med to fakkelbærende puttier og mønstre.
Timeviser af jern, såkaldt "Peger".

Foto: S. Manøe.

Et af Jens Lindum Christensens ure (kat. nr. 36). Bemærk den store lighed der er med Mette Magrete Tvistmans ure side 44.

Litteraturliste

"Haandbog for Urmagere", bind 13, 1948.

"Fagtegning for urmagere", H. Pedersen, 1951.

"Det danske Urmuseum, Chr. Waagepetersen, 1959.

"Gamle ure i Danmark", Chr. Waagepetersen, 1966.

"Urmagerlauget i Kjøbenhavn 1755-1955", Aage V. Andersen, 1955.

"Gamle ure", AnnebergSamlingerne, 1970.

"Gamle ure", Ole Mathiasen, 1978.

"Urmagere og ure i Danmark", Bering Liisberg, 1908.

"Bornholmere og andre gamle ure", D. Yde-Andersen, 1953 og 1974.

"Bornholmske Urmagere", Bodil Tornehave, 1983.

"Bornholmeruret", Bodil Tornehave, 1988.

"Fynske standure og deres mestre" 12, L. P. Pedersen, 1982.

"Urmagere og tusindkunstnere i Vendsyssel", P. Christensen, 1962.

"Urmagere og ure i Randers amt", J. Kongsted Lampe, 1980.

"Urmageriet i Haderslev amt", Jens Kongsted Lampe, Sønderjysk Månedsskrift, 1981.

"Ure og urmagere fra Als og Sundeved", Jens Kongsted Lampe, Sønderjysk Månedsskrift, 1983.

"Bidrag til urmageriets historie i Vejle amts landdistrikter", Jens Kongsted Lampe, Vejle Amts Årbog, 1983.

"I tidens løb. Urmageriet i Århus og omegn", Jens Kongsted Lampe, 1984.

"Urmageriet i Ribe Amt", Jens Kongsted Lampe, 1989.

"Tidsmåling og urmageri i og omkring Grindsted", Jens Kongsted Lampe, Egnsbogen Grindsted/Billund, 1989.

"Urmageriet i de otte sogne syd for Kolding", Jens Kongsted Lampe, Jydske Tidende 2/11 1975.

"Bidrag til urmageriets historie i Thy og på Mors", Jens Kongsted Lampe og Holger Hertzum.

"Bidrag til urmageriets historie i Ringkøbing amt", Jens Kongsted Lampe og Holger Hertzum, Hardsyssels Årbog 1976.

"Om urene på Varde Museum" 12, Hans P. Korsgaard, Mark og Montre, De sydvestjyske Museer, 1966-67.

"Om begrebet tidsmåling og gamle ure", Hans P. Korsgaard. Katalogartikel "Fra den Jydske Kunst og Antikvitetsudstilling i Viborg", 1978.

"Mette Magrete Tvistman Danmarks første kvindelige urmager", Søren Manøe, Mark og Montre, De sydvestjyske Museer, 1996.

Bidragende institutioner og personer

Undersøgelsen har kun været mulig takket være dags og ugepressen, radio og tv, en række institutioner og enkeltpersoner, hvis hjælp og inspiration har været med til at sammenstykke baggrunden for denne afhandling.

Følgende bringes en varm tak for råd og hjælp:

Ejerne af Mette Magrete Tvistmans ure
Landsarkivet, Viborg
Landsarkivet, Aabenraa
Holstebro Byhistoriske Arkiv
Kolding Stadsarkiv
Skodborg lokalhistoriske Arkiv
Vejle Byhistoriske Arkiv
Ølgod lokalhistoriske Arkiv
Herning Museum
Middelfart Museum
Museet på Koldinghus
Skive Museum
Arkivar Anne Kathrine Pedersen, Landsarkivet, Aabenraa
Arkivar Peter Korsgaard, Matrikelarkivet, København
Kaptajn Albert Højgaard, Høkkelbjerg
Lokalhistoriker Inger Bruun, Fovslet
Lokalhistoriker Holger Hertzum Larsen, Nr. Nissum
Lokalhistoriker Rigmor Lillelund, Naur
Lokalhistoriker Per Hauge Mortensen, Ringkøbing
Museumsinspektør Ole Faber, Varde
Museumsinspektør Esben Graugaard, Holstebro
Slægtsforsker K. Møller Bargisen, Ølgod
Slægtsforsker Valdemar Højgaard Jensen, Ølgod
Slægtsforsker Harry Øvig Madsen, Kolding
Slægtsforsker Anne M.Martinussen, Slagelse
Slægtsforsker Niels Chr. Poulsen, Ølgod
Slægtsforsker Hans Viuf Sørensen, Viborg
Slægtsforsker O. H.Toftegaard, Hellerup
Studielektor Verner Bruhn, Esbjerg
Urmagermester Hans P. Korsgaard, Varde
Urforsker Jens Kongsted Lampe, Hasselager
samt museer, arkiver og enkeltpersoner, der er blevet ulejliget med forespørgsler.

Dette er beretningen om en særpræget, modig og virksom kvindes spændende livsforløb som landurmager i tiden 1741-1827.

At Mette Margrete Tvistman har været en kvinde hævet over det traditionelle mønster, vidner hendes erhverv og de efterladte smukke standure om.

Bogen skildrer også hendes familie, søskende og børn, hvoraf flere blev urmagere som hende selv.

I et omfattende katalog er samtlige hendes kendte ure beskrevet og afbildet, suppleret med ure fremstillet af den øvrige familie.